

LAV XIV.

MAGNIFICA HUMANITAS
VELIČANSTVENO ČOVJEŠTVO

Prijevod:

Tihana Semijalac

Teološka lektura:

Stjepan Baloban

Lektura i korektura:

Marijana Jakovljević

Prijelom:

Tihomir Turčinović

Izdaje: Kršćanska sadašnjost d. o. o., Zagreb, Marulićev trg 14

Za nakladnika: Stjepan Brebrić

Izdaje se s dopuštanjem crkvenih vlasti.

Tisak: Denona d. o. o., Zagreb

Naklada: 1000

ISBN 978-953-11-2091-3

Tiskano u lipnju 2026.

CIP zapis je dostupan u nacionalnom skupnom katalogu knjižničnog sustava Bukinet (katalog.bukinet.hr) pod brojem 991006044038909366.

LAV XIV.

MAGNIFICA HUMANITAS

VELIČANSTVENO
ČOVJEŠTVO

ENCIKLIKA O OČUVANJU
LJUDSKE OSOBE U DOBA
UMJETNE INTELIGENCIJE

KRŠĆANSKA SADAŠNJOST
ZAGREB, 2026.

Naslov izvornika:

Santo Padre Leone XIV, *Lettera enciclica Magnifica humanitas sulla custodia della persona umana nel tempo dell'intelligenza artificiale*

© Dicastero per la Comunicazione - Libreria Editrice Vaticana, 2026.

© za hrvatsko izdanje: Hrvatska biskupska konferencija, 2026.

UVOD

1. VELIČANSTVENO ČOVJEŠTVO koje je stvorio Bog danas se nalazi pred odlučujućim izborom: podići novu Babilonsku kulu ili izgraditi grad u kojemu Bog i čovječanstvo prebivaju zajedno. Svaki naraštaj prima u baštinu zadaću da oblikuje vlastito doba: da pridoneše sazrijevanju povijesti kao mjesta u kojemu se čuva dostojanstvo svake osobe, promiče pravednost i omogućuje bratstvo. Ipak, svako doba nosi i rizik stvaranja nečovječnog i nepravednijeg svijeta. Kad god je čovječanstvo u opasnosti da izgubi svoje pravo lice, mi kršćani uzdižemo oči prema utjelovljenom Bogu, znajući da »otajstvo čovjeka stvarno postaje jasnim jedino u otajstvu utjelovljene Riječi«¹. To veličanstveno čovještvo u Isusu Kristu postaje Put, Istina i Život otvarajući svakome od nas stazu da raste prema punini.

2. Utemeljeni na Kristu, živome kamenu, doživljavamo silno i otajstveno djelovanje Duha Svetoga te vjerujemo da će svaki autentičan ljudski napor u suradnji s Njim poradi dobra blagosloviti naš nebeski Otac u kojega polažemo svoju nadu. Stoga možemo marljivo pridonositi

¹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 22: AAS 58 (1966.), 1042.

siti svim onim inicijativama koje grade pravedniji svijet i pozivati druge na suradnju u promicanju cjelovita razvoja svakoga ljudskog bića. Želimo ući u dijalog sa svim muškarcima i ženama svojega vremena, s kojima sudjelujemo u događajima, pitanjima i težnjama čovječanstva.² Zajedno s njima nastojimo prepoznati nove putove za opće dobro i za promicanje dostojanstvena života za sve. Takav stav usmjeren prema dijalogu sastavni je dio poziva Crkve jer ona, utemeljena u Kristu kao »sakrament [...] najprišnjega sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda«³, prepoznaje povijest kao mjesto u kojemu evanđelje propituje i usmjerava ljudsko iskustvo.

3. U tom duhu, Lav XIII. je 1891. godine objavio encikliku *Rerum novarum* čiju 135. obljetnicu slavimo ove godine s dubokom zahvalnošću. Tim je dokumentom moj ljubljani predšasnik dao poticaj promišljanju o društvu, gospodarstvu i politici, što danas nazivamo *socijalnim naukom Crkve*. A kada su neki prigovarali da Crkva ne bi trebala trošiti energiju na svjetovna pitanja, nego se usredotočiti na prenošenje poruke vječnoga života, odgovorio je trezveno i mudro rekavši da navještaj evanđelja ne može zanemariti konkretan život ljudi.⁴

² Usp. *Isto*, 11: AAS 58 (1966.), 1033.

³ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dogmatska konstitucija *Lumen gentium*, 1: AAS 57 (1965.), 5.

⁴ Usp. LAV XIII., Enciklika *Rerum novarum* (15. svibnja 1891.), 22: ASS 23 (1890. – 1891.), 653.

Od tada su prošla mnoga desetljeća, a učiteljstvo, pastiri, teolozi i vjernici nastavili su promišljati o društvenim pitanjima u svjetlu evanđelja. Danas je socijalni nauk Crkve baština mudrosti u kojoj pronalazimo načela za promišljanje, kriterije za razlučivanje i prosudbu, konkretne smjernice za djelovanje. Utemeljen na Svetom pismu i predaji, te u dijalogu sa znanostima, pomaže nam jasno protumačiti izazove sadašnjosti i prepoznati odgovarajuće načine kako bismo živjeli jasno kršćansko svjedočanstvo, s radošću i u službi svijetu. To nije statičan skup pojmova, nego živi korpus istine koji čuva i tumači poziv čovječanstva na pun i pravedan život. Toj živoj tradiciji stoga želim pridružiti i svoj glas zazivajući pomoć Duha mudrosti koji prebiva u svijetu od njegova početka (usp. Izr 8,22-31).

***Res novae* našega vremena**

4. Dok je Lav XIII. u svoje vrijeme govorio o »novim stvarima« (*rerum novarum*), mi danas ne možemo samo ponavljati njegova pronicljiva učenja, već moramo moliti Boga za mudrost kako bismo protumačili velike trendove svojega vremena, napose tehnološki napredak. Posljednjih je godina postalo sve očitije koliko brzo i duboko digitalizacija, umjetna inteligencija (UI) i robotika transformiraju naš svijet. Tehniku ne treba, samu po sebi, smatrati silom suprotstavljenom čovjeku. Na-

protiv, ona je od početka dio naše povijesti kao »duboko ljudska danost, povezana s čovjekovom autonomijom i slobodom«⁵. Tijekom stoljeća tehnološki je razvoj značajno pridonio poboljšanju životnih uvjeta čovječanstva. Istodobno, svaka etapa napretka otkrila je i dvosmislenost alata koji mogu uzrokovati štetu kada nisu usmjereni prema dobru. Danas se, međutim, nalazimo pred novim okolnostima u kojima su moć i raširenost tehnologija u nastajanju isprepleteni sa svakodnevnim prilikama, oblikujući procese odlučivanja i duboko utječući na kolektivnu imaginaciju: »Nikada čovjek nije imao toliku moć nad samim sobom.«⁶ Nove tehnologije otvaraju obzor što se proteže u smjerovima koji, premda su zamislivi, još nisu u potpunosti predvidljivi. To otežava procjenu njihova potencijalna utjecaja i dugoročnih učinaka koje mogu imati na dostojanstvo pojedinca i na opće dobro.

5. Sada je na nama da se jasno i odgovorno suočimo s izazovima svojega vremena. Potrebno je uspostaviti odgovarajuće zakonodavne alate koji mogu očuvati pravednost i suzbiti štetne učinke tehnološke moći. No, to pitanje nije ograničeno samo na regulaciju. Kako je upozoravao papa Franjo, moramo se trezveno zapitati

⁵ BENEDIKT XVI., Enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 69: AAS 101 (2009.), 702.

⁶ PAPA FRANJO, Enciklika *Laudato si'* (24. svibnja 2015.), 104: AAS 107 (2015.), 888.

tko danas posjeduje tu moć i prema kojim ciljevima je usmjerava: »Ipak, ne možemo zaniijekati da nuklearna energija, biotehnologija, informatika, poznavanje samoga našeg DNK-a i mnoge druge sposobnosti koje smo stekli [...] onima koji imaju znanje i prije svega ekonomsku moć za njihovo korištenje, daju zapanjujuću dominaciju nad ljudskim rodom u cjelini i cijelim svijetom.«⁷ Nekada su prvenstveno države vodile i usmjeravale inovacije. Danas su pak glavni pokretači razvoja privatni, često transnacionalni akteri, opremljeni resursima i sposobnošću djelovanja koji nadmašuju mnoge vlade. Tehnološka moć tako poprima neviđen, pretežito »privatan« vid, zbog čega ju je još teže razlučiti, upraviti i usmjeriti prema općem dobru.

6. Zbog toga je potrebno započeti proces zajedničkog razlučivanja kako bi se moglo prodrijeti u duhovne i kulturne korijene suvremenih transformacija. Ako se usredotočimo samo na nepredviđene okolnosti, riskiramo dopustiti da nam slijed hitnih okolnosti diktira smjer puta. Prolazimo kroz brzu etapu tranzicije, »promjenu epohe«, u kojoj – dok se jedni natječu za budućnost novih tehnologija, a drugi se posvećuju promišljanju o tome – većina ljudi čeka, promatra izdaleka i jednostavno se nada najboljem. Upravo se zbog toga našoj savjesti nameću ključna pitanja koja se više ne mo-

⁷ Isto.

gu izbjeći: Kamo idemo? Prema kojem se cilju želimo usmjeriti? Koji smjer trebamo odabrati kao ljudska zajednica i kao narodi?

Dvije biblijske slike

7. Kako bih odgovorio na ova pitanja i razlučio kako odgovorno živjeti u vremenu umjetne inteligencije, želio bih podsjetiti na dvije biblijske slike: gradnju Babilonske kule (usp. Post 11,1-9) i obnovu jeruzalemskih zidina (usp. Neh 2 – 6). U Knjizi Postanka izvještaj o Babilonskoj kuli smješten je u same početke čovječanstva, odmah nakon rodoslovlja Noinih sinova. Nastanivši se u ravnici u zemlji Šinear, ljudi su odlučili sagraditi grad i kulu »s vrhom do neba« (Post 11,4). Strahujući da se ne rasprše po zemlji, nastojali su sebi osigurati stabilnost i moć, a nadasve »pribaviti sebi ime«. Bio je to impresivan pothvat: jedan jezik, jedna tehnologija, jedan smjer. Međutim, projekt je krio duboku opasnost: to je djelo osmišljeno bez uporišta u Bogu, podržano uniformnošću koja dokida različitost i koja, umjesto zajedništva, odbire jednoobraznost. Kada se grad podiže na oholosti i na težnji za samodostatnošću, komunikacija se prekida, jezici se miješaju i ljudi se više ne razumiju. Rezultat nije jedinstvo, nego raspršenost. Babilon tako otkriva granice svakog napora koji, koliko god bio grandiozan, proizlazi iz apsolutizacije ljudskoga i njegove težnje za samodostat-

nošću, žrtvujući ljudsko dostojanstvo radi učinkovitosti i žudeći dosegnuti nebo bez Božjega blagoslova.

8. S druge strane, Knjiga o Nehemiji počinje u trenutku velike ranjivosti u povijesti drevnog Izraela. Nakon babilonskog sužanjstva, dio naroda vratio se u Jeruzalem, ali grad je još uvijek u ruševinama, zidine porušene, a vrata spaljena (usp. Neh 1 – 2). Nehemija, Židov u službi perzijskoga kralja Artakserksa, prima vijest o katastrofalnom stanju grada svojih otaca. Prije negoli išta poduzme, posti, moli i posreduje za narod; potom traži od kralja dopuštenje da se vrati u Jeruzalem i, po dolasku, u tišini obilazi uništena područja. Ne nameće rješenja odozgo. Okuplja obitelji, svakoj od njih povjerava dio zida za obnovu, sluša njihove strahove, usklađuje napore, suočava se s protivštinama. Izvještaj prikazuje kako se grad ponovno rađa, ne na poticaj jednog čovjeka, nego zajedničkom odgovornošću cijelog naroda: svećenika, obrtnika, glavarara obitelji, žena i mladih. To je djelo u čijem je središtu Bog koji obnavlja odnose prije negoli samo kamenje. Tako drevni Jeruzalem ponovno pronalazi zajednički jezik – ne jezik uniformnosti, nego zajedništva, sklad koji nastaje kada svatko preuzme svoju ulogu i kada narod prepozna da njegova snaga dolazi od Gospodina.

9. U svjetlu ovih dviju slika, Duh Sveti danas nas poziva na preispitivanje u pogledu našeg odnosa prema

tehnologiji i aktualnoj digitalnoj revoluciji. Znanstvena otkrića talenti su povjereni čovječanstvu kako bi ono donijelo plod (usp. Mt 25,14-30). Tehnologija može liječiti, povezivati, obrazovati i čuvati naš zajednički dom; ali može i dijeliti, odbacivati, stvarati nove oblike nepravde. Apstraktno gledano, tehnologija sama po sebi nije rješenje za probleme čovječanstva, baš kao što sama po sebi nije ni zlo; no gledajući konkretno, nije neutralna, jer poprima lice onoga tko je osmišljava, financira, regulira i koristi. Stoga prvotni izbor nije između »da« ili »ne« tehnologiji, nego između izgradnje Babilona ili obnove Jeruzalema; između moći koja želi gospodariti nebesima i naroda koji, u prisutnosti Božjoj, zajedno radi na obnovi zidina bratskoga suživota.

10. Izbjegavajmo, stoga, *babilonski sindrom*, idolopoklonstvo profita koje žrtvuje slabe, uniformnost koja neutralizira razlike, pretvaranje da jedan jezik – čak i digitalni – može prevesti sve, uključujući otajstvo osobe, u podatke i značajke. To je rizik dehumanizacije – izgradnje budućnosti koja isključuje Boga i svodi drugoga na sredstvo – napasti drevne i uvijek nove, koja danas poprima lice tehnike. Umjesto toga, odaberimo *Nehemijin put* koji ističe vrijednost zajedničkoga rada kako bi grad Božji bio sigurno mjesto za povratnike iz progonstva. Obnova danas znači prepoznati da, upravo u mnoštvu glasova i vizija, iako nas katkad podsjećaju na pomutnju jezika, postoji svijetla mogućnost da gradimo zajedno,

pretvarajući različitosti u resurse, a slušanje i dijalog u zajedničko tlo na kojemu će rasti pravednost i bratstvo. Unutar toga zajedničkog djela, kršćani pronalaze svoj način gradnje usmjerujući djelovanje prema Bogu tako da se, u Njegovu svjetlu, pluralizam ne rasprši u nered, nego da, praksom sinodalnosti, postane prostor u kojemu čovječanstvo iznova pronalazi svoje čvrste temelje i svoj konačan cilj. U Knjizi Otkrivenja Ivan vidi nov Jeruzalem kako »silazi s neba od Boga« (Otk 21,2) kao dar za cijelo čovječanstvo. Ova vizija milosti poziv je nama kršćanima da radimo zajedno kako bismo njegovali miran, pravedan i dostojanstven život u *gradovima* današnjice.

Graditi za opće dobro

11. Graditi grad utemeljen na općem dobru zahtijeva stoga, prije svega, graditi na stijeni odnosa s Bogom. To znači prepoznati da nas istina njegove ljubavi poziva na život »u izobilju« (Iv 10,10) i na zajedništvo s Njime. I mi možemo reći sa svetim Augustinom: »Za sebe si nas stvorio, Gospodine, i nemirno je srce naše dok se ne smiri u tebi.«⁸ Doista, Bog je u naša srca upisao čežnju za srećom koja obuhvaća sve dimenzije života, a Crkva,

⁸ SVETI AUGUSTIN, *Ispovijesti*, I, 1, 1: CCSL 27, Turnhout, 1981., 1.

u dijalogu s muškarcima i ženama našega vremena, prepoznaje hitnu potrebu očuvanja i usmjeravanja te težnje prema njezinoj najdubljij istini.

12. Drugo, graditi za opće dobro znači prihvatiti ograničenost i krhkost čovječstva, a ne smatrati ih pogreškom koju treba ispraviti. Danas je ljudska čežnja za puninom života u opasnosti da bude zavedena varavim ciljevima, kao što je iluzija o tehnologiji koja obećava da će nas osloboditi svake krhkosti ili o uzorima blagostanja koji »ostavljaju iza sebe« cijeje narode. Nerijetko polažemo nadu u neograničene nadogradnje, oblike napretka koji mogu produbiti nejednakosti, trenutačna rješenja koja ne mogu zacijeliti rane narodâ. Kao rezultat toga, dok neki teže iluziji neograničenoga samopotvrđivanja, mnogi ostaju lišeni osnovnih potreba. Crkva poniznim, ali odlučnim glasom podsjeća da se istinsko ostvarenje ne postiže uklanjanjem krhkosti, nego skladnim rastom ondje gdje se sloboda i odgovornost isprepleću s uzajamnom brigom i istinskom solidarnošću, gdje se napredak mjeri dostojanstvom svakoga pojedinca i dobrom narodâ.

13. Treće, graditi svijet u kojemu svatko može *procvjetati* zahtijeva hrabru suodgovornost. Nijedna ruka nije sama za sebe dovoljna da podnese teret izazova s kojima se svijet suočava i nijedna nije toliko slaba da ne bi mogla dati svoj doprinos »jer snaga se u slabosti usavršuje« (2 Kor 12,9). Svakomu njegov dio zida: znan-

stvenicima i istraživačima, poduzetnicima i radnicima, odgojiteljima i zakonodavcima, civilnom društvu, pučkim pokretima i vjerskim zajednicama. To je logika supsidijarnosti, koja cijeni suradnju među naraštajima, narodima, disciplinama i kulturama kao najbolji način za poticanje stabilnosti, prosperiteta i mira. Ne smiju nas plašiti napetosti i razlike; one mogu postati kreativna snaga kada su vođene zajedničkom odgovornošću.

14. Naposljetku, graditi za opće dobro zahtijeva evanđeoski jezik. Izbjegavajmo riječi koje ponižavaju ili unose razdor. Birajmo jasnoću koja rasvjetljuje i iskrenost koja otvara putove. Ne blagoslivljamo naivne entuzijazme, ne hranimo neutemeljene strahove. Radije upućujmo na kriterije razlučivanja – dostojanstvo ljudske osobe, opću namjenu dobara, povlaštenu brigu za siromašne, brigu za zajednički dom, mir – i pretočimo ih u stvarnost: odgovornim planiranjem, procjenom ljudskoga i društvenoga utjecaja, uključivanjem najranjivijih, digitalnom pismenošću, istraživanjem i industrijom usmjerenom prema pravednosti i miru.

Ostati ljudskijima

15. Tijekom nedavna redovna Jubileja 2025., koraćali smo kao hodočasnici nade te smo zadobili mnoge milosti. Ojačani tim darovima, možemo nastaviti svoj

hod s povjerenjem ususret zahtjevnim zadaćama i izazovima koji su pred nama. U doba umjetne inteligencije, kada ljudskom dostojanstvu prijete novi oblici dehumanizacije, naša je hitna dužnost ostati duboko ljudskima, s ljubavlju čuvajući veličanstveno čovječstvo koje nam je darovano i u svojoj punini objavljeno u Kristu, a čiji sjaj nijedan stroj nikada neće moći zamijeniti. Istinski napredak uvijek proizlazi iz srca otvorena drugomu, iz uma spremna slušati, iz volje koja traži ono što ujedinjuje, a ne ono što razdvaja.

16. Svim vjernicima katolicima, svim kršćanima, svim ljudima dobre volje upućujem ovaj iskreni poziv: ne bojmo se uprljati ruke na gradilištu svojega doba. Poput Nehemije, molimo, mudro planirajmo, ustrajno radimo, ponovno stavljajući Boga u obzor svojega djelovanja, a ljudsku osobu u središte svojih izbora. Tako će »odbačeno kamenje« – siromašni, bolesni, migranti, maleni – postati kamen zaglavni, te će na zemlji niknuti čvrst, gostoljubiv zajednički dom, gdje će se ljubav i vjernost konačno sastati, a pravda i mir zagrliti (usp. Ps 85,11). To je blagoslov koji prosimo od Boga; a zadatak koji stoji pred nama jest biti graditeljima zajedništva, a ne arhitektima Babilona; biti slugama nadolazećega Kraljevstva, umjesto gospodara kulâ osuđenih na propast. Srcem pastira i oca, molim sve ljude da zaustave gradnju još jedne Babilonske kule i da ujedine snage u izgradnji općeg dobra, kako čovje-

čanstvo nikada ne bi izgubilo svoju ljepotu i kako bi svijet još jednom prepoznao ljudsko srce kao mjesto u kojemu Bog želi prebivati.

PRVO POGLAVLJE

DINAMIČNA MISAO VJERNA
EVANĐELJU

17. U ovom prvom poglavlju namjeravam sažeto prikazati kako se socijalni nauk Crkve oblikovao u novijem papinskom učiteljstvu i na Drugom vatikanskom koncilu, kako bih rasvijetlio njegovu dinamičnu narav. U svakom dobu, naime, *res novae* potiču da se ovo učenje suočava s povijesnim pitanjima u svjetlu objavljene Istine. U tom smislu, umjetnu inteligenciju ne bi trebalo smatrati samo još jednom temom koju treba proučiti ili hitnim stanjem kojim treba upravljati, već razvojem koji iznutra izaziva kategorije socijalnog nauka i traži njegov daljnji razvoj u vjernosti evanđelju.

18. Međutim, taj razvojni put ne bi bio previše razumljiv, ako prije promišljanja o doprinosu pojedinih papa i njihovih najvažnijih dokumenata najprije ne bismo pojasnili neka temeljna načela o načinu na koji je Crkva prisutna u povijesti i odnosi se prema svijetu. Bez takva pojašnjenja postojala bi opasnost da se socijalni

nauk doživi kao nedopušteno uplitanje u vremenita pitanja ili kao vanjski etički kodeks nametnut odozgo. U stvarnosti, on izvire iz Crkve koja hodi s čovječanstvom priznajući autonomiju zemaljskih stvarnosti i razliku između crkvenih i političkih zajednica, i upravo zbog toga razloga nastoji služiti općem dobru.

Crkva na putu kroz ljudsku povijest

19. Crkva, prisutna u svijetu kao znak jedinstva cijele ljudske obitelji, prepoznaje pitanja i izazove današnjega vremena kao okruženje u kojemu provodi svoj osobni poziv na slušanje, dijalog i služenje, dopuštajući da je izazove sve ono što se tiče života današnjih muškaraca i žena. Ta uključenost u živote narodâ pomaže Crkvi da sve jasnije shvati da njezino poslanje ima povijestan doseg i povlači za sobom odgovornost u načinu na koji se grade društveni odnosi. Stoga se ona ne može smatrati stranom dinamizmima koji oblikuju lice društva. Naprotiv, Crkva aktivno sudjeluje u procesima kroz koje društvo raste i uređuje se te nudi vlastit doprinos ostvarenju pravednijega i bratskijega društva. Papa Franjo naglašavao je ovu povijesnu dimenziju poslanja Crkve podsjećajući da »nitko ne može tražiti od nas da prognamo religiju na unutarnje svetište osobnoga života, bez ikakvog utjecaja na život društva i naroda, ne vodeći brigu o zdravlju institucija građanskoga društva, bez

prava da dadnemo svoje mišljenje o događajima koji se tiču građana»⁹.

20. Poziv i dužnost Crkve da prati čovječanstvo u specifičnostima povijesti navodi je da prepozna kako zemaljske stvarnosti posjeduju vlastit karakter i red. Drugi vatikanski koncil posebnom je preciznošću izrazio to načelo u Pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*, čije smo se šezdesete obljetnice sa zahvalnošću prisjetili i proslavili je 7. prosinca 2025.: »Ako pod autonomijom zemaljskih stvari podrazumijevamo da stvorene stvari i sama društva imaju vlastite zakone i vrijednosti... onda je sasvim opravdano zahtijevati takvu autonomiju.«¹⁰ Ova tvrdnja pokazuje da stvaranje nosi pečat izvorne dobrote koju naš ljudski pogled mora čuvati, njegovati i omogućiti mu rast. U tom pogledu, Crkva se nudi kao prisutnost koja pomaže protumačiti stvarnost u svojoj njezinoj dubini poniznom čvrstinom, podupirući izbore koji promiču dostojanstvo svake osobe, koheziju zajednica i dobro svih. Tako ona stoji uz svijet ne postavljajući se iznad njega, kako bi obećanje pravde i mira, koje Duh Sveti nastavlja podržavati u srcu čovječanstva, moglo uroditi plodom u svakom ljudskom nastojanju.

⁹ PAPA FRANJO, Apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenog 2013.), 183; *AAS* 105 (2013.), 1097.

¹⁰ DRUGI VATIKANSKI KONCIL Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 36; *AAS* 58 (1966.), 1054; usp. Dekret o apostolatu laika *Apostolicam actuositatem*, 7; *AAS* 58 (1966.), 843-844.

21. Prepoznajući da Bog prati slobodu ljudskih bića u nastajanju povijesti, Drugi vatikanski koncil potvrdio je razlikovanje između crkvene i političke zajednice, naglašavajući da svaka od njih mora djelovati u najpotpunijoj autonomiji. Prisutnost Crkve u svijetu izražava se i u njezinu odnosu s civilnim društvom i javnim institucijama. U dijalogu s njima, Crkva priznaje vrijednost društvenih i političkih stvarnosti te poštuje njihove specifične odgovornosti, podupirući sve ono što štiti život pojedinca i jača temelje društvenoga tkiva. Crkva ne pretendira preuzeti funkcije koje pripadaju državi; naprotiv, ona cijeni one koji služe općem dobru i uvjerljivo priznaje odgovornost koju civilne institucije imaju unutar društva. Istodobno, povjereno joj poslanje potiče je da ne ostaje daleko od stvarne patnje muškaraca i žena našega vremena. Njezina blizina ne proizlazi iz namjere da istisne institucije, a još manje iz implicitne kritike njihova rada, nego iz evandeoske ljubavi koja je nagoni da se približi ranama čovječanstva u trenutcima kada se one očituju s najvećom težinom. Kada intervenira, čini to nasljedujući primjer milosrdnoga Samarijanca, diskretno i izbliza, svjesna da ono što proizlazi iz hitne potrebe ne može postati normom, niti zamijeniti institucionalne odgovornosti svojstvene civilnoj zajednici.

22. Polazeći od ovoga dvostrukoga priznanja – autonomije ovozemnih stvarnosti i razlikovanja crkvenih i političkih nadležnosti – jasnije se razumije smjer ko-

ji je Drugi vatikanski koncil povjerio Crkvi u njezinu odnosu sa svijetom. *Gaudium et spes* podsjeća nas da »sav Božji narod, a napose pastiri i teolozi, mora uz pomoć Duha Svetoga slušati, razlučivati i tumačiti raznovrsne načine govora našega vremena te ih u svjetlu božanske riječi rasuđivati kako bi se objavljena istina mogla uvijek dublje uočavati, bolje razumijevati i prikladnije izlagati«¹¹. Slušanje »raznih mišljenja« nije samo sociološka vježba, već zahtijeva duhovno razlučivanje pri čemu, vođen Duhom, narod Božji u kulturnim i društvenim transformacijama prepoznaje kako znakove Kristove prisutnosti, koji dolazi tako i vodi povijest prema njezinu ispunjenju, i zastranjenja koja zaklanjaju Njegovo lice. Na taj se način bitna srž objavljene Istine ne mijenja, nego se pojašnjava i usvaja kao živo mjerilo za usmjeravanje konkretnih izbora, nadahnjujući putove osobnog i zajedničkog obraćenja, promičući strukturne reforme i podupirući nove oblike evanđeoskoga svjedočenja u javnom životu. Povijest je stoga jedno od mjesta u kojima Crkva dopušta Duhu da je poučava o očovječujućoj snazi evanđelja te uči razvijati vlastito učenje u službi dostojanstva svake osobe i dobra narodâ.

¹¹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 44: AAS 58 (1966.), 1065.

Mudrost Božje riječi i dijalog s ljudskim znanostima

23. Crkva smatra suputnicima sve one koji iskreno traže »istinu, dobrotu i ljepotu«, držeći ih »dragocjenim saveznicima«¹² u obrani dostojanstva svake osobe i u brizi za stvoren svijet. Preuzimajući pastoralni pristup Drugoga vatikanskog koncila, koji nas poziva da slušamo, razlučujemo i tumačimo znakove vremena, Crkva se prosvijetljena mudrošću Riječi ne boji susreta s ljudskim znanjem. Božja riječ pruža pouzdana mjerila za uspostavu putova pravednosti i otvaranje putova pomirenja i mira među ljudima. Kada je riječ o primjeni tih mjerila u složenim prilikama našega vremena, neophodan je doprinos filozofije te humanističkih i društvenih znanosti koje pomažu dublje razumjeti i analizirati kulturne, ekonomske i političke dinamike. Sveti Ivan Pavao II. podsjećao je da Crkva prihvaća doprinos društvenih znanosti kako bi »iz njih crpila konkretne spoznaje koje joj pomažu u izvršavanju njezinih učiteljskih dužnosti«¹³. Susret s tim znanjima ne umanjuje snagu evanđelja; naprotiv, omogućuje jasnije prepoznavanje onoga što uistinu promiče živote pojedinaca i zajednica.

¹² PAPA FRANJO, Apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenog 2013.), 257; *AAS* 105 (2013.), 1123.

¹³ SVETI IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo u obliku motuproprija *Socialium scientiarum* (1. siječnja 1994.): *AAS* 86 (1994.), 209.

Slijedeći tu perspektivu, papa Franjo naglašavao je da, kada se bavi mnogim specifičnim pitanjima, Crkva ne teži tome da ponudi »konačni sud«¹⁴, nego prepoznaje važnost slušanja znanstvenih istraživanja i poticanja ozbiljne i iskrene rasprave među stručnjacima, uvažavajući različitost mišljenja.

24. Hraneći se tim plodnim dijalogom između evanđelja i ljudskog znanja, Crkva je postupno razvijala svoj socijalni nauk, čineći da u vremenu sazrije baština mudrosti obdarena teološkom i antropološkom dosljednošću ukorijenjenom u kršćanskom viđenju osobe. Upravo zato što izvire iz vjere i njezina poimanja stvarnosti, ova se baština ne pretvara u popis tehničkih rješenja ili ekonomski ili politički model koji bi se suprotstavljao drugima; ona pripada drukčijem redu,¹⁵ redu načela koja usmjeravaju tumačenje događaja i podupiru evanđeosko tumačenje povijesnih procesa i izbora koje oni donose. U tome leži prava uloga socijalnoga nauka, koji ne želi zamijeniti političke ili institucionalne odgovornosti, nego se nudi kao potpora za zajedničko razlučivanje, pomažući prepoznati i promicati sve ono što služi dostojanstvu pojedinca, vitalnosti zajednica i općem dobru.

¹⁴ PAPA FRANJO, Enciklika *Laudato si'* (24. svibnja 2015.), 61: AAS 107 (2015.), 871.

¹⁵ Usp. SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Sollicitudo rei socialis* (30. prosinca 1987.), 41: AAS 80 (1988.), 570-572.

25. Shvaćanje istine kao dara koji se dijeli, a ne kao posjeda na koji se polaže pravo, oslobađa Crkvu od iskušenja da traži oblike prisutnosti utemeljene na moći. Kako bi se iznova pronašao evanđeoski put blagog naviještanja istine koja se ne nameće, sveti Ivan Pavao II. pozivao je na iskreno propitivanje vremena u kojima se pristajalo na metode »netolerancije pa čak i nasilja u služenju istini«¹⁶. Na tom sam tragu i sâm potvrdio da Crkva »ne polaže pravo na monopol nad istinom«¹⁷ jer istina nije teritorij koji treba braniti, nego dobro koje treba dijeliti. Tu je istu perspektivu sažeo papa Franjo u poznatim riječima »vrijeme je važnije od prostora«¹⁸; nije najvažnije zauzimati položaje moći ili braniti kulturne utvrde, nego pokretati procese dobra i omogućavati im da sazriju; na taj se način istina evanđelja ne nameće odozgo, nego raste u vremenu unutar konkretnog isprepletanja životâ, zajednica i kultura. To nije istina koja se boji različitosti, nego istina koja prihvća i vodi; koja ne uklanja sukobe, nego ih preobražava, ponovno sa-

¹⁶ SVETI IVAN PAVAO II., Apostolsko pismo *Tertio millennio adveniente* (10. studenog 1994.), 35; AAS 87 (1995.), 27.

¹⁷ Govor članovima Zaklade »*Centesimus annus pro pontifice*« (17. svibnja 2025.): AAS 117 (2025.), 696.

¹⁸ PAPA FRANJO, Apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenog 2013.), 222; AAS 105 (2013.), 1111.

stavljajući ono što povijest nastoji raspršiti. Ovaj se koncept može ilustrirati i slikom poliedra, jednim oblikom s mnogo lica, u kojemu se ista istina evanđelja zrcali iz različitih kutova.¹⁹

26. Ovaj stav otvorenosti istini, koja je istodobno i jedna i mnogostruka, duboko izražava katolištvo Crkve koja obuhvaća cijelu ljudsku obitelj, a istodobno je uronjena u konkretne prilike narodâ i kulturâ. Drugi vatikanski koncil podsjeća da, upravo snagom toga katolištva, »pojedini dijelovi donose vlastite darove drugim dijelovima i cijeloj Crkvi«²⁰ i na taj način Crkva raste kao cjelina i u svakoj pojedinoj zajednici zahvaljujući uzajamnoj razmjeni i zajedničkim naporima prema sve punijem zajedništvu. Iz toga slijedi da narod Božji nije samo sabran od mnogih naroda, već je i satkan od različitih službi, poziva, kultura i tradicija, pri čemu je svatko pozvan podupirati i obogaćivati drugoga. Iz te perspektive sveti Pavao VI. prepoznao je da je, s obzirom na veliku raznolikost povijesnih okolnosti, nerealno misliti da socijalni nauk Crkve može ponuditi jedinstven odgovor koji bi vrijedio u svim kontekstima;²¹

¹⁹ Usp. *Isto*, 236; PAPA FRANJO, Enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 215; *AAS* 112 (2020.), 1045-1046.

²⁰ DRUGI VATIKANSKI SA KONCIL, Dogmatska konstitucija *Lumen gentium*, 13; *AAS* 57 (1965.), 17.

²¹ Usp. SVETI PAVAO VI., Apostolsko pismo *Octogesima adveniens* (14. svibnja 1971.), 4; *AAS* 63 (1971.), 403.

stoga je pozvao svaku kršćansku zajednicu da jasno i odgovorno tumači stvarnost vlastite zemlje. Plodonosna napetost između univerzalnosti poslanja Crkve i njezine mjesne ukorijenjenosti, intimno pripada njezinu životu jer ona u svojem dahu obuhvaća obzore cijeloga svijeta, ali i pitanja svakoga pojedinoga konteksta kao stvarnog okruženja u kojemu evanđelje poprima oblik.

27. U svjetlu svega što je dosad rečeno, socijalni nauk Crkve prikazuje se u svojem najautentičnijem obliku; ne kao priručnik načela i normi koje treba primijeniti, nego kao put zajedničkog razlučivanja. On se rađa iz susreta vječne istine evanđelja i povijesnih pitanja, dopušta da ga izazovu znakovi vremena; hrani se doprinosom znanosti, kulture i ljudskih iskustava. Stoga, kada je povrijeđeno dostojanstvo naše braće i sestara, kada politika ne odgovara na drame čovječanstva, kada se ekonomija okrene protiv čovjeka ili znanost prekorači granice svoje nadležnosti,²² Crkva – zajedno s drugim kršćanskim konfesijama i vjernicima drugih religija – mora podići svoj glas, ne kako bi gospodarila, nego kako bi služila zajedništvu. Tako shvaćen, socijalni nauk postaje teologija zajedništva u povijesti; mjesto u kojemu Riječ koja je tijelom postala nastavlja biti prisutna putem dijaloga, pamćenja i proroštva.

²² Usp. PAPA FRANJO, Apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenog 2013.), 243; AAS 105 (2013.), 1118.

Razvoj socijalnog nauka od Lava XIII. do danas

28. Nakon što sam izložio način na koji je Crkva prisutna u povijesti i ulazi u dijalog sa svijetom, želim se sada zaustaviti na razvoju socijalnog nauka u učiteljstvu, koji je od 19. stoljeća do naših dana pratio velike društvene preobrazbe. Naravno, neću moći prikazati cjelokupno bogatstvo toga učenja, čija su temeljna načela iznesena u *Kompendiju socijalnog nauka Crkve* i dodatno produbljena u novijem učiteljstvu. Niti ću se moći sustavno osvrnuti na sve što je razrađeno u enciklikama mojih blagopokojnih časnih predšasnika, osobito u *Laudato si' i Fratelli tutti*. Ipak, namjera mi je naglasiti neke bitne smjernice kako bih pokazao da je ono što pišem u kontinuitetu s tom tradicijom te, ujedno, istaknuo kako se njezina nepromjenjiva srž objavljenih istina o ljudskoj osobi i društvu stalno isprepleće s obnovljenom sposobnošću slušanja povijesnih okolnosti i odgovaranja na suvremena pitanja. Stoga ću razmotriti neke od odlučujućih etapa toga razvoja, počevši od razdoblja koje je otvorila enciklika *Rerum novarum*.

Prvi koraci socijalnog nauka Crkve

29. Ono što danas nazivamo *socijalnim naukom Crkve*, ne nastaje iznenada u suvremeno doba, nego je plod primanja i strukturiranja duge tradicije crkvenog pro-

mišljanja o društvenom životu, ukorijenjene u Svetom pismu, crkvenim ocima, teološkim i pravnim razradama srednjega i novoga vijeka. Izraz *socijalni nauk Crkve* prvi je put uporabio Pio XII. 1950. godine,²³ no sadržaj koji obuhvaća, shvaćen kao cjelovit korpus socijalnog učenja, počeo se oblikovati s enciklikom Lava XIII. *Re-rum novarum*. Suočen s »novim stvarima« svojega vremena – sukobom kapitala i rada, radničkim pitanjem te gospodarskim i društvenim preobrazbama – Lav XIII. nije se ograničio samo na to da zabilježi nevolje, već je te okolnosti vidio kao područje za pastoralno poslanje Crkve, izložio ih strogo razlučivanju rasvjetljujući njihove uzroke i moguća rješenja u svjetlu evanđelja i cjelovite vizije čovjeka stvorena na sliku Božju. Sveti Ivan Pavao II. vidio je ovaj pristup kao »trajan primjer«²⁴ socijalnog nauka, primjeren način kojim Crkva, suočena s povijesnim promjenama, izvršava svoje pravo i dužnost da propituje društvene stvarnosti, izjašnjava se o njima i ukazuje na putove pronalaženja pravednih rješenja. Na taj se način trajni sadržaji vjere i drevna crkvena mudrost artikuliraju u živom nauku koji, ostajući vjeran evanđelju, raste kao odgovor na »nove stvari« svakoga doba.

²³ Usp. PIO XII., Apostolska pobudnica *Menti nostrae* (23. rujna 1950.): *AAS* 42 (1950.), 657-702.

²⁴ SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Centesimus annus* (1. svibnja 1991.), 5: *AAS* 83 (1991.), 799.

30. Enciklika *Rerum novarum* Lava XIII. predstavlja prekretnicu u razvoju socijalnog učenja Crkve. Dokument u središte svojega promišljanja stavlja dostojanstvo rada i radnika, potvrđuje pravo na pravednu plaću za sebe i svoju obitelj, priznaje da osobe imaju temeljnu vrijednost koja ima prednost pred kapitalom i profitom, brani privatno vlasništvo uz njegovu neizostavnu socijalnu ulogu, cijeni udruženja radnika i predlaže oblike suradnje među različitim sastavnicama društva kao alternativu logici *klasne borbe*. Stoga ne čudi što ju je Pio XI. definirao kao *Magna charta*²⁵ kršćanskoga socijalnog djelovanja. U enciklici *Rerum novarum* drevna mudrost Crkve o ljudskoj osobi i društvenom životu poprima nov oblik sposoban odgovoriti na industrijsko doba i ponuditi prvi veliki sustavni okvir socijalnog nauka koji će se nastaviti razvijati u sljedećim desetljećima. Premda su se mnoge povijesne prilike koje je opisao Lav XIII. promijenile, i danas ostaju vrlo aktualne barem dvije stečevine: prvenstvo ljudskog rada nad svakom isključivo financijskom i produktivnom logikom, što ima kao posljedicu pozornost prema pojedincima i obiteljima, koji su najviše izloženi izrabljivanju, i neraskidiva veza između evanđeoskog navještaja i težnje za pravednijim društvenim poretком. *Rerum novarum* time nas

²⁵ PIO XI., Enciklika *Quadragesimo anno* (15. svibnja 1931.), 39: AAS 23 (1931.), 189; usp. PIO XII., *Radioporuka o 50. obljetnici enciklike »Rerum novarum«*: AAS 33 (1941.), 198.

nastavlja podsjećati da nema autentične evangelizacije koja ne utječe i na strukture ljudskoga suživota.

31. Enciklika *Quadragesimo anno* Pija XI., objavljena 1931. godine o 40. obljetnici enciklike *Rerum novarum* i na vrhuncu velike svjetske ekonomske krize, čini korak naprijed u razvoju socijalnog učenja Crkve. Ne ograničava se na ponovno otvaranje *radničkog pitanja*, već širi pogled na cjelokupno oblikovanje ekonomskog i političkog poretka. Osuđuje koncentraciju ekonomske moći u rukama nekolicine; kritizira i neograničenu konkurenciju i kolektivističke projekte koji dokidaju slobodu i odgovornost pojedinca; snažno potvrđuje pravo radnika na udruživanje i ponavlja zahtjev da plaća bude razmjerana ne samo učinku, već i potrebama radnika i njihovih obitelji. Unutar toga okvira, Pio XI. na sustavan način oblikuje načelo supsidijarnosti, koje će postati jedno od trajnih uporišta socijalnog nauka, prema kojemu ono što mogu izvršiti pojedinci, obitelji, posrednička tijela i lokalne zajednice, ne bi trebale izvršavati više instance. Uz ove doprinose, Pio XI. u raznim istupima svojeg učiteljstva – od enciklike *Non abbiamo bisogno* i *Mit Brennender Sorge* do *Divini Redemptoris* – jasno podsjeća na socijalnu ulogu privatnog vlasništva i osuđuje oblike totalitarizama koji zatiru dostojanstvo ljudske osobe, guše društveni život, uzdižu državu iznad njezine stvarne vrijednosti i usvajaju diskriminatornu kategoriju rase. I danas osobito aktualne ostaju najmanje

tri spoznaje njegova socijalnog učiteljstva: svijest da se nepravda ne tiče samo ponašanja pojedinca, već i ekonomskih i institucionalnih struktura; važnost načela supsidijarnosti, koje poziva na jačanje tkiva udruga i zajednica uz izbjegavanje daljnje koncentracije moći, te veza između dostojanstva rada, pravedne plaće i stvarne mogućnosti da obitelji žive dostojanstven ljudski život.

32. U dramatičnom kontekstu Drugoga svjetskog rata i u godinama obnove, učiteljstvo Pija XII. dalo je značajan doprinos razvoju socijalnog nauka, posebice njegovim božićnim radioporukama u kojima ocrtava okvir međunarodnog poretka utemeljenog na priznanju ljudskog dostojanstva, na pravednosti i miru. U tim prigodama Papa predlaže dijalog s društvom utemeljen na pozivu na naravni zakon shvaćen kao skup objektivnih načela koja su ispred interesa pojedinaca i država, a koja moraju regulirati i unutarjni život narodâ i njihove međusobne odnose. Pio XII. nadalje pripisuje presudnu ulogu strukovnim udruženjima, sindikatima i raznim posredničkim tijelima gospodarskog i društvenog poretka prepoznajući u tim organiziranim oblicima društva bitno jamstvo građanske ravnoteže i očuvanja općega dobra. Zagovara potrebu za čvrstom pravnom državom kako bi se spriječile zlouporabe moći te priznaje demokraciju kao prikladno sredstvo kako bi se osiguralo pravilno obnašanje vlasti. Istodobno upozorava na svaki pokušaj utemeljenja zakona na koristi ili sili, podsjeća-

jući da međunarodni poredak koji se temelji na interesu najjačih, slabije narode izlaže ugnjetavanju te iz temelja potkopava povjerenje među nacijama. Naposljetku prepoznaje duboke ekonomske neravnoteže među zemljama kao jedan od čimbenika koji potiče sukobe.²⁶ Za naše vrijeme, obilježeno novim oblicima globalne moći i rastućim nejednakostima, ostaju osobito značajne tri smjernice: potreba da pravo ima prednost nad interesima, svijest da su ekonomske razlike plodno tlo za napetosti i nasilje te neophodnost mreže udruga sposobnih posredovati između pojedinca i države. Ove smjernice nastavljaju pružati važne kriterije koji omogućuju socijalnom nauku da tumači dinamike globalizacije i promiče pravedniji i mirniji međunarodni poredak.

Godine Drugoga vatikanskog koncila

33. Sa svetim Ivanom XXIII. otvara se nova etapa socijalnog učenja Crkve, obilježena većom pažnjom prema globalnoj dimenziji socijalnih pitanja i jeziku prava. U *Mater et magistra*, kršćansku vjeru predstavlja kao svjetlo koje ima moć ujediniti nebo i zemlju podsjećajući da, iako je primarno poslanje Crkve posvećenje i naviještanje vječnih dobara, ona ne zanemaruje konkretne potrebe

²⁶ Usp. PIO XII., *Govor Svetom zboru kardinala i Rimskoj prelaturi* (24. prosinca 1940.): *AAS* 33 (1941.), 13.

svakodnevna života ljudi, već se brine za svako autentično ljudsko dobro.²⁷ Polazeći od ove jedinstvene vizije čovječstva, naglašava da društveni život zahtijeva ravnotežu između inicijative građana i skupina, koji su pozvani organizirati se i raditi zajedno, te djelovanja države koja mora upravljati i podupirati bez gušenja slobode i odgovornosti pojedinaca. Tako skreće pozornost na pravednu naknadu za rad, na sudjelovanje radnika i rastuće razlike među zemljama. Nekoliko godina poslije, u *Pacem in terris*, kada se prvi put obraća ne samo vjernicima već i svim ljudima dobre volje, Ivan XXIII. sustavno povezuje ljudsko dostojanstvo s priznavanjem temeljnih prava i dužnosti te predlaže poredak suživota – i na međunarodnoj razini – utemeljen na istini, pravednosti, ljubavi i slobodi.²⁸ Za naše vrijeme, obilježeno raširenim sukobima i novim oblicima globalne međuovisnosti, posebno značajnima ostaju univerzalan obzor njegova apela, poziv na ljudska prava kao zajednički okvir, te uvjerenje da trajan mir zahtijeva institucije i odnose među narodima nadahnete dostojanstvom svake osobe.

34. Drugi vatikanski koncil označio je prekretnicu u samorazumijevanju Crkve u suvremenom svijetu. U pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* predstavio nam

²⁷ Usp. SVETI IVAN XXIII., Enciklika *Mater et magistra* (15. svibnja 1961.), 2-3: *AAS* 53 (1961.), 402.

²⁸ Usp. SVETI IVAN XXIII., Enciklika *Pacem in terris* (11. travnja 1963.), 163: *AAS* 55 (1963.), 301.

je sliku Crkve koja je bliska čovječanstvu, povezana sa svijetom i zauzeta u promišljanju o konkretnoj stvarnosti povijesnih prilika, a ne o apstraktnim konceptima. Tekst se bavi temeljnim pitanjima braka i obitelji, gospodarskog i društvenog života, političke zajednice, rata i mira, inzistirajući na tomu da su ekonomske i institucionalne strukture pravedne samo u onoj mjeri u kojoj služe cjelovitom razvoju osobe i promiču odgovorno sudjelovanje svih.²⁹ Važnost toga koncilskoga dokumenta za socijalni nauk Crkve ne leži samo u tome što je otvorio vidike tematskog promišljanja, već i u tome što je posredovao metodu razlučivanja koja nas poziva da tumačimo povijesne promjene vođeni evanđeljem i ljudskim vještinama. Ovaj pristup otkriva da dijalog sa svijetom nije taktički izbor Crkve, nego konkretan izraz njezina poslanja jer evanđelje, poput kvasca, može iznutra preobraziti strukture suživota i otvarati putove prema većem čovječstvu. U isti se kontekst smješta i Deklaracija *Dignitatis humanae* u kojoj Koncil priznaje da je vjerska sloboda osnovno pravo utemeljeno na ljudskom dostojanstvu koje mora biti zajamčeno pravnim poretком, kako nitko ne bi bio prisiljen djelovati protiv svoje savjesti ili spriječen u traženju i ispovijedanju istine privatno i javno.³⁰ Ovo je načelo od velike važnosti

²⁹ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 26: AAS 58 (1966.), 1046-1047.

³⁰ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Deklaracija *Dignitatis humanae*, 2: AAS 58 (1966.), 930-931.

za naše vrijeme, ono nastavlja pružati socijalnom nauku odlučujuće kriterije za očuvanje ljudske osobe i izgradnju pluralističkih i miroljubivih društava.

35. U pontifikatu svetog Pavla VI. očituje se poimanje mira koje nije svedeno samo na odsustvo rata, već poprima oblik na putu cjelovitoga ljudskoga razvoja. U *Populorum progressio* on opisuje razvoj kao prijelaz s manje ljudskih životnih uvjeta na humanije uvjete, pa ga razumijeva kao proces koji se tiče svakoga čovjeka i cijeloga čovjeka,³¹ to jest svake dimenzije osobe i svih ljudi bez iznimke. Na tim temeljima Pavao VI. može ustvrditi da je tako shvaćen razvoj u stvarnosti »novo ime mira«³² jer mu je cilj ukloniti korijene nepravde i sukoba i otvoriti prostore za dostojanstveniji život za sve. Ustanovljenje Papinskoga vijeća *Iustitia et pax* također bi trebalo promatrati u tom svjetlu, kao pokušaj da se toj zamisli dade trajan oblik na crkvenoj i međunarodnoj razini, imajući na umu rastući jaz između bogatih i siromašnih zemalja, te potrebu za politikama koje promiču ljudskije uvjete života za sve.

36. U *Octogesima adveniens*, napisanom prigodom 80. obljetnice *Rerum novarum*, Pavao VI. primjenjuje tu perspektivu na postindustrijsko društvo, obilježeno

³¹ SVETI PAVAO VI., Enciklika *Populorum progressio* (26. ožujka 1967.), 14: AAS 59 (1967.), 264.

³² *Isto*, 76: AAS 59 (1967.), 299.

urbanim preobrazbama, novim oblicima siromaštva, promjenama u radu i brzim kulturnim mijenama koje dovode u pitanje budućnost pojedinaca i zajednica. Za Pavla VI. evanđelje, premda je naviješteno, napisano i življeno u povijesno-kulturnom kontekstu bitno različitom od našega, nije »zastarjela« poruka, nego viđenje ljudske osobe, odnosâ, vlasti i općega dobra koje je i danas kadro usmjeravati gospodarske, političke i kulturne odluke.³³ Drugim riječima, evanđelje ostaje aktualno jer pruža mjerila za prepoznavanje onoga što očovječuje ili raščovječuje, što oslobađa ili ugnjetava, u okolnostima koje se neprestano mijenjaju. Za socijalni nauk Crkve, najzahtjevnija baština Pavla VI. upravo je ova: sve dok u svijetu bude narodâ koji su isključeni iz razvoja primjerena ljudskom dostojanstvu, kršćanska se zajednica neće moći zadovoljiti apstraktnim proglašenjem mira, nego će morati dopustiti evanđelju, polazeći od onih koji ostaju marginalizirani, da prosuđuje one gospodarske i političke strukture koje, kako će podsjetiti Ivan Pavao II., mogu postati istinskim »strukturama grijeha«³⁴, kako se ni s jednom osobom ili narodom ne bi postupalo kao s potrošnom robom u razvojnim procesima.

³³ Usp. SVETI PAVAO VI., Apostolsko pismo *Octogesima adveniens* (14. svibnja 1971.), 4-7: AAS 63 (1971.); 404-406.

³⁴ SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Sollicitudo rei socialis* (30. prosinca 1987.), 36: AAS 80 (1988.), 561.

37. Bogato socijalno učenje svetog Ivana Pavla II. smješta se na raskrižje između krize velikih ideoloških sustava 20. stoljeća i početka ekonomske globalizacije. Enciklikom *Laborem exercens*, koju je napisao devedeset godina nakon objavljivanja *Rerum novarum*, otvara nov pravac promišljanja o radu. Predstavlja pravednu plaću kao konkretno sredstvo provjere pravednosti cijeloga socioekonomskog sustava, jer otkriva postupa li se s radnikom kao osobom ili samo kao troškom proizvodnje.³⁵ Rad se ne smatra samo problemom koji treba riješiti ili sredstvom za ostvarivanje prihoda, već temeljnim dobrom za čovjeka, načelom gospodarske aktivnosti i ključem cijeloga socijalnog pitanja. U rad čovjek polaže vlastitu slobodu, kreativnost i sposobnost suradnje, pridonoseći kulturnom i moralnom uzdizanju društva.³⁶ U svjetlu toga, različiti oblici nesigurnog zapošljavanja, rascjepkani profesionalni putovi i automatizacija ne smiju se procjenjivati isključivo u smislu učinkovitosti, već polazeći od dostojanstva radnika, od prava na dostatnu plaću i od stvarne mogućnosti sudjelovanja u društvenom životu.

³⁵ Usp. SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Laborem exercens* (14. rujna 1981.), 19: AAS 73 (1981.), 625-629.

³⁶ Usp. *Isto*, 10: AAS 73 (1981.), 600-602.

38. Enciklikom *Sollicitudo rei socialis*, o dvadesetoj obljetnici *Populorum progressio*, Ivan Pavao II. vraća se bolnoj rani nerazvijenosti i prepoznaje neuspjeh mnogih pokušaja da se premosti gospodarsko zaostajanje siromašnih naroda, te da im se pomogne u procesu industrijalizacije, ističući postojan, a katkad i sve veći, jaz između sjevera i juga svijeta.³⁷ Također osuđuje gospodarske, financijske i tržišne mehanizme koji, pod upravom najjačih zemalja, strukturno pogoduju vlastitim interesima i guše slabija gospodarstva, te traži da oni budu podvrgnuti ozbiljnoj etičkoj, a ne samo tehničkoj prosudbi.³⁸ U tom kontekstu solidarnost se shvaća kao konkretna suodgovornost pojedinaca, naroda i nacija, kao oblik socijalnog prijateljstva ili političke ljubavi usmjerene prema »civilizaciji ljubavi« na koju je pozivao Pavao VI.³⁹

39. O stogodišnjici enciklike *Rerum novarum*, enciklika *Centesimus annus* naposljetku nudi razborito promišljanje o slomu sovjetskog sustava i jačanju demokracije i tržišnog gospodarstva. Sveti Ivan Pavao II. obnavlja poruku Pija XII. prema kojoj Crkva može cijeniti demokraciju u mjeri u kojoj ona jamči stvarno sudjelovanje građana, omogućuje im miran izbor i smjenu

³⁷ Usp. SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Sollicitudo rei socialis* (30. prosinca 1987.), 14: AAS 80 (1988.), 526-528.

³⁸ Usp. *Isto*, 16: AAS 80 (1988.), 531.

³⁹ Usp. *Isto*, 31-33: AAS 80 (1988.), 555-559.

vladajućih, te sprječava monopolizaciju moći malih elitnih skupina motiviranih posebnim ili ideološkim interesima.⁴⁰ Na isti način prepoznaje pozitivan potencijal tržišta i privatne inicijative samo ako ostanu podređeni moralnom zakonu i ako su vođeni načelom solidarnosti, bez žrtvovanja najslabijih logici profita.⁴¹ Za socijalni nauk Crkve osobito aktualna baština ostaje: potvrda povezanosti između dostojanstva rada, solidarnosti među narodima i kritičkog vrednovanja demokracije, a tržišno gospodarstvo i dalje nudi kriterije za prosuđivanje novih oblika izrabljivanja, isključenosti i krize političke reprezentacije.

40. Papa Benedikt XVI. u svojoj je socijalnoj enciklici *Caritas in veritate* želio ponovno razmotriti i produbiti koncept razvoja iznesen u *Populorum progressio* tumačeći ga u svjetlu globalizacije. Podsjeća da bi se takav razvoj trebao pretočiti u »zbiljski rast koji je dostupan svima i konkretno održiv«⁴², to jest u gospodarski razvoj koji je uistinu uključiv i koji poštuje granice stvorenoga. No, pritom tvrdi da se u bogatim zemljama pojavljuju novi oblici siromaštva i umnažaju do sada neviđeni oblici isključenosti, dok u najsiriromašnijim regijama male skupi-

⁴⁰ Usp. SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Centesimus annus* (1. svibnja 1991.), 46: *AAS* 83 (1991.), 850-851.

⁴¹ Usp. *Isto*, 42: *AAS* 83 (1991.), 844-846.

⁴² BENEDIKT XVI., Enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 21: *AAS* 101 (2009.), 656.

ne žive u potrošačkom blagostanju okruženi prilikama neljudske bijede.⁴³ Uz to, primjećuje da je nov globalan ekonomsko-financijski sustav, obilježen velikom mobilnošću kapitala i proizvodnih sredstava, umanjio političku moć država i njihovu sposobnost usmjeravanja ekonomskih procesa.⁴⁴ Stoga ponavlja da gospodarska aktivnost ne može težiti tome da rješava društvene probleme jednostavno širenjem tržišne logike, nego mora biti usmjerena prema općem dobru, za koje politička zajednica snosi vlastitu nezamjenjivu odgovornost.⁴⁵

41. Benedikt XVI. u središte toga ponovnoga razmatranja stavlja ljubav, tvrdeći da je ona »najizvrsniji put socijalnog nauka Crkve«⁴⁶, pod uvjetom da je uvijek sjedinjena s istinom; sa zabrinutošću također primjećuje kako se upravo unutar društvenih, pravnih, političkih i ekonomskih područja teži proglasiti njezinu moralnu nevažnost. Novost njegova doprinosa leži u tome što pokazuje da razvoj, pravednost, institucije i tržište nisu neutralne stvarnosti, nego prostori u kojima ljubav u istini mora poprimiti povijestan oblik. Za današnjicu, obilježenu rastućim nejednakostima, pritiscima financijskih tržišta, ekološkom krizom i nepovjerenjem u politiku, ovo učenje ostaje aktualno kao poziv na prosudbu sva-

⁴³ Usp. *Isto*, 22: AAS 101 (2009.), 657.

⁴⁴ Usp. *Isto*, 24: AAS 101 (2009.), 658-659.

⁴⁵ Usp. *Isto*, 36: AAS 101 (2009.), 671-672.

⁴⁶ *Isto*, 2: AAS 101 (2009), 642.

kog modela razvoja s obzirom na njegovu sposobnost da bude uključiv i održiv, na obnovu odnosa između gospodarstva i politike oko općeg dobra, te na priznavanje kritičke i stvaralačke uloge ljubavi u javnom životu.

42. Socijalni nauk pape Franje razvija se u skladu s *Gaudium et spes* koji nas poziva da povijest gledamo polazeći od ljudskih ranjivosti i nadanja te da ih dovedemo u dijalog s evanđeljem. Taj smjer osobito jasno izranja u *Evangeliu gaudium*, gdje se tvrdi da kršćanski navještaj ima intrinzičnu društvenu dimenziju i gdje se traži od Crkve da bude kadra čuti vapaj siromašnih, migranata i žrtava novih oblika ropstva. U tu perspektivu smješta se i Franjino ustrajanje na sinodalnoj Crkvi, Crkvi koja »hodi zajedno«, koja nastoji čitati znakove vremena u svjetlu evanđelja i dopušta si da je evangeliziraju siromašni s kojima dijeli povijest.⁴⁷

43. U *Laudato si'*, Franjo nudi prvu veliku sustavnu razradu ekološke krize u jednoj socijalnoj enciklici, pokazujući da to nije izolirano pitanje, nego ekološki vid suvremene društveno-gospodarske krize. Njegov prijedlog cjelovite ekologije ujedinjuje brigu za zajednički dom i povlaštenu opciju za siromašne, te snažno potvrđuje da se »vapaj Zemlje i vapaj siromašnih«⁴⁸ ne mogu

⁴⁷ Usp. PAPA FRANJO, Apostolska pobudnica *Evangeliu gaudium* (24. studenog 2013.), 198; AAS 105 (2013.), 1103.

⁴⁸ PAPA FRANJO, Enciklika *Laudato si'* (24. svibnja 2015.), 49; AAS 107 (2015.), 866.

razdvojiti. U tom svjetlu, ponovno u prvi plan dolazi opća namjena dobara, kritika tehnokratske paradigme koja sve želi svesti na objekt kojim će gospodariti, obrana ljudskoga rada ugrožena logikom odbacivanja, potreba za pravednošću među naraštajima i poziv na istinski dijalog između politike i ekonomije, kako se nijedna od njih ne bi zatvorila u autoreferencijalnost.

44. Suočen s raspadom društvenoga tkiva, »svjetskim ratom u dijelovima«, s individualističkom globalizacijom i posljedicama pandemije na međusobnu povezanost, Franjo u *Fratelli tutti* oživljava san o čovječanstvu koje zna izabrati socijalno prijateljstvo i sveopće bratstvo. Predlaže kulturu susreta, »bolju politiku« kadru tražiti opće dobro, putove pomirenja i svijet koji osigurava »zemlju, dom i posao svima«⁴⁹. Naposljetku, enciklikom *Dilexit nos*, pokazuje da se ti veliki društveni naponi ne mogu odvojiti od osobnog odnosa s Kristom. Vraćajući se Božjoj riječi, podsjeća da je najistinitiji odgovor na ljubav Srca Isusova konkretna ljubav prema braći i sestrama, te tvrdi da »nema veće geste koju mu možemo ponuditi da mu na ljubav uzvratimo ljubavlju«⁵⁰.

⁴⁹ PAPA FRANJO, Enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 127: *AAS* 112 (2020.), 1013.

⁵⁰ PAPA FRANJO, Enciklika *Dilexit nos* (24. listopada 2024.), 167: *AAS* 116 (2024.), 1421.

Tumačenje povijesti u svjetlu vjere

45. Gledajući na ovaj put u cjelini, jasno je da socijalni nauk Crkve nije plod projekta osmišljenog za radnim stolom, nego rezultat strpljivoga tkanja u kojemu je svaki papa – zajedno s Drugim vatikanskim koncilom – ponudio jedinstven doprinos u svjetlu »novih stvari« svojega doba. Prihvaćajući izazove vlastita vremena i tumačeći povijesne promjene u skladu s evanđeljem, svaki je od njih iznio na vidjelo različite vidove jedne baštine: ljudsko dostojanstvo, vrijednost rada, opću namjenu dobara, solidarnost i supsidijarnost, brigu za stvoren svijet, središnje mjesto mira i bratstva. Iz toga proizlazi skladan, iako ne uvijek ravnomjeran razvoj, obilježen različitim naglascima, postupnim produbljivanjima i, katkad, promjenama perspektive koje ne prekidaju s onim što je prethodilo, nego omogućuju sazrijevanje njegovih implikacija. Ako danas možemo govoriti o korpusu zajedničkih načela i kriterija, to je zato što ovo tumačenje povijesti u svjetlu vjere nikada nije bilo prekinuto, te se znalo prepustiti izazovima pitanja svakoga naraštaja. Želim sada usmjeriti pozornost upravo prema tom nosivom stupu – temeljnim načelima socijalnog nauka – koja usmjeruju razlučivanje vjernika u osobnom i javnom životu, kako bih bolje obuhvatio njihovu unutarnju usklađenost i stvaralačku snagu našega vremena.

DRUGO POGLAVLJE

TEMELJI I NAČELA
SOCIJALNOG NAUKA CRKVE

46. Socijalni nauk Crkve živa je stvarnost, u dijalogu s poviješću, kulturama i znanostima, dok istodobno čuva srž neprolazne istine. Stoga se može smatrati oblikom mudrosti koja je i danas sposobna usmjeravati osoban i društven život vjernika. U ovom drugom poglavlju želim se zadržati na nekim temeljima i načelima socijalnog nauka Crkve koji će nam pomoći protumačiti »nove stvari« našega vremena, u svjetlu temeljnoga dostojanstva čovjeka. Kako bismo očuvali ljudsku osobu u doba umjetne inteligencije, smatram da danas moramo ponovno promisliti o općem dobru, općoj namjeni dobara, supsidijarnosti, solidarnosti i socijalnoj pravdi. Uvjeran sam da skladan odnos između ovih načela zahtijeva da se ona razmatraju zajedno, kako bi postalo jasno da su ona u međusobnom odnosu i da se nadopunjuju.

47. Predlažući ova promišljanja, želim, prije svega, pomoći vjernicima laicima i svim ljudima dobre volje kako bi ponovno otkrili svoju zadaću da u svojoj svakodnevici, obiteljskim odnosima, radu i društvenom angažmanu, primjene načela na koja kanim podsjetiti, dopuštajući da ih nadahnjuje težnja za utjelovljenjem Božje ljubavi u konkretnim događajima povijesti. Istodobno bih želio ohrabriti akademske institucije i sveučilišta da tim načelima daju nov zamah i da ih primijene na način koji će biti prikladan današnjemu vremenu i učinkovit u suočavanju s digitalnom revolucijom. Tako će teološko i filozofsko istraživanje moći produbiti i podržati pastoralan put Crkve te pridonijeti zadaći učiteljstva da prosvjetljuje savjest vjernika i usmjerava njihove napore kako bi život naših društava učinili pravednijim i bratskijim.

Temelji socijalnog nauka

Ljudsko biće: slika Trojedinoga Boga

48. Socijalni nauk Crkve vraća nas u samo srce naše vjere: u otajstvo živoga Boga koji se objavio u Isusu Kristu kao zajedništvo Osoba – Oca, Sina i Duha Svetoga – kao ljubav u odnosu, koja se uzajamno daruje i priopćuje svijetu.⁵¹ Kako podsjeća Koncil, ljudska je

⁵¹ Usp. PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Vatikan, 2004., 32.

osoba pozvana na zajedništvo s Bogom i nitko »ne može potpuno naći samoga sebe osim po iskrenom darivanju samoga sebe«⁵²; njezin je najdublji poziv ući u trojstveno kretanje primljene i dijeljene ljubavi.

49. Ako je otajstvo Boga Ljubavi izvor socijalnog nauka, njegovo najkonkretnije lice promatramo u Isusu Kristu, utjelovljenoj Riječi. Postavši čovjekom, Sin Božji ulazi u našu povijest i u naše tijelo, unoseći u njih ljubav koja ga sjedinjuje s Ocem i Duhom Svetim. U njemu »otajstvo čovjeka stvarno postaje jasnim«⁵³ jer je njegovo čovječstvo posve slobodno, otvoreno drugima, sposobno graditi zdrave i lijepe odnose i predano posvemašnjem darivanju sebe. Tko vjeruje u njega, uključen je u veliko djelo obnove započeto otajstvom njegove muke, smrti i uskrsnuća, te surađuje u izgradnji Kraljevstva Božjega učeći prihvaćati sve ljude kao braću i sestre, djecu jednoga Oca. Tako i navještaj evanđelja i kršćansko iskustvo, vođeni djelovanjem Duha Svetoga, teže zadobivanju društvenih odjeka u svijetu.⁵⁴

50. U središtu kršćanskoga viđenja ljudskog bića stoji temeljna tvrdnja da su muškarac i žena stvoreni

⁵² DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 24: AAS 58 (1966.), 1045.

⁵³ *Isto*, 22: AAS 58 (1966.), 1042.

⁵⁴ Usp. PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, 38.

na sliku trojedinoga Boga (usp. Post 1,26-27). U osnovi stvorena za odnos, svaka je osoba zamišljena i željena od Boga kako bi ušla u zajedništvo s Njim, s drugima i sa stvorenim svijetom. Njezino dostojanstvo ne ovisi o sposobnostima koje posjeduje, bogatstvu ili ulozi koju obnaša, ni o ispravnim ili pogrešnim izborima koje donosi; ono je dar koji joj prethodi i koji je nadilazi, darovan od Boga kao izraz njegove neprolazne ljubavi. Zbog toga ljudska osoba uvijek ostaje »put Crkve«⁵⁵ i srce svakog autentičnog hoda cjelovitoga ljudskoga razvoja.⁵⁶

Jednako dostojanstvo svih ljudskih bića

51. Sveti Ivan Pavao II. tvrdio je da »najistančaniji osjećaj dostojanstva ljudske osobe i njezine jedinstvenosti, kao i dužnog poštovanja na putu savjesti, jamačno tvori pozitivan dobitak moderne kulture«⁵⁷. Ova se tvrdnja uklapa u smjer Drugoga vatikanskoga koncila koji je utvrdio rast u svijesti o uzvišenom dostojanstvu svakoga čovjeka, njegove vrijednosti koja je iznad materijalnoga i njegovih univerzalnih i nepovredivih pra-

⁵⁵ SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Redemptor hominis* (4. ožujka 1979.), 14: *AAS* 71 (1979.), 284.

⁵⁶ Usp. BENEDIKT XVI., Enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 11: *AAS* 101 (2009.), 647-648.

⁵⁷ SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Veritatis splendor* (6. kolovoza 1993.), 31: *AAS* 85 (1993.), 1159.

va i dužnosti.⁵⁸ Važno je paziti da ovaj rast u svijesti o ljudskom dostojanstvu ne bi bio zamagljen pod pritiskom novih ideologija ili određenih vrlo moćnih interesa u današnjemu svijetu. Među tim ideologijama osobito opasnom smatram onu koja predlaže da svaka osoba mora zaslužiti ili opravdati vlastitu vrijednost, do te mjere da pridaje veću vrijednost onima koji su učinkovitiji i uspješniji. U takvoj perspektivi, čovjek se na kraju svodi na sredstvo za postizanje rezultata, resurs koji treba koristiti i iskoristiti te ga se više ne prepoznaje kao svrhu samome sebi, kao nešto što se nikada ne smije instrumentalizirati. Naime, vrijednost čovjeka ne ovisi o onome što postiže ili proizvodi, i postoje prava koja se primjenjuju na svakoga samim time što je ljudsko biće. Nijedna ljudska vlast ne može ih legitimno zaniijekati ili samovoljno ograničiti.⁵⁹

52. Kad govorimo o dostojanstvu, ne koristimo tu riječ uvijek na isti način; katkad mislimo na moralno dostojanstvo, to jest na način na koji osoba usmjerava vlastite izbore i djelovanje; drugi put mislimo na društveno dostojanstvo, to jest na životne uvjete osobe i konkretno poštovanje koje joj društvo iskazuje; u drugim slučajevima govorimo o egzistencijalnom dosto-

⁵⁸ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 26: AAS 58 (1966.), 1046-1047.

⁵⁹ Usp. SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Centesimus annus* (1. svibnja 1991.), 11: AAS 83 (1991.), 806-807.

janstvu, što podrazumijeva način na koji osoba doživljava vlastitu vrijednost i vrijednost svojega života. Te dimenzije dostojanstva mogu rasti ili se smanjivati. Uz ova značenja, postoji i dublja i važnija razina koja se sastoji u ontološkom dostojanstvu. To je dostojanstvo koje pripada svakom ljudskom biću jednostavno zato što postoji, zato što je željeno, stvoreno i voljeno od Boga;⁶⁰ nijedan grijeh, nijedan neuspjeh, nikakvo poniženje ni isključenost ne mogu umanjiti duboku vrijednost ljudskog života koji je Bog htio i pozvao ga u bitak.⁶¹

53. Stoga se temeljno dostojanstvo svake osobe ne stječe niti zaslužuje, niti se treba dokazivati. Nedavna deklaracija *Dignitas infinita* ponudila je sažetak uvjerenja Crkve o ovoj temi: »Dostojanstvo je neizmjereno, neotuđivo utemeljeno u samom biću, pripada svakoj ljudskoj osobi, nadilazi svaku okolnost, bez obzira u kakvom se stanju ili situaciji osoba nalazi«⁶²; to jest uvijek i neizbježno. To dostojanstvo svakoga ljudskoga bića može se nazvati beskrajnim, kako je to učinio sveti Ivan Pavao II.,⁶³ zbog dvaju razloga: zato što je beskrajna Božja

⁶⁰ Usp. DIKASTERIJ ZA NAUK VJERE, Deklaracija *Dignitas infinita* (2. travnja 2024.), 7: AAS 116 (2024.), 592-593.

⁶¹ Usp. *Isto*, 8: AAS 116 (2024.), 593-594.

⁶² *Isto*, 1: AAS 116 (2024.), 589-590.

⁶³ Usp. SVETI IVAN PAVAO II., *Angelus s osobama s invaliditetom u katedrali u Osnabrücku* (16. studenog 1980.): *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, sv. III/2, Vatikan, 1980., 1232.

ljubav koja nas poziva na prijateljstvo s Njim i zato što je potpuno bezuvjetna, u smislu da, čak i ako beskonačno tražimo, nikada nećemo pronaći ništa što bi je moglo izbrisati ili poreći.

Uzvišena vrijednost ljudskih prava

54. Crkva sa zahvalnošću priznaje: »Gibanje prema otkrivanju i proglašavanju čovjekovih prava jedan je od najvažnijih pothvata za djelotvorno davanje odgovora na potrebe koje su nerazdvojno povezane s ljudskim dostojanstvom.«⁶⁴ U tom smislu, sveti Ivan Pavao II. naveo je da *Opća deklaracija o ljudskim pravima*, koju su proglasili Ujedinjeni narodi 10. prosinca 1948., ostaje jedan od najviših izraza ljudske savjesti našega vremena.⁶⁵ To je »prekretnica na dugom i teškom putu ljudskoga roda«⁶⁶. Zbog toga razloga, s kršćanske perspektive, ljudska prava nisu vanjski dodatak osobi, nego povijesni izraz intrinzičnoga ljudskog dostojanstva, koji je međunarodna zajednica pozvana štititi i promicati.

⁶⁴ PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve* 152.

⁶⁵ Usp. SVETI IVAN PAVAO II., *Govor na 50. Općoj skupštini Ujedinjenih naroda* (5. listopada 1995.), 2: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, sv. XVIII/2, Vatikan, 1998., 731.

⁶⁶ SVETI IVAN PAVAO II., *Govor na 34. Općoj skupštini Ujedinjenih naroda* (2. listopada 1979.), 7: *AAS* 71 (1979.), 1148.

55. Ljudska su prava nepovrediva, s obzirom na to da su »inherentna ljudskoj osobi i njezinu dostojanstvu«⁶⁷. Stoga su univerzalna i neotuđiva.⁶⁸ Upravo zato što su utemeljena na zajedničkom dostojanstvu svakoga muškarca i žene, ona imaju konkretne posljedice i pravne učinke jer »uzalud bi bilo proglašavati ljudska prava ako se, istodobno, ne bi učinilo sve kako bi se zajamčilo da ih svi poštuju, na svim mjestima i za svakoga«⁶⁹. Među tim pravima, prvo ljudsko pravo jest pravo na život, od začeća do prirodne smrti,⁷⁰ bez kojega je nemoguće ostvariti bilo koje drugo pravo. Kada se negira ovo temeljno pravo, kao u slučajevima induciranog pobačaja, ubijanja nevinih i eutanazije, suočavamo se s izborima koje Crkva smatra duboko pogrešnima.⁷¹

⁶⁷ ISTI, *Poruka za 32. svjetski dan mira* (1. siječnja 1999.), 3: AAS 91 (1999.), 379.

⁶⁸ Usp. IVAN XXIII., Enciklika *Pacem in terris* (11. travnja 1963.), 5: AAS 55 (1963.), 259.

⁶⁹ SVETI PAVAO VI., *Poruka Međunarodnoj konferenciji o ljudskim pravima* (15. travnja 1968.): AAS 60 (1968.), 285.

⁷⁰ *Isto*.

⁷¹ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 27: AAS 58 (1966.), 1047-1048; SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Veritatis splendor* (6. kolovoza 1993.), 80: AAS 85 (1993.), 1197-1198; SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Evangelium vitae* (25. ožujka 1995.), 7-28: AAS 87 (1995.), 408-427.

56. Gledajući na naše vrijeme, ne možemo zanemariti da je zaštita ljudskih prava danas izložena dvama osobito velikim rizicima. Prvi je rizik njihovoga samo čisto formalnoga proglašenja, dok se s tehnološkim napretkom nastavlja uz prikriveno ili otvoreno kršenje ljudskoga dostojanstva. Drugi je rizik, koji se zapravo nalazi u korijenu prvoga, nemogućnost prepoznavanja temelja njihove univerzalnosti, jer smo odustali od potrage »za najčvršćim temeljima na kojima počivaju naše odluke i naši zakoni«⁷². Papa Franjo poticao nas je da ovaj potonji problem ne podcjenjujemo. Podsjećao je da je razum, kada dopusti da ga se ozbiljno propituje o ljudskoj naravi, sposoban otkriti vrijednosti koje se primjenjuju na svakoga, jer iz nje i proizlaze. Kada bi se od toga istraživačkoga rada odustalo, moglo bi se dogoditi da prava koja se danas smatraju nedodirljivima, u budućnosti budu dovedena u pitanje ili bi ih oni koji imaju moć mogli uskratiti, možda nakon što dobiju samo prividan pristanak uplašena ili izmanipulirana stanovništva.⁷³

57. Uz veću svijest o vrijednosti svake ljudske osobe i njezinih prava, poraslo je i priznavanje prava manjina. Ipak, pred nama je još dug put da bi u cijelomu svijetu bila doista na jednak način zajamčena prava

⁷² PAPA FRANJO, Enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 208; AAS 112 (2020.), 1043.

⁷³ Usp. *Isto*, 209; AAS 112 (2020.), 1043-1044.

velikoga dijela ljudi, točnije žena. Točno jest da su »dvostruko siromašne žene koje trpe isključivanje, zlostavljanje i nasilje, jer često imaju manje mogućnosti braniti svoja prava«⁷⁴. Stoga nije dovoljno jednostavno reći da muškarci i žene imaju isto dostojanstvo i ista prava; potrebno je da se to pretoči u konkretne odluke, u zakone, u pristup radu, obrazovanju, društvenim i političkim odgovornostima, na način na koji društvo sluša i cijeni doprinos žena. Sve dok taj jaz bude postojao, nećemo moći reći da društvo istinski i dokraja priznaje da žene imaju isto dostojanstvo kao i muškarci.

58. Važne su konkretne osobe, svaka od njih, zajedno sa svojim obiteljima. Društveni pokreti, veliki politički proglasi u korist naroda i kolektivističke ideologije ne služe ničemu ako u konačnici nisu usmjereni prema promicanju osoba – muškaraca i žena – s njihovim neotudivim pravima. Isto tako, nije dovoljno veličati individualnu slobodu ili privatnu inicijativu ako zatim dopuštamo mnoštvu ljudi da nastavi živjeti bez dostojanstvena rada, zaštite ili pristupa temeljnim dobrima.

⁷⁴ *Isto*, 23: AAS 112 (2020.), 977. Usp. Apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenog 2013.), 212: AAS 105 (2013.), 1108.

Načela socijalnog nauka

Načelo općeg dobra

59. Ako prihvatimo da svaka žena i svaki muškarac u sebi nose neotuđivo dostojanstvo i prava koja nijedna ljudska vlast ne može povrijediti niti poništiti, tada moramo preoblikovati način na koji zajedno živimo, naše ekonomske i političke izbore te konkretno obličje naših gradova. Iz toga proizlazi prvo temeljno načelo socijalnog nauka na koje želim podsjetiti: opće dobro. Možemo ga opisati kao društveni oblik dostojanstva koje se priznaje svakomu. Kada je Benedikt XVI. pozvao na neprijeporne vrijednosti koje Crkva mora uvijek braniti, među njih je uvrstio i »promicanje općega dobra«⁷⁵. Naime, izlazak iz uskog svijeta vlastitih interesa i predano zalaganje za opće dobro, u granicama vlastitih mogućnosti, za kršćanina je neprijeporna vrijednost, kao što je to i promicanje života.

60. Drugi vatikanski koncil ustvrdio je da je opće dobro »skup onih uvjeta društvenog života koji skupinama i pojedincima omogućuju potpunije i lakše postizanje vlastitog savršenstva«⁷⁶. Ova nam definicija pruža

⁷⁵ BENEDIKT XVI., Apostolska pobudnica *Sacramentum caritatis* (22. veljače 2007.), 83: AAS 99 (2007.), 169.

⁷⁶ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 26, AAS 58 (1966.), 1046-1047.

prvo dragocjeno usmjerenje jer se opće dobro ne može svesti na običan popis uvjeta ili institucija. Ono se ne podudara sa zbrojem koristi pojedinaca niti s presjekom njihovih posebnih interesa; ono je veće dobro koje pripada svima, a može se graditi, umnažati i štititi jedino zajednički. Možemo reći da društveno djelovanje dostiže svoju puninu kada je usmjereno prema tom zajedničkom dobru, jednako kao što moralno djelovanje čovjeka pronalazi svoje ispunjenje u izboru istinskoga dobra.⁷⁷

61. U tom smislu, možemo reći da je »cjelina više od dijela«⁷⁸ i da upravo zbog toga »puki zbroj pojedinačnih probitaka sâm po sebi ne može stvoriti bolji svijet za čitavo čovječanstvo«.⁷⁹ Iluzorno je misliti da je dovoljno tražiti vlastiti napredak kako bi se pridonijelo dobru svih, bez potrebe da uistinu brinemo za druge. Takvo viđenje zanemaruje vlastitu i specifičnu vrijednost općega dobra kao ploda »uzajamnosti«⁸⁰ koja stvara mrežu društvenoga dobra koje se širi i utječe na ljude. Opće dobro je *plus*, rezultat interakcije i uzajamnog utjecaja koji povezuje ra-

⁷⁷ Usp. PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompandij socijalnog nauka Crkve*, 164.

⁷⁸ PAPA FRANJO, Apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenog 2013.), 235; *AAS* 105 (2013.), 1115.

⁷⁹ PAPA FRANJO, Enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 105; *AAS* 112 (2020.), 1005.

⁸⁰ SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Sollicitudo rei socialis* (30. prosinca 1987.), 38; *AAS* 80 (1988.), 564.

zličita djelovanja, inicijative, napore i odluke. Kada bismo zbrojili pojedinačna dobra, ne bismo mogli objasniti postojanje toga *plus* koji ih nadilazi, a ujedno i obogaćuje.

62. Upravo potraga za općim dobrom daje život narodu, shvaćenom ne kao običan zbroj pojedinaca, nego kao živa stvarnost u kojoj se ljudi uče prepoznavati kao međusobno povezani i suodgovorni za *res publica*. U tom smislu, svaki čovjek pridonosi izgradnji vlastitoga naroda kroz »spor i mukotrpan rad koji iziskuje želju za uključivanjem i učenjem sve dok se ne stvori kultura susreta koji će odisati mnogolikim skladom«⁸¹. Raditi zajedno u potrazi za dobrom svih znači imati zajednički projekt. Jasno je da među ljudima postoje mnoge ideološke i pragmatične razlike, kao i različiti interesi i česta neslaganja, no to ne znači da je nemoguće uspostaviti dijalog kako bi se oblikovao temeljni konsenzus koji bi omogućio uspostavu projekta za sve i zajednički hod.

63. Zadaća je države osigurati koheziju, jedinstvo i pravednu organizaciju civilnoga društva, tako da se opće dobro doista može ostvarivati uz doprinos svih. Konkretno, to znači da javna vlast ima osjetljivu zadaću »s pravdom usklađivati«⁸² različite interese koji su u igri, tražeći

⁸¹ PAPA FRANJO, Apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenog 2013.), 220: *AAS* 105 (2013.), 1110.

⁸² PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, 169.

ravnotežu između pojedinačnih dobara i dobara svih, i ne zapostavljajući najslabije. Kada politika odustane od dugoročne vizije i svede se na kratkoročne računice ili besplodne polarizacije, tada govor o općem dobru gubi vjerodostojnost, a istodobno rastu društvene nejednakosti i podjele.

64. To vrijedi i za međunarodnu politiku. Kako se jaz među narodima produbljuje, prodiru logike suprotstavljanja i agresivnosti, a mukotrpan put prema ujedinjenjem i bratskijem svijetu trpi nove i bolne neuspjehe. U tom kontekstu, govor o zajedničkom putu prema pravednijem razvoju za cijelu ljudsku obitelj »zvuči kao neka sanjarija«⁸³. Ipak, ne smijemo gubiti nadu. Pozivam sve da osmisle učinkovitije oblike suradnje i da razmisle o međunarodnim institucijama, koje će biti kadre skrbiti za globalno opće dobro bez ugrožavanja legitimne različitosti naroda i država. Doista, promicanje općeg dobra nikada se ne može odvojiti od poštivanja prava naroda na postojanje, na očuvanje vlastitog identiteta i na obogaćenje obitelji narodâ svojim jedinstvenim obilježjima.⁸⁴ Svaki pokušaj ili plan zatiranja ili podjarmljivanja neke nacije duboko je nemoralan i stoga neprihvatljiv.

⁸³ PAPA FRANJO, Enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 16: AAS 112 (2020.), 974.

⁸⁴ Usp. SVETI IVAN PAVAO II., Govor na 50. Općoj skupštini Ujedinjenih naroda (5. listopada 1995.), 8: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, sv. XVIII/2, 735.

Načelo opće namjene dobara

65. »Među brojnim implikacijama općega dobra neposrednu važnost poprima načelo opće namjene dobara.«⁸⁵ Ovo nas načelo prije svega podsjeća da su zemaljska dobra – tlo, voda, zrak i prirodni resursi – darovana od Boga cijeloj ljudskoj obitelji kako bi uzdržavala život svih, i danas i u budućnosti, te da svaka osoba ima izvorno pravo na korištenje takvih dobara. Sveti Ivan Pavao II. podsjećao je da »Bog je dao zemlju svemu ljudskom rodu da bi uzdržavala sve njegove članove ne isključujući niti privilegirajući nikoga«⁸⁶. Slijedom toga, »nije u skladu s Božjim planom koristiti ovaj dar na takav način da njegove blagodati pripadaju isključivo odabranoj nekolicini«⁸⁷. Danas smo pozvani prepoznati da se ova opća namjena ne odnosi samo na materijalna dobra, već i na nematerijalna i kulturna dobra.

66. Postoji pravo na privatno vlasništvo, koje ima svoje vlastito značenje i svrhu, no ono je uvijek podređeno općoj namjeni dobara. Ivan Pavao II., tu je podre-

⁸⁵ PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, 171.

⁸⁶ SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Centesimus annus* (1. svibnja 1991.), 31: AAS 83 (1991.), 831.

⁸⁷ SVETI IVAN PAVAO II., *Homilija tijekom mise slavljene za poljoprivrednike u Recifeu* (7. srpnja 1980.), 4: AAS 72 (1980.), 926.

đenost smatrao zlatnim pravilom društvenog ponašanja i »prvim načelom svakog etičko-društvenog poretka«⁸⁸. Crkvena je tradicija u vlasništvu vidjela sredstvo očuvanja i upravljanja dobrima kako bi ona bolje služila općem dobru. Budući da »kršćanska tradicija nije nikada priznala pravo na privatno vlasništvo kao nešto apsolutno ili nedodirljivo«⁸⁹, njezinu socijalnu ulogu ne treba smatrati samo teološkim mišljenjem, već i sigurnim naukom Crkve, koji je već prisutan u Svetome pismu i u crkvenih otaca. Zbog toga je papa Franjo podsjetio da solidarnost, kada se živi u svom najpunijem smislu, znači također »da se siromašnomu vrati ono što mu pripada«⁹⁰.

67. Danas, među dobra koja su univerzalno namijenjena svima, moramo ubrojiti i nove oblike vlasništva: patente, algoritme, digitalne platforme, tehnološku infrastrukturu, podatke. U kontekstu u kojemu bogatstvo nacija sve više ovisi o znanju i tehnologiji, kada ta dobra ostanu koncentrirana u rukama nekolicine, bez odgovarajućih oblika dijeljenja i pristupa, stvara se nova neravnoteža koja proturječi općoj namjeni dobara te se

⁸⁸ SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Laborem exercens* (14. rujna 1981.), 19: *AAS* 73 (1981.), 626.

⁸⁹ PAPA FRANJO, Enciklika *Laudato si'* (24. svibnja 2015.), 93: *AAS* 107 (2015.), 884; usp. Encikliku *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 120: *AAS* 112 (2020.), 1010.

⁹⁰ PAPA FRANJO, Apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenog 2013.), 189: *AAS* 105 (2013.), 1099.

produbljuje jaz između uključenih i isključenih, između onih koji mogu sudjelovati u digitalnoj revoluciji i onih koji ostaju na marginama. Nadalje, briga za zajednički dom i naša odgovornost prema siromašnima i budućim naraštajima zahtijevaju da korištenje dobara stvorenoga svijeta i novih mogućnosti koje nudi tehnologija bude uređeno na način da se poštuje okoliš, izbjegava otpad i sprječavaju novi oblici iskorištavanja.

Načelo supsidijarnosti

68. Načelo supsidijarnosti proizlazi iz istog onog shvaćanja ljudske osobe koje je vodilo naše promišljanje o dostojanstvu i općem dobru. Ako je svaka žena i svaki muškarac pozvan preuzeti odgovornost za vlastiti život i sudjelovati u izgradnji društva, onda i oblik organizacije društva mora poštivati i poticati tu odgovornost. Socijalni nauk Crkve *supsidijarnošću* naziva načelo prema kojemu više instance ne bi trebale istisnuti ulogu pojedinaca, obitelji, lokalnih zajednica i posredničkih tijela. Institucije više razine moraju prepoznati, štititi i promicati slobodu i kreativnost nižih razina, usklađujući njihove doprinose kako bi učinkovito surađivali za opće dobro.⁹¹

⁹¹ Usp. PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, 187.

69. Od samih početaka modernoga socijalnog učiteljstva i Lava XIII., Crkva je ustrajala na tomu da ni pojedinac ni obitelj ne smiju biti podređeni državi, nego im treba dopustiti da slobodno djeluju, koliko god je to moguće, bez štete po opće dobro.⁹² Sveti Ivan Pavao II. preuzeo je i produbio tu perspektivu, podsjećajući da je politička zajednica u službi civilnoga društva i da država mora bdjeti nad općim dobrom, intervenirajući kada je to potrebno, ali bez trajnog istiskivanja odgovornosti posredničkih tijela i društvenih uređenja.⁹³ Supsidijarnost ne opravdava povlačenje države, nego vodi njezino djelovanje; javna je intervencija prijeko potrebna upravo kako bi se omogućilo svim društvenim subjektima da bez pritiska ispune svoje poslanje. Odgovornost je političke zajednice stvoriti uvjete koji pojedincima, obiteljima, udrugama i posredničkim tijelima omogućuju da ispune svoje poslanje u društvu, a da pritom ne budu zamijenjeni ili svedeni na puke izvršitelje.⁹⁴

70. Ovo načelo potiče nas da nadidemo svaki oblik paternalističkoga ili asistencijalističkoga upravljanja društvenim životom, promičući stil suodgovornosti: državu koja cijeni inicijativu građana, civilno društvo sposobno

⁹² Usp. LAV XIII., Enciklika *Rerum novarum* (15. svibnja 1891.), 26: *AAS* 23 (1890. – 1891.), 656.

⁹³ Usp. SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Centesimus annus* (1. svibnja 1991.), 11: *AAS* 83 (1991.), 806-807.

⁹⁴ Usp. *Isto*.

stvarati povezanosti i oslobađati snage u službi općeg dobra. U logici supsidijarnosti, odluke se donose na razini koja je što je moguće bliža uključenim osobama, potičući život zajednice, tako da se narod ne nađe pred gotovim odlukama, nego da može ući u proces njihova oblikovanja. Kada se obitelji, udruge, lokalne zajednice, volonterske organizacije i takozvani »treći sektor« prepoznaju i podupiru, društveni život postaje bliži ljudima, usluge postaju usklađenije sa stvarnim potrebama, a rješenja kreativnija i s više poštovanja prema dostojanstvu svake osobe.⁹⁵

71. Načelo supsidijarnosti vrijedi na poseban način u kontekstu digitalne revolucije. Ovdje najviša razina nije država, nego svaki veliki gospodarski i tehnološki akter koji u praksi obnaša vlast nad uvjetima svakodnevnog života. Ta razina, koja obuhvaća stručnost, podatke i ovlasti za donošenje odluka, uključuje tvrtke i platforme koje definiraju uvjete za pristup, pravila vidljivosti, oblike interakcije pa čak i gospodarske prilike. Supsidijarnost zahtijeva da takvi procesi ne budu nametnuti odozgo na zamagljen i jednostran način, nego da budu usmjereni prema općem dobru uz transparentnost, odgovornost i stvarne oblike sudjelovanja (neovisne provjere, transparentnost algoritama, pravedan pristup podacima i pravne lijekove).⁹⁶

⁹⁵ Usp. *Isto*, 48: AAS 83 (1991.), 852-854.

⁹⁶ Usp. PAPA FRANJO, Enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 169: AAS 112 (2020.), 1028.

72. U tom kontekstu, države i nadnacionalne institucije pozvane su osigurati pravedne propise i učinkovitu zaštitu, kako bi mjesne zajednice, posrednička tijela, škole, sveučilišta, vjerske institucije i udruge, mogle imati pravo glasa i pridonijeti razlučivanju izborâ koji utječu na svakodnevni život ljudi kao što su rad, pristup uslugama, upravljanje podacima i digitalno okruženje. Kada je riječ o odlukama koje se tiču ekonomskih tijekova i digitalnih platformi, kao i upravljanja podacima i algoritmima, ne možemo dopustiti da nekolicina aktera sama usmjerava te procese, nego je potrebno izgraditi oblike suradnje koji poštuju različite razine svjetske zajednice i čine ih suodgovornima za opće dobro.⁹⁷

Načelo solidarnosti

73. Razmotrivši opće dobro i supsidijarnost, želio bih se zaustaviti na načelu solidarnosti. Ono proizlazi iz vizije ljudske osobe, izranja iz vjere da je svako ljudsko biće stvoreno na sliku Božju i da je utkano u mrežu odnosa koji je povezuju s drugima, s narodima i sa stvorenim svijetom. Sveti Pavao VI. podsjećao je da su obveze solidarnosti, pravednosti i ljubavi ukorijenjene u ljudskom i nadnaravnom bratstvu koje međusobno po-

⁹⁷ Usp. *Isto*, 168: AAS 112 (2020.), 1027-1028.

vezuje ljude i narode.⁹⁸ Bratstvo nije samo unutarnja težnja onoga tko vjeruje, već je i društveni i politički oblik koji treba utjeloviti u zajedničkim izborima i nastojanjima. Solidarnost je, dakle, konkretno priznanje da je sudbina svakoga pojedinca povezana sa sudbinom svih; znamo, uistinu, »da se nitko ne spašava sam«⁹⁹. Tako postaje jasno da postoji uska veza između supsidijarnosti i solidarnosti. Kada supsidijarnost nije povezana sa solidarnošću, na kraju postaje samo zaštita posebnih interesa; kada solidarnost nije podržana supsidijarnošću, ona se srozava na asistencijalizam koji ne potiče odgovornost.¹⁰⁰ Ova povezanost također se odnosi na odgovornost autentičnog sudjelovanja: solidarnost se izražava kada svatko, i osobno i zajedno s drugima, sudjeluje u životu zajednice – informira se, udružuje, izražava svoj stav, pridonosi javnim odlukama i izborima – preuzimajući stvarne odgovornosti kako bi se opće dobro pretočilo u zajedničke odluke.

74. U mnogim područjima već doživljavamo svojevrsnu »solidarnost na djelu«; naši su životi isprepleteni, globalne ekonomije i komunikacije čine da do-

⁹⁸ Usp. SVETI PAVAO VI., Enciklika *Populorum progressio* (26. ožujka 1967.), 17: AAS 59 (1967.), 265-266.

⁹⁹ PAPA FRANJO, Enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 32 i 54: AAS 112 (2020.), 980 i 988.

¹⁰⁰ Usp. BENEDIKT XVI., Enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 58: AAS 101 (2009.), 693-694.

gađaji na jednome mjestu imaju dalekosežan utjecaj, a digitalne mreže u stvarnom vremenu povezuju ljude i zajednice diljem svijeta. No, ta mreža odnosa još uvijek nije solidarnost u punom smislu riječi, ako ne postane svjestan izbor. Vjera nas poziva da tu stvarnost iščitavamo kao poziv: nismo jedni drugima samo susjedi, već smo jedni drugima povjereni, tako da svatko od nas može preuzeti odgovornost, najbolje što može, za živote i rane naše braće i sestara. Solidarnost nastaje upravo kada odlučimo da nećemo ostati ravnodušni pred onim što se događa našem bližnjemu i kada neizbježne veze – ekonomske, kulturne i tehnološke – pretvorimo u putove dijeljenja, suradnje i uzajamne brige, učeći »razmišljati i djelovati u smislu zajedništva«¹⁰¹.

75. Socijalno je učiteljstvo naglašavalo da je solidarnost ujedno i načelo i vrlina. Kao načelo, ona izražava objektivan poredak odnosa među pojedincima, skupinama i narodima te upućuje na svijest o uzajamnosti prema kojoj se dobro svake osobe ostvaruje dobrom drugih. Kao vrlina, ona pak zahtijeva »čvrstu i postojanu odlučnost«¹⁰² u zauzimanju za opće dobro, s posebnom pažnjom prema najslabijima. Solidarnost, podsje-

¹⁰¹ PAPA FRANJO, Enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 116; *AAS* 112 (2020.), 1009.

¹⁰² SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Sollicitudo rei socialis* (30. prosinca 1987.), 38; *AAS* 80 (1988.), 564.

tio je papa Franjo, »način je stvaranja povijesti«¹⁰³ koji oblikuje narode, a ne samo mase pojedinaca. Zbog toga ona zahtijeva skroman i zajednički način života, sposobnost odricanja od neposrednih koristi kako bi se stvorile prilike za druge u budućnosti, te spremnost na preispitivanje navika i privilegija – uključujući i one vezane uz digitalnu potrošnju i korištenje tehnologija – kada one sprječavaju druge da žive dostojanstveno.

76. U svijetu obilježenom sve tješnjim odnosima među ljudima, zajednicama i nacijama, solidarnost po prima i globalnu dimenziju. Benedikt XVI. snažno je istaknuo vezu između razvoja, pravednosti i odgovornosti prema budućim naraštajima, podsjećajući da istinski razvoj zahtijeva međugeneracijsku solidarnost¹⁰⁴ kao i svijest o sponama koje nas povezuju s prirodnim okolišem. Danas se ta odgovornost proteže i na digitalnu i informacijsku infrastrukturu; poput prirodnog okoliša, tako se i »digitalni ekosustav« može očuvati ili iskoristiti, dijeliti ili monopolizirati. Solidarnost traži da se pri donošenju odluka o podacima, algoritmima, platformama i umjetnoj inteligenciji ne vodi računa samo o neposrednoj koristi i za nekolicinu, već i o utjecaju na sve narode i na buduće naraštaje.

¹⁰³ PAPA FRANJO, Enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 116; *AAS* 112 (2020.), 1009.

¹⁰⁴ Usp. BENEDIKT XVI., Enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 48; *AAS* 101 (2009.), 685.

Načelo socijalne pravednosti

77. Za kršćansku zajednicu socijalna je pravednost konkretan način nasljedovanja Isusa i vjernosti njegovu evanđelju. U Novom zavjetu Isus objavljuje da je poslan »blagovjesnikom biti siromasima« (Lk 4,18) i poistovjećuje se s malenima, bolesnima, utamničenima, strancima (usp. Mt 25,31-46). Time nas uči da se pravednost rađa iz bratstva i u njemu se ispunjava, jer način na koji pristupamo i odnosimo se prema posljednjima postaje, u konkretnom smislu, mjera našeg odnosa s Bogom i s našom braćom i sestrama. Pravednost se, međutim, ne tiče samo ponašanja pojedinaca, već i načina na koji su osmišljene i organizirane strukture zajedničkog života. U tom smislu, Drugi vatikanski koncil podsjeća nas da je svaka institucija pozvana služiti ljudskoj osobi i njezinu dostojanstvu.¹⁰⁵ Socijalna se pravednost, stoga, prepoznaje po sposobnosti društvenoga, ekonomskoga i političkoga poretka da svima – osobito najranjivijima – omogućući da žive životom uistinu dostojnim čovjeka, ne izostavljajući nikoga.

78. Novije učiteljstvo naglašava da socijalna pravednost zahtijeva pogled koji počinje od posljednjih. Sveti Ivan Pavao II. govorio je o povlaštenoj opciji za siro-

¹⁰⁵ Usp. DRUGI VATIKANSKI EKUMENSKI SABOR, Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 25: AAS 58 (1966.), 1045-1046.

mašne¹⁰⁶ koja mora voditi i osobne i društvene izbore, a papa Franjo osudio je »kulturu ‘odbacivanja’«¹⁰⁷ koja stvara uvijek nove oblike isključenosti. U toj perspektivi socijalna pravednost traži od nas da gledamo na pojedince i narode polazeći od najranjivijih: siromašnih, migranata, izbjeglica, interno raseljenih osoba, žrtava nasilja, ljudi koji žive na urbanim ili egzistencijalnim periferijama.

79. Ideja *socijalne pravednosti* pomaže nam prepoznati da nepravde ne proizlaze samo iz pogrešnih izbora pojedinaca, već i iz struktura, mehanizama, ekonomskih i kulturnih sustava koji gotovo automatski proizvode nejednakost. Sveti Ivan Pavao II. govorio je u tom smislu o strukturama grijeha¹⁰⁸ koje se protive Božjoj volji i zahtijevaju trud osobnoga i društvenog obraćanja. U toj perspektivi pravednost se ne odnosi samo na pravedniju raspodjelu dobara ili ispravljanje trenutnih nepravdi, već poprima i obnoviteljsku dimenziju. Ona teži obnavljanju raskinutih veza i reintegraciji onih koji su bili isključeni, uzimajući u obzir rane uzrokovane nepravdama kao što su ratovi, kolonijalizam, rasna

¹⁰⁶ Usp. SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Sollicitudo rei socialis* (30. prosinca 1987.), 42: AAS 80 (1988.), 572-574.

¹⁰⁷ PAPA FRANJO, Apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenoga 2013.), 53: AAS 105 (2013.), 1042.

¹⁰⁸ Usp. SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Sollicitudo rei socialis* (30. prosinca 1987.), 36-37: AAS 80 (1988.), 561-564.

ili rodna diskriminacija, nasilje nad cijelim narodima, izrabljivanje. To može značiti da vraćamo dostojanstvo i pravo glasa onima koji su bili zanemareni, potičemo procese iscjeljenja kolektivnoga pamćenja, suprotstavljamo se diskriminirajućim zakonima i praksama, te konkretno podržavamo one koji još uvijek snose posljedice nepravdi pretrpljenih u prošlosti.

80. U ovome vremenu socijalna se pravednost mora suočiti i s okruženjem oblikovanim digitalnim tehnologijama. Širenje globalnih mreža, platformi i sustava umjetne inteligencije mijenja način na koji se informiramo, komuniciramo i pristupamo uslugama. Pravednost zahtijeva da spriječimo pojavu novih oblika isključenosti i uskraćivanja sloboda pojedinaca i naroda kojima je uskraćen ili otežan pristup osnovnim tehnologijama, zajednicama izloženima invazivnoj kontroli i društvenim skupinama zakinutim nejasnim algoritmima koji neprestano uzrokuju predrasude i diskriminaciju. Pravedan društveni poredak u digitalno doba jamči svima jednak pristup mogućnostima, štiti najmanje i najranjivije, bori se protiv mržnje i dezinformacija, te podvrgava korištenje podataka i tehnologije javnoj kontroli, tako da mjerilo ne bude samo profit, već i dostojanstvo svake osobe i opće dobro svih narodâ.

81. Presudan ispit za socijalnu pravednost danas predstavlja položaj migranata, izbjeglica i onih koji su

prisiljeni seliti se zbog siromaštva, nasilja, klimatskih promjena i ekoloških katastrofa. Način na koji se društvo odnosi prema njima, otkriva je li njegov osjećaj pravednosti vođen strahom ili duhom bratstva. Papa Franjo pozivao nas je da migrante ne gledamo jednostavno kao problem kojim treba upravljati, nego kao »živu sliku naroda Božjega na putu«¹⁰⁹, ljude s dostojanstvom, resursima i snovima, koji posjeduju pravo da se prema njima odnosi s poštovanjem i traže da postanu aktivni članovi društava koja ih prihvaćaju. Socijalna pravednost na ovom polju uključuje barem dvije komplementarne obveze. S jedne strane, čuvanje opravdanih nada onih koji su prisiljeni otići osiguravanjem sigurnih i legalnih putova, dostojanstvenih uvjeta za njihov prihvati i istinskih procesa integracije. S druge strane, promicanje prava na ostanak u vlastitoj zemlji u miru i sigurnosti rješavanjem dubinskih uzroka koji ih prisiljavaju na migraciju, uključujući i one povezane s ekonomskim nepravdama i klimatskom krizom. Kada se ta prava poštuju, migracije mogu postati prilika za susret i uzajamno obogaćenje među narodima.

¹⁰⁹ Usp. PAPA FRANJO, *Poruka za 110. Svjetski dan migranata i izbjeglica* (29. rujna 2024.): AAS 116 (2024.), 735.

Cjeloviti ljudski razvoj

82. U enciklici *Populorum progressio* Pavao VI. tvrdi da je razvoj autentičan samo ako je »cjelovit«, što znači da je »okrenut promicanju svakog čovjeka i cjelovitog čovjeka«¹¹⁰. U desetljećima koja su uslijedila, socijalni nauk Crkve preuzeo je i produbio ovaj izraz kako bi ukazao na konkretne načine na koje se temeljna načela – dostojanstvo, opće dobro, opća namjena dobara, supsidijarnost, solidarnost i socijalna pravednost – ostvaruju u povijesti. Pod *cjelovitim ljudskim razvojem* mislimo na proces u kojemu rast pojedinaca i naroda obuhvaća sve dimenzije postojanja i otvara budućnost i naraštajima koji dolaze.

83. Kako za pojedince tako i za narode, razvoj je i zadaća i pravo. Traži minimalne uvjete koji svakoj osobi i narodu omogućuju da sazrijevaju u skladu sa svojim dostojanstvom, a da pritom ne budu u stanju ovisnosti ili isključeni iz pristupa potrebnim dobrima. Razvoj je uistinu ljudski kada u središte stavlja čovjeka, a ne gomilanje bogatstva, i kada se tiče narodâ, a ne samo pojedinaca. Pravednost zahtijeva da se priznaju socijalna prava i prava narodâ, te uključuje odgovornost prema onima koji će doći poslije nas. Razvoj, stoga, nije

¹¹⁰ SVETI PAVAO VI., Enciklika *Populorum progressio* (26. ožujka 1967.), 14: *AAS* 59 (1967.), 264.

uistinu ljudski ako povećava potrošnju jednih dok prebacuje troškove i terete na druge, ili svodi cijele regije na podređene uloge sprječavajući ih da ostvare svoj puni potencijal.¹¹¹ Razvoj je cjelovit kada se ne svodi na ekonomsko područje, nego promiče kvalitetu života u njezinim duhovnim, kulturnim, moralnim i relacijskim dimenzijama, poštujući zajednički dom, raznolikost naroda i njihovih načina života.¹¹²

84. Koncept cjelovitoga ljudskoga razvoja danas je presudno mjerilo za procjenu u cjelovitoj ekologiji koja je postala neizostavna dimenzija socijalnog nauka Crkve. Naime, kvaliteta razvoja mjeri se njegovom sposobnošću da nerazdvojno poveže pravednost prema ljudima i očuvanje zajedničkoga doma, potičući dostojanstvene uvjeta života, pristup potrebnim dobrima, pravedne društvene odnose, brigu za stvoren svijet i uvažavanje budućih naraštaja. Iz toga slijedi da istinski napredak nije onaj koji umnožava blagostanje nekih tako što uni-

¹¹¹ Usp. *Isto*, 17: AAS 59 (1967.), 265-266; PAPA FRANJO, Enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 125-127: AAS 112 (2020.), 1012-1013.

¹¹² Usp. SVETI PAVAO VI., Enciklika *Populorum progressio* (26. ožujka 1967.), 14: AAS 59 (1967.), 264; BENEDIKT XVI., *Govor diplomatskom zboru akreditiranom pri Svetoj Stolici* (8. siječnja 2007.): AAS 99 (2007.), 73; PAPA FRANJO, *Govor predstavnicima autohtonih naroda prigodom 40. zasjedanja Upravnog vijeća Međunarodnog fonda za poljoprivredni razvoj* (15. veljače 2017.): AAS 109 (2017.), 244-245.

štava ekosustav, svaljuje troškove na najranjivije zajednice ili ugrožava životne uvjete onih koji će doći poslije nas.

85. Tako shvaćen, cjelovit ljudski razvoj obzor je kroz koji možemo tumačiti promjene svojega vremena, uključujući one koje je donijela digitalna revolucija. Tehnološke inovacije – među kojima i umjetna inteligencija – nisu neutralne, jer mogu potaknuti sudjelovanje i pravednost ili pogoršati nejednakost, kontrolu i isključenost. Zbog toga se moraju procijeniti postavljanjem ključnoga pitanja: pomažu li one uistinu ljudima i narodima da postanu čovječniji i bratskiji, uz poštivanje zajedničkog doma i budućih naraštaja? Upravo ovdje načela socijalnog nauka postaju konkretna mjerila za razlučivanje u pogledu pitanja kojima ćemo se baviti u sljedećim poglavljima.

Ispit za Crkvu

86. Zaključno, želim se dotaknuti pitanja koje mi je osobito pri srcu. Socijalni nauk nije samo riječ upućena društvu; to je i ispit savjesti za Crkvu, dom i školu zajedništva, koja je uvijek pozvana provjeravati žive li se načela iznesena u ovom poglavlju ponajprije unutar nje same. U crkvenom kontekstu, opće dobro poprima oblik sinodalnoga pristupa za poslanje u službi Kraljev-

stva. Naime, Crkva je »zajedničarski i povijesni subjekt sinodalnosti i poslanja«¹¹³. To zahtijeva pozornost prema načinu na koji donosimo odluke i obnašamo odgovornost. *Završni dokument Sinode*, među ključnim praksama za misijsku preobrazbu, prepoznaje kulturu transparentnosti, odgovornosti i vrednovanja.¹¹⁴

87. U toj perspektivi, supsidijarnost postaje vodeće načelo upravljanja i pastoralnoga života, koje priznaje i podupire odgovornost vjernika i posredničkih crkvenih tijela, cijeneći karizme i vještine, te izbjegavajući svaki oblik paternalizma koji guši evanđeosku slobodu. Konkretno, sudjelovanje krštenika u procesima donošenja odluka i njihova suodgovornost u poslanju ostvaruju se putem istinskih, a ne samo formalnih, participativnih tijela.¹¹⁵

88. Za kršćansku zajednicu solidarnost pronalazi svoj izvor u Kristovu otajstvu i hrani se euharistijom. Rađa se iz zajedništva u vjeri i u sakramentima: krštenje i potvrda ujedanju nas u Kristu kako bismo bili jedno tijelo i jedan duh, jedno srce i jedna duša (usp. Ef 4,4; Dj 4,32). Euharistija, sakrament jedinstva, hrani našu pripadnost Kristovu tijelu i uči nas dijeliti. Različiti sen-

¹¹³ *Završni dokument drugog zasjedanja 16. redovne opće skupštine Biskupske sinode* (26. listopada 2024.), 17.

¹¹⁴ Usp. *Isto*, 11.

¹¹⁵ Usp. *Isto*, 103-108.

zibiliteti prisutni u Crkvi i snažna uvjerenja koja pokreću svakoga čovjeka, bogatstvo su ako ostanu usidreni u sigurnosti da je jedinstvo primljen dar i zadaća koju treba prihvatiti.

89. Živjeti pravednost u Crkvi znači pročistiti crkvene odnose i strukture od iskrivljenja koja dovode do nejednakosti, netransparentnosti i zlouporabe moći. U tom smislu, slušati žrtve duhovnoga, ekonomskoga, institucionalnoga, seksualnoga zlostavljanja, zlouporabe moći, kao i zlouporabe savjesti, sastavni je dio puta prema pravednosti, koji uključuje priznavanje nanese-ne štete, pravednu odštetu i prevenciju. Svaka je moć u službi zajedništva i poslanja. Svaka je vlast u službi naroda Božjega. To se služenje ne očituje samo u vjeri koju slavimo i živimo u sakramentima te u prihvaćanju sinodalnog stila, već i u konkretnom dijeljenju dobara; po uzoru na prvu Crkvu, crkveni resursi trebaju postati uistinu zajednički kako nitko među nama ne bi oskudijevao (usp. Dj 4,34), te kako bi njihovo upravljanje podupiralo misiju naviještanja evanđelja najsiromašnijima. Potrebno je promicati redovite oblike vrednovanja načina na koji se obnaša ministerijalna odgovornost, ne kao sud pojedincima, nego kao alat za učenje i ispravljanje usmjeren prema poslanju.¹¹⁶ U onoj mjeri u kojoj smo otvoreni djelovanju Duha Svetoga, ova se načela

¹¹⁶ Usp. *Isto*, 100-101.

socijalnog nauka utjelovljuju u crkvenom životu. Na taj je način Crkva sposobna ponuditi društvu vjerodostojno svjedočanstvo da zajedničko traženje općega dobra, u suodgovornosti i bratstvu, nije utopija, nego stvarna mogućnost.¹¹⁷

¹¹⁷ Usp. PAPA FRANJO, Enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 94: *AAS* 112 (2020.), 1001.

TREĆE POGLAVLJE

TEHNOLOGIJA I DOMINACIJA

Veličina čovjštva u svjetlu obećanja umjetne inteligencije

90. Podsjetivši na načela koja rasvjetljuju socijalni nauk, želio bih sada usmjeriti pogled na određene izazove koji izbliza oblikuju naš način života u ovome vremenu. Biblijska slika koja prati ove stranice jest slika gradnje: s jedne strane, tu je Babilonska kula gdje zajedničkim radom upravlja projekt nadmoći koji na kraju raščovječuje (usp. Post 11,1-9); s druge strane, tu su ruševine Jeruzalema koji se pod Nehemijinim vodstvom ponovno gradi dio po dio kao djelo zajedničke odgovornosti (usp. Neh 2 – 6). Pozvani smo preispitati se o velikom gradilištu svojega doba: što gradimo? Dok tehnološki razvoj ubrzano mijenja jezike, odnose, institucije i oblike moći, mi vjernici moramo i možemo odabrati na kojem projektu raditi i na koji način, kako bismo očuvali i cijenili veličanstveno čovjštvo koje nam je darovano. To nije izbor za našu budućnost, nego za našu

sadašnjost, jer su umjetna inteligencija i druge tehnologije u nastajanju već dio naše svakodnevice.

91. Uvjeran sam da konkretan način na koji živimo društvene odnose u svjetlu evanđelja nije uspostavljen jednom zauvijek, nego ostaje zadaća povjerena kršćanskoj zajednici od naraštaja do naraštaja. Crkva, pod vodstvom Duha Svetoga, dopušta da je prosvjetljuje Božja riječ, kako bi iščitavala znakove vremena i na kreativan način tražila nove putove da odnosi među ljudima i narodima postanu što više u skladu sa zahtjevima Kraljevstva Božjega.¹¹⁸ Stoga ohrabrujem sve, posebice vjernike laike, da se ne boje dopustiti da ih stvarnost izazove, da uzajamno slušaju jedni druge, te da odlučno prihvate vlastitu odgovornost u izgradnji čovječnijega i bratskijega društva.

Tehnokratska paradigma i digitalna moć

92. U enciklici *Laudato si'*, papa Franjo osudio je rastuće nametanje tehnokratske paradigme¹¹⁹ u globaliziranom svijetu, tendenciju da se dopusti logici učinkovitosti, kontrole i profita da sama upravlja osobnim, društvenim i ekonomskim izborima. Tako postaje još

¹¹⁸ Usp. PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, 53.

¹¹⁹ Usp. PAPA FRANJO, Enciklika *Laudato si'* (24. svibnja 2015.), 106-109; *AAS* 107 (2015.), 889-891.

očiglednije da tehnika nije samo obično sredstvo te da, kad ona postane mjerilo, na kraju sama određuje što vrijedi, a što se može odbaciti, svodeći stvoren svijet na predmet izrabljivanja, a ljudska bića na kotačić u sustavu koji mora postizati sve veću učinkovitost.

93. Ova se paradigma brzo proširila posljednjih godina, također i kao posljedica širenja umjetne inteligencije, kognitivnih znanosti, nanotehnologije, robotike i biotehnologije. Te inovacije, same po sebi, mogu uvelike pomoći cjelovitom ljudskom razvoju i brizi za zajednički dom. No, upravo zbog svoje moći, one mogu i ubrzati širenje tehnokratske paradigme i zato im je potreban nov duhovan, etički i politički okvir. Moćnije ne znači nužno i bolje. U tom smislu, ostaju aktualne riječi Romana Guardinija: »Moderan čovjek ne biva odgajan za pravilnu uporabu moći.«¹²⁰

94. Opasnost da čovječanstvo postane žrtva vlastitih postignuća već je jasno prepoznao sveti Pavao VI., kad je upozorio da »najizvanredniji znanstveni napredak, najnevjerojatniji tehnički pothvati i najčudesniji gospodarski rast, ako nisu popraćeni autentičnim moralnim i društvenim napretkom, na duge će staze ići protiv čovjeka«¹²¹. Zbog toga tehnološki napredak – sam

¹²⁰ R. GUARDINI, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg, 1951., 89.

¹²¹ SVETI PAVAO VI., *Govor prigodom 25. obljetnice FAO-a* (16. studenoga 1970.): AAS 62 (1970.), 833.

po sebi dragocjen – zahtijeva pažljivo razlučivanje antropološke vizije koja ga vodi i ciljeva kojima teži. Ako tehnološki razvoj napreduje bez odgovarajućeg etičkog i društvenog sazrijevanja, može se dogoditi da se umnože sredstva, a da pritom u jednakoj mjeri ne poraste čovjštvo: »imati više« bez »biti više«, čime čovjeku prijeti opasnost da ga se vrednuje prvenstveno prema učinkovitosti koju jamči.¹²²

95. Ovdje je potrebno uvidjeti ključnu činjenicu koju sam već ranije spomenuo: u mnogim slučajevima unutar digitalnog konteksta, kontrola nad platformama, infrastrukturu, podatcima i računalnom snagom nije u rukama država, nego velikih ekonomskih i tehnoloških aktera koji postavljaju uvjete pristupa, pravila vidljivosti i same mogućnosti sudjelovanja. Kada je takva moć koncentrirana u rukama nekolicine, ona teži postati netransparentna i izbjegavati javnu kontrolu, povećavajući rizik od iskrivljenih oblika razvoja koji stvaraju nove ovisnosti, isključenosti, manipulacije i nejednakosti.

96. Suočeni s takvom koncentracijom moći u digitalnom svijetu, temeljna načela socijalnog nauka postaju mjerila prosudbe i razlučivanja te nove stvarnosti: neotuđivo dostojanstvo ljudske osobe, opće dobro, opća

¹²² Usp. PAPA FRANJO, *Govor Vijeću za inkluzivan kapitalizam* (11. studenoga 2019.): *L'Osservatore Romano*, 11. – 12. studenoga 2019., 8.

namjena dobara, supsidijarnost, solidarnost i socijalna pravednost. Ta načela zahtijevaju da provjerimo promiče li moć digitalnih infrastrukture i algoritama uistinu sudjelovanje i odgovornost, štiti li ranjive, osigurava li pravedan pristup mogućnostima i ostaje li usmjerena prema dobru svih. Na temelju tih pretpostavki možemo sada pomnije razmotriti što je to umjetna inteligencija, koje mogućnosti otvara i koje rizike sa sobom nosi.

Umjetna inteligencija

97. Nije mi namjera ponuditi ovdje cjelovitu obradu umjetne inteligencije, niti iznova prolaziti kroz već ionako golemu literaturu, jer već postoje mjerodavni doprinosi, uključujući i one unutar crkvenog okruženja.¹²³

¹²³ Usp. DIKASTERIJ ZA NAUK VJERE – DIKASTERIJ ZA KULTURU I OBRAZOVANJE, *Nota Antiqua et nova* (14. siječnja 2025.): AAS 117 (2025.), 159-210; PAPA FRANJO, *Poruka za 57. Svjetski dan mira* (8. prosinca 2023.): AAS 116 (2024.), 54-64; ISTI, *Poruka za 58. Svjetski dan društvenih komunikacija* (24. siječnja 2024.): AAS 116 (2024.), 261-266; PAPA FRANJO, *Govor na sjednici G7 o umjetnoj inteligenciji: »Uzbudljiv i zastrašujući alat«* (14. lipnja 2024.): AAS 116 (2024.), 866-875; MEĐUNARODNO TEOLOŠKO POVJERENSTVO, *Quo vadis, humanitas? Promišljanje o kršćanskoj antropologiji pred nekim scenarijima o budućnosti čovječanstva* (9. veljače 2026.): *Poruka za 60. svjetski dan društvenih komunikacija* (24. siječnja 2026.): *L'Osservatore Romano*, 24. siječnja 2026., 2-3.

Ograničit ću se na to da istaknem nekoliko osnovnih elemenata za moralno i društveno razlučivanje koje čuva prvenstvo ljudske osobe, kako bismo osigurali da ljudska inteligencija, sa svojom savješću i slobodom, uvijek bude ta koja vodi tehničke inovacije i odgovorno određuje njihovu uporabu i granice.

98. Korisno je uvodno iznijeti dvije napomene: prva je da je svaka tvrdnja o umjetnoj inteligenciji u opasnosti da brzo zastari, s obzirom na nevjerovatnu brzinu kojom se ti sustavi razvijaju. Druga je da svi mi, uključujući i one koji ih dizajniraju, malo znamo o njihovu stvarnom funkcioniranju. Naime, moderne se umjetne inteligencije više »uzgajaju« nego »izgrađuju« jer programeri ne dizajniraju izravno svaki detalj, nego stvaraju arhitekturu sustava unutar koje UI »raste«. Kao rezultat toga, temeljni znanstveni aspekti – kao što su unutarnje reprezentacije i računalni procesi tih sustava – u ovom trenutku ostaju nepoznati. Stoga je hitno potrebno založiti se na dva polja: s jedne strane, produbiti znanstveno istraživanje, a s druge, provesti moralno i duhovno razlučivanje.

99. Nije moguće dati jednoznačnu i sveobuhvatnu definiciju umjetne inteligencije. No, ono što možemo tvrditi jest da moramo izbjegavati zabluđu izjednačavanja ove »inteligencije« s onom ljudskih bića. Ti sustavi oponašaju određene funkcije ljudske inteligencije. Pritom je često nadmašuju brzinom i opsegom računanja, nudeći opipljive prednosti na mnogim područjima. Pa

ipak, ta moć ostaje isključivo vezana uz obradu podataka; takozvane umjetne inteligencije ne prolaze kroz iskustva, ne posjeduju tijelo, ne osjećaju radost ili bol, ne sazrijevaju kroz odnose, ne znaju iznutra što znače ljubav, rad, prijateljstvo ili odgovornost. Nemaju čak ni moralnu savjest: ne prosuđuju dobro i zlo, ne shvaćaju krajnji smisao situacija, ne snose odgovornost za posljedice. Mogu oponašati jezike, ponašanja i vještine procjene, mogu simulirati empatiju ili razumijevanje, ali ne razumiju ono što proizvode jer nemaju afektivnu, relacijsku i duhovnu perspektivu kroz koju ljudska bića rastu u mudrosti. Čak i kada se takvi alati prikazuju kao da su sposobni »učiti«, njihov je način učenja drukčiji od onog ljudske osobe. To nije iskustvo nekoga tko dopušta da ga život oblikuje i tko s vremenom raste kroz izbore, pogreške, praštanje i vjernost; to je ponajprije statistička prilagodba na temelju podataka i povratnih informacija, što može biti vrlo učinkovito, ali ne podrazumijeva unutarnji rast.

Dragocjena pomoć koja zahtijeva budnost

100. U svjetlu svega rečenoga, možemo bolje razumjeti zašto UI može biti dragocjena pomoć, dok istodobno zahtijeva odmjeran i budan pristup. Posljednjih se godina njezina uporaba u privatne svrhe značajno proširila te se s mnogih strana promišlja o prednostima

i rizicima koje donosi njezino brzo širenje. Pri osobnoj uporabi moramo posebno uzeti u obzir tri vida: lakouću kojom se postižu rezultati, privid objektivnosti i simulaciju ljudske komunikacije. Brzina i jednostavnost kojom se može doći do informacija, složenih analiza, medijskih sadržaja i konkretne pomoći pojednostavljuju život, ali nas mogu i potaknuti da se pretjerano oslanjamo i tražimo gotova rješenja slabeći osobnu prosudbu i kreativnost. Privid objektivnosti koji odgovori i sugestije tih sustava mogu pobuditi, može nas navesti na zanemarivanje toga da oni odražavaju kulturne pretpostavke onih koji su ih osmislili i obučili, sa svim njihovim prednostima i nedostacima. Umjetno oponašanje pozitivne ljudske komunikacije – riječi savjeta, empatije, prijateljstva, ljubavi – može biti privlačno, katkad uistinu i korisno, no za manje svjesne korisnike također može biti obmanjujuće, stvarajući iluziju odnosa sa stvarnim osobnim subjektom. Kada se riječ simulira, ona ne gradi odnos, nego samo njegov privid. Umjetno oponašanje brige ili podrške može postati opasno kada se uvuče u kontekst u kojemu nedostaju stvarni odnosi i osjećaji; tada rizik nije toliko u tome da osoba povjeruje kako komunicira s drugom osobom, već u tome da izgubi samu želju da uistinu traži drugoga.

101. Proširimo li pogled na primjenu umjetne inteligencije u našim društvima, uviđamo da je ona sada ugrađena u procese donošenja odluka u svim područji-

ma i na različitim razinama: u komunikaciji, upravljanju i kontroli. Prednosti u smislu učinkovitosti i potencijal za poboljšanje određenih usluga jasni su, no njihovo brzo i nekritičko usvajanje izlaže nas nizu rizika, uključujući i podcjenjivanje njezina utjecaja na okoliš. Trenutačni sustavi umjetne inteligencije zahtijevaju goleme količine energije i vode, znatno utječu na emisije ugljičnog dioksida i intenzivno troše resurse. Povećanjem složenosti, osobito kod velikih jezičnih modela, raste i potreba za računalnom snagom i kapacitetom pohrane, koji se oslanjaju na sklop strojeva, kabela, podatkovnih centara i energetske zahtjevnije infrastrukture. Zbog toga je ključno razvijati održivija tehnološka rješenja kako bi se smanjio utjecaj na okoliš i očuvao zajednički dom.¹²⁴

Odgovornost, transparentnost i upravljanje umjetnom inteligencijom

102. Korištenje umjetne inteligencije nikada nije isključivo tehnička činjenica; kad uđe u procese koji utječu na život ljudi, dotiče se prava, prilika, ugleda i slobode. Osjetljive odluke koje se tiču rada, kredita, pristupa javnim uslugama i ugleda ljudi, u opasnosti su da budu

¹²⁴ Usp. DIKASTERIJ ZA NAUK VJERE – DIKASTERIJ ZA KULTURU I OBRAZOVANJE, *Nota Antiqua et nova* (14. siječnja 2025.), 96: AAS 117 (2025.), 201.

sasvim povjerene automatiziranim sustavima koji ne poznaju »suosjećanje, milosrđe, oprost i nadasve nadu da se ljudi mogu promijeniti«¹²⁵ te tako mogu stvoriti nove oblike isključenosti. Mogu to biti jasno štetne uporabe, kao što su manipulacija informacijama ili kršenje privatnosti, ali manje je uočljiva zamka kada sustavi umjetne inteligencije, predstavljajući se kao neutralni i objektivni, odražavaju i jačaju stereotipe ili ideološka stajališta onih koji su ih osmislili i razvili.

103. Kad algoritmu u stvarnosti prepustimo moć da odabire tko je zaslužan a tko nije, a da pritom nitko ne snosi odgovornost za tu odluku, to znači da smo predali zadaću redefiniranja granica ljudskih mogućnosti. U tom se procesu ne gubi samo empatija prema isključenima, što se uostalom može i simulirati, već i politička odgovornost, jer odbacivanje slabih postaje zaodjenuto prividom neutralnosti i objektivnosti, nasuprot čega je nemoguće usprotiviti se. Na taj način nepravda postaje nečujna, a suosjećanje, milosrđe i oprost, ne shvaćeni kao puki privid nego kao stvarno političko djelovanje, nestaju iz vidokruga.

104. Iz toga proizlazi jednostavna, ali neizbježna posljedica: UI ne možemo smatrati moralno neutralnom. Naime, svaki tehnički proizvod nosi sa sobom izbore i

¹²⁵ PAPA FRANJO, *Govor sudionicima susreta »Minerva dialogues« u organizaciji Dikasterija za kulturu i obrazovanje* (27. ožujka 2023.): AAS 115 (2023.), 465.

prioritete kroz ono što mjeri, zanemaruje, optimizira te način na koji klasificira ljude i situacije. Ako je sustav osmišljen ili korišten tako da s nekim životima postupa kao s manje vrijednima ili ih isključuje bez mogućnosti žalbe, tada on nije samo obično sredstvo »za ispravnu uporabu«; on već uvodi mjerilo koje proturječi neotuđivom dostojanstvu ljudske osobe. Stoga se etičko razlučivanje ne može ograničiti samo na pitanje koristimo li sustav u dobre ili loše svrhe, nego se moramo zapitati kako je taj sustav dizajniran i kakva je vizija osobe i društva upisana u podatke i modele koji ga vode.¹²⁶

105. Kako bi UI poštivala ljudsko dostojanstvo i uistinu služila općem dobru, ključno je jasno definirati odgovornosti u svim koracima: od onih koji dizajniraju i razvijaju te sustave do onih koji ih koriste i odlučuju povjeriti im konkretne izbore. Međutim, u mnogim slučajevima unutarnji procesi koji dovode do rezultata mogu biti nedovoljno transparentni, što otežava utvrđivanje odgovornosti i ispravljanje pogrešaka. Upravo tu postaje presudnim ono što nazivamo *accountability* – mogućnost da se točno utvrdi tko mora »položiti račun« za odluke, obrazložiti ih, kontrolirati ih i, po potrebi, osporiti te ispraviti nastalu štetu.¹²⁷

¹²⁶ Usp. DIKASTERIJ ZA NAUK VJERE – DIKASTERIJ ZA KULTURU I OBRAZOVANJE, Nota *Antiqua et nova* (14. siječnja 2025.), 41: AAS 117 (2025.), 178.

¹²⁷ Usp. *Isto*, 44-45: AAS 117 (2025.), 179-180.

106. Pozivati na oprez, stroge provjere, a katkad i usporavanje u uvođenju umjetne inteligencije, ne znači biti protiv napretka, nego odgovorno brinuti za ljudsku obitelj. Ta je potreba utoliko hitnija s obzirom na učestalu neravnotežu između brzine tehnološkog razvoja i ritma kojim sazrijevaju svijest, norme, kontrola i institucije sposobne upravljati njegovim učincima. Nije dovoljno samo se općenito pozivati na etiku; potrebni su odgovarajući pravni okviri, neovisan nadzor, edukacija korisnika i politika koja ne uzmiče pred svojom zadaćom. U protivnom će promjenama upravljati isključivo tehnokratske logike i one će se predstavljati kao prijeko potrebne i neizbježne, što će na kraju nametnuti pravila koja diktiraju oni koji posjeduju podatke, infrastrukturu i računalnu snagu.

107. Ne možemo se ograničiti samo na traženje da strojevi moralno djeluju, takozvano »poravnavanje« umjetne inteligencije s ljudskim vrijednostima, a da pritom nemamo hrabrosti postaviti još jedan uvjet: mogućnost rasprave o etičkom kodeksu i njegovu korištenju, podvrgavajući ga zajedničkim mjerilima socijalne pravednosti. U suprotnom će oni koji kontroliraju umjetnu inteligenciju nametnuti vlastitu moralnu viziju koja će postati nevidljiva infrastruktura tih sustava. Ne treba nam moralnija umjetna inteligencija ako tu moralnost određuje nekolicina. Potrebna nam je prisutnija politika, sposobna usporiti ondje gdje se sve ubrzava,

te zaštititi prostore u kojima zajednice još uvijek mogu sudjelovati i preispitivati se.

108. Zapravo, kao što to biva sa svakim velikim tehnološkim zaokretom, UI ponajprije nastoji povećati moć onih koji već raspolažu ekonomskim resursima, kompetencijama i pristupom podacima. U svjetlu općeg dobra i opće namjene dobara, ova pojava izaziva ozbiljnu zabrinutost: male, ali vrlo utjecajne skupine mogu usmjeravati informacije i potrošnju, uvjetovati demokratske procese i utjecati na ekonomske tijekove u vlastitu korist, potkopavajući socijalnu pravednost i solidarnost među narodima. Zato je neophodno da primjenu umjetne inteligencije – osobito kada se dotiče javnih dobara i temeljnih prava – prate jasna mjerila i učinkovita kontrola nadahnuti sudjelovanjem i supsidijarnošću; zajednice i posrednička tijela ne mogu se svesti na primatelje odluka donesenih negdje drugdje, nego moraju imati mogućnost pridonijeti razlučivanju i nadzoru. Osim toga, vlasništvo nad podacima ne može se prepustiti isključivo privatnim akterima, već mora biti regulirano. Podatci su plod mnogih i ne mogu se prodavati niti povjeravati nekolicini. Potrebna je kreativnost kako bi se podacima upravljalo kao općim ili zajedničkim dobrom, u logici dijeljenja, kao što je sveti Ivan Pavao II. već predložio u pogledu kolektivnih dobara.¹²⁸

¹²⁸ Usp. SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Centesimus annus* (1. svibnja 1991.), 40; *AAS* 83 (1991.), 843.

109. Načela socijalnog nauka pomažu nam da iščitavamo ovu novu stvarnost. U svijetu u kojemu tek nekolicina subjekata koncentrira podatke, računalne resurse i regulatornu moć, govoriti o općem dobru znači razotkrivati ovaj nov oblik epistemološke, ekonomske i političke asimetrije, imenujući nove monopole umjetne inteligencije. Govoriti o općoj namjeni dobara, znači pronalaziti načine za osiguravanje univerzalnog pristupa tehnologijama i osposobljavanju. Govoriti o supsidijarnosti zahtijeva zaštitu prava društava da biraju i ispravljaju, umjesto da se njihova uloga ograniči na nadzor, nakon što su standardi već postavljeni negdje drugdje. Govoriti o solidarnosti obvezuje nas da prepoznamo nevidljivi, često izrabljivani rad koji hrani algoritamske sustave. Govoriti o pravednosti nalaže nam da preispitujemo globalne raspodjele moći koje odlučuju tko može obučavati ove modele, a tko im je samo podvrgnut, te da priznamo kako socijalna pravednost nije samo cilj koji treba štititi nakon što se tehnologije uvedu, već preduvjet koji mora oblikovati sâm njihov dizajn.

110. Želio bih na kraju uporabiti riječ »razoružati« koja mi je na srcu. Razoružati umjetnu inteligenciju znači istrgnuti je iz logike naoružavanja i nadmetanja koje danas više nije samo vojno već i ekonomsko i spoznajno. To je utrka za sve snažnijim algoritmom i sve većom bazom podataka, kako bi se osigurala geopoliti-

tička ili komercijalna prednost nad svima drugima. Razoručati znači prekinuti izjednačavanje tehničke moći s pravom na upravljanje. Razoručati ne znači odreći se tehnologije, nego spriječiti ju da gospodari čovječtvom. To znači osloboditi je monopola, učiniti je podložnom raspravi i osporavanju, čime ona postaje prilagođena čovjeku i vraća se mnoštvu ljudskih kultura i oblika života. Ta zadaća danas nije samo etička ili tehnička, ona je ekološka u najdubljem smislu, jer se tiče nove dimenzije našega zajedničkoga doma. Umjetna inteligencija već je okruženje u koje smo uronjeni, kao i moć s kojom se moramo suočiti. Stoga nije dovoljno regulirati je, moramo je razoručati i učiniti gostoljubivom.

111. Poseban apel upućujem onima koji razvijaju umjetnu inteligenciju. Tehnološka inovacija može, na određen način, biti ljudski oblik u Božjemu činu stvaranja. Razvojni inženjeri, stoga, snose posebnu etičku i duhovnu odgovornost jer svaki izbor dizajna odražava viziju čovječstva. Kao što tvorac umjetničkog ili književnog djela mora uzeti u obzir vrijednosti koje ono izražava, tako su i oni pozvani s dužnom ozbiljnošću pristupiti vrijednostima koje ugrađuju u svoje projekte: transparentno, odgovorno prema uključenim zajednicama i s posebnom pozornošću kako bi provjerili je li ono što se uzgaja uistinu dobro.

Što ne smijemo izgubiti

112. Nakon što smo razmotrili pitanja odgovornosti i upravljanja umjetnom inteligencijom, moramo se vratiti našoj središnjoj temi: što znači očuvati ono ljudsko. Rizik nije samo u mogućoj zlouporabi pojedinih tehnologija, već i u tome što tehnokratska paradigma u koju smo uronjeni, a koja je osnažena digitalnom revolucijom i umjetnom inteligencijom, prikazuje ispravnom i normalnom protuljudsku viziju prema kojoj bi se punina života sastojala u tome da imamo više, umanjimo ranjivost, uklonimo nepredvidljivost i kontroliramo baš sve. Kad učinkovitost postane mjerilo vrijednosti, ljudsko je biće u iskušenju da sebe doživljava kao projekt koji treba optimizirati, a ne kao stvorenje pozvano na odnos i zajedništvo.

113. Uistinu, uvijek je pogrešno apsolutizirati samo jednu dimenziju ljudskoga bića. Nered, naime, ne proizlazi samo iz nedostatka. Čak i nekontroliran rast može dovesti do osiromašenja. U ekosustavu se sklad narušava kad se jedna vrsta razmnoži na štetu drugih; isto se događa među ljudima kada jedna sposobnost teži postati mjerilo svega. Tako inteligencija, ako se apsolutizira, na kraju zamrači druge bitne dimenzije života: osjećaje, volju, predanost i odnos. Ako se ne uravnoteži, tehnička moć ne čini nas sposobnijima; čini nas usamljenijima i izloženijima logikama nadmoći i isključivanja. Nije riječ o tome da se protivimo inteligenciji, nego o tome

da podsjetimo kako ona, kada se zatvori u sebe, zaboravlja da je stvorena kako bi služila životu i čovjeku.

114. Kvaliteta civilizacije ne mjeri se snagom njezinih sredstava, nego brigom koju je kadra pružiti, sposobnošću da drugoga prepozna kao lice, a ne kao funkciju. Sposobnost da se znamo brinuti jedni za druge važna je dimenzija naše čovječnosti. Ta se sposobnost uči i usavršuje iskustvom. Kada djeci čitamo bajke, starijoj osobi pravimo društvo, uređujemo prostor da bude gostoljubiv, činimo geste koje se žive u obiteljskom okruženju, ali koje nam pomažu naučiti i usvojiti važnost brige na društvenoj razini te nas obučavaju da prepoznamo drugoga kao osobu vrijednu pažnje. Tehnologija također može podržati uzajamnu brigu među ljudima, primjerice ako nudi alate koji pomažu predviđati i organizirati, ali bez oduzimanja slobode i prosudbe ljudske osobe koja je subjekt odnosa i odgovorna je za vlastite odluke.

*Temeljni narativi: transhumanizam
i posthumanizam*

115. U pokušaju da iznesem kulturne pretpostavke koje prate tekuću digitalnu revoluciju, želio bih sada skrenuti pozornost na određene struje koje napredak tumače kao nadilaženje ljudskoga, a koje možemo obuhvatiti pod nazivima transhumanizam i posthumani-

zam. One čine ideološku pozadinu prisutnom u nekim središtima tehnološke moći i zauzimaju kolektivnu imaginaciju u pojednostavljenom obliku, osobito u medijima i na društvenim mrežama, promičući oduševljenje novim tehnologijama futurističkom vizijom »poboljšanog čovjeka« ili »hibrida čovjeka i stroja«.

116. Transhumanizam i posthumanizam obuhvaćaju u sebi mnoštvo struja i usmjerenja, zbog čega je teško jednoznačno ih opisati. Možemo ih usporediti s arhipelagom različitih konceptualnih otoka, a ipak povezanih istim morem pretpostavki, to jest središnjom ulogom tehnike i težnjom za nadilaženjem granica ljudskoga stanja. Općenito govoreći, transhumanizam zamišlja poboljšanje ljudskoga bića putem tehnologija (biomedicine, tjelesnog inženjeringa, uređaja, algoritama) s ciljem povećanja učinka i sposobnosti. Posthumanizam, osobito u svojim radikalnijim oblicima, ide korak dalje: kritizira antropocentrizam i predviđa oblik hibridizacije ljudskog bića, stroja i okoliša, čak zamišljajući prelazak praga na kojemu čovječanstvo nadilazi samo sebe ulazeći u nov stupanj evolucije. Čak i kada takve ideje ostaju u većoj mjeri spekulativne, one dobivaju na važnosti jer mijenjaju kolektivnu imaginaciju i time utječu na društvene, gospodarske i političke izbore.¹²⁹

¹²⁹ Usp. MEĐUNARODNO TEOLOŠKO POVJERENSTVO, *Quo vadis, humanitas? Promišljanje o kršćanskoj antropologiji pred nekim scenarijima o budućnosti čovječanstva* (9. veljače 2026.), 63.

117. U svjetlu socijalnog nauka Crkve, ključno pitanje nije uporaba tehnike kao takve, nego vizija koja stoji u njezinoj pozadini: ako se s ljudskim bićem postupi kao s materijalom koji treba usavršiti ili nadići, tada postaje lakše prihvatiti da se neki smatraju manje korisnima, manje poželjnima ili manje vrijednima. U ime napretka može se doći do toga da zamislimo »nužne žrtve« i da najranjiviji plaćaju cijenu tobožnje optimizacije vrste. Ranije spomenuto upozorenje svetog Pavla VI. ostaje, stoga, iznimno dalekovidno: dostignuća znanosti i tehnike, ako se odvoje od moralnog i društvenog napretka, na kraju se okreću protiv čovjeka.¹³⁰ Zato je potrebno jasno razlikovati sljedeće: jedno je integrirati tehnologije u viziju usmjerenu na čovjeka i odnose, a sasvim drugo prepustiti se vodstvu imaginacije koja obezvrjeđuje ograničenost i obećava isključivo tehničko »spasenje«.

Granica, srce, veličina ljudske osobe

118. Naš odnos prema životu danas je, čini se, u krizi. Sve što se pojavljuje kao »granica« – nesposobnost, bolest, starost, patnja, ranjivost – ponajprije se nastoji tumačiti kao nedostatak koji treba ispraviti, a

¹³⁰ Usp. SVETI PAVAO VI., *Govor prigodom 25. obljetnice FAO-a* (16. studenoga 1970.): AAS 62 (1970.), 833.

ne kao mjesto na kojemu čovjek sazrijeva i otvara se odnosu. Pa ipak, moramo podsjetiti da čovjek ne cvate *usprkos* granicama, nego često upravo *kroz* granice. Pogled na zbiljnost u svjetlu vjere pomaže nam prepoznati ono što nazivamo »kontingencijom« stvarnosti ovoga svijeta. Iako je s jedne strane dužnost nastojati ukloniti patnju koja obilježava ljudski život, s druge je strane mudro prepoznati našu temeljnu konačnost, znajući da »religijsko iskustvo, a osobito kršćanska vjera, predlažu da, bez pojednostavljenja, živimo tu dvoznačnost između ljudske veličine i ograničenosti, tumačeći je u svjetlu izvornog i temeljnog odnosa s Bogom«¹³¹.

119. Upravo u toj našoj ograničenosti ima mjesta za suosjećanje, iskrenu brigu za potrebe drugih; veliku dužnost koja iznenađuje čak i usred tame i neuspjeha; duhovno iskustvo i štovanje Boga. To vidimo u mnogim trenucima kada granica postane opipljiva u našem životu: kada doživimo odbijanje, kada trpimo bolest ili gubitak voljene osobe, kada iskusimo nemoć ili neuspjeh. Tajanstveno, upravo u tim trenucima možemo pronaći novu mudrost, opipati ljubav bližnjih i iskusiti Božju prisutnost.

¹³¹ MEĐUNARODNO TEOLOŠKO POVJERENSTVO, *Quo vadis, humanitas? Promišljanje o kršćanskoj antropologiji pred nekim scenarijima o budućnosti čovječanstva* (9. veljače 2026.), 3.

120. Čak i kada se granica očituje kao unutarnja bol, ljudska nas mudrost uči da je ne uklanjamo niti potiskujemo, nego da je integriramo. Da bi se bol potpuno uklonila, trebalo bi naposljetku ugasiti i ljubav i želju. Tko voli i želi ne može, naime, izbjeći iskustvo kušnje i patnje, i zato tijekom godina u sebi čuvamo pouke koje se urezuju poput ožiljaka, sjećanja na put kojim smo prošli između slobode i padova, snova i razočaranja. Samo zahvaljujući ispreplitanju tih elemenata, događaju se u srcu oni čudesni zahvati duše koji nam daju kušati najsladši okus našega ljudskoga bitka.¹³² Odreći se te pustolovine, koja je ujedno tragična i sjajna, u ime tobožnjega nadilaženja svake granice, moglo bi značiti bilo što, ali ne više biti čovjekom.

121. Moralna iskvarenost naše ograničenosti kao stvorenih bića – zlo koje jasno uznemiruje ljudsko srce – uništava društvo i život, dosežući čak i krajnje točke nečovječnosti. Pa ipak, čak i taj bolan oblik granice ostavlja tračak nade za dobro. Čak i kada se ljudsko biće raščovječuje i uzrokuje tragedije, malo svjetlo nastavlja

¹³² »Ako je srce obezvrijeđeno, obezvrijeđeno je i ono što znači srcem govoriti, srcem djelovati, sazrijevati i liječiti srce. Kad ne cijenimo posebnost srca, gubimo odgovore koje sâm um ne može dati; gubimo susret s drugima; gubimo poeziju. Gubimo i povijest i svoju povijest, jer prava osobna avantura jest ona koja se gradi polazeći od srca. Na kraju života, to je sve što će biti važno.« PAPA FRANJO, Enciklika *Dilexit nos* (24. listopada 2024.), 11: AAS 116 (2024.), 1372.

tinjati u čovječanstvu i sposobno je ponovno se zapaliti, s Božjom milošću, na putovima obraćenja i pomirenja. Viktor Frankl s pravom je govorio da smo u trenutcima užasa »upoznali čovjeka onakvim kakav jest. Uostalom, čovjek je to biće koje je izumilo plinske komore u Auschwitzu; no on je i to biće koje je uspravno ulazilo u plinske komore, s *Očenašem* ili sa *Šema Izrael* na usnama.«¹³³

122. Konačnost, kada se prihvati u istini, ne osiromašuje ljudsko biće, nego ga otvara prepoznavanju lica Božjega i drugoga. Uostalom, upravo zato što ima iskustvo granice – ranjivosti, boli, neuspjeha – čovjek može prepoznati vlastito i tuđe dostojanstvo kao nepovredivo. Upravo u tom iskustvu granice ostaje sposoban naslutiti bratstvo veće od njega samoga i prepoznati nepravdu kao sablazan. Kultura i umjetnost, kada su autentične, čuvaju tu iskru, sprječavajući da zlo postane normalno. Tako su neka djela poprimila gotovo proročku vrijednost: Beethovenova *Deveta simfonija* kao čežnja za jedinstvom; *Guernica* kao osuda dehumanizacije; *Schindlerova lista* kao poziv da se prošlost ne preda zaboravu.

123. Povijest nije samo popis naših zlodjela, već i dokaz da čovjek zna graditi institucije koje mogu zaštititi zajednički život. U posljednja dva stoljeća vidimo to u

¹³³ V. FRANKL, *Čovjekovo traganje za smislom. Uvod u logoterapiju*, Boston, 1963., 213.

nekim znakovitim postignućima: u osnivanju Međunarodnog odbora Crvenog križa (1863.), čija operativna neutralnost jamči suosjećajnu skrb za sve; u dugotrajnom procesu koji je doveo do ukidanja ropstva, što nije bila samo pravna promjena, već promjena svijesti; u utemeljenju Organizacije ujedinjenih naroda (1945.) i *Općoj deklaraciji o ljudskim pravima* (1948.), koje su utvrdile zajednički jezik, kako bi se, barem kao zajednički ideal, potvrdilo da je dostojanstvo univerzalno; u *Konvenciji o statusu izbjeglica* (1951.), koja priznaje dužnost zaštite onih koji bježe od progona i pogibelji. U tim se primjerima čežnja za dobrim konkretno prevodi u javne oblike – zakone, institucije, prakse – kadre ograničiti silu i obraniti ranjive. Ali ništa od toga nije rođeno bez nailaženja na otpor, na uske interese i kulturnu tromost. Moralna dostignuća gotovo uvijek imaju lice dugog i mukotrpnog puta, obilježenog i razočaranjima: sjetimo se prekinutih mirovnih procesa ili ekoloških obveza koje se sporo provode. Pa ipak, upravo krhkost tih rezultata pokazuje koliko je dragocjena odgovornost onih koji ih pokreću i podržavaju.

124. Neki događaji pomažu uvidjeti da se povijest može promijeniti kada i samo jedan muškarac ili jedna žena uistinu ozbiljno shvate dostojanstvo svih: pokret za građanska prava u Sjedinjenim Američkim Državama, povezan i sa svjedočanstvom Martina Luthera Kinga Mlađeg, ili kraj aparthejda u Južnoj Africi nakon oslobađanja Nelsona Mandele i njegova izbora da bu-

dućnost ne preda mržnji. U različitim kontekstima istaknule su se i hrabre i plemenite velikodušne žene poput svete Laure Montoye, svete Terezije iz Kalkute, Dorothy Day, Marije Skłodowska-Curie, Marije Montessori, Elisabeth Elliot, Wangari Maathai, Benazir Bhutto i mnoge druge sa svih kontinenata, koje su svojom predanošću pridonijele tome da povijest postane čovječnija.

125. Uz ove vidljive znakove, postoje i one skrivenije, ali presudne priče: redovničke zajednice koje odabiru siromašna i opasna mjesta; mučenici bratstva i pravednosti poput svetog Maksimilijana Marije Kolbea, svetog Oscara Romera i blaženog Enriquea Angelellija, zajedno sa svjedocima koji su u teškim i često nečovječnim uvjetima utjelovili evanđeosku nadu i dostojanstvo čovjeka, poput časnog sluge Božjega François-Xaviera Nguyễna Vãn Thuâna. I, ponad svega, »svagdašnji mučenici« koji bez buke njeguju, odgajaju, prate i tješe, poput roditelja, medicinskih sestara i tehničara, liječnika, volontera te onih koji ostaju uz starije ili isključene. Njihovo svjedočanstvo pokazuje da dobro ne napreduje automatski, nego zahtijeva ustrajnost, pamćenje i obraćenje koje nas čini sposobnima krenuti ispočetka, čak i nakon poraza.

126. Upravo to isprepletanje pravednih institucija, vjerodostojnih svjedočanstava i svagdašnje vjernosti, održava budnom nadu i pokazuje smjer: razvijati tehniku bez nazadovanja srca. Zbog toga se čovječstvo – veličanstveno

i ranjeno – ne smije zamijeniti niti nadići; ono može prihvatiti napredak tehnike kako bi ublažilo patnju i otvorilo nove mogućnosti, pod uvjetom da ne zaniječe ono što ga čini onim što jest, to jest sposobnim za odnos i ljubav. To nas vodi do ključnog pitanja: ako postoji autentično »više od ljudskog«, gdje ga pronaći? Kršćanska vjera na to odgovara ukazujući na ispunjenje koje ne proizlazi iz tehnološkog pobožanstvenjenja, nego iz onoga što ostvaruje Božja milost primljena u Kristu.

Istinsko »više od ljudskog«: milost i kršćanski humanizam

127. Izraz »više od ljudskog« ne pripada samo jeziku tehnoloških obećanja. Kršćanska tradicija stoljećima tvrdi da ljudsko biće nije zatvoreno u granice vlastite naravi, nego je pozvano nadići samo sebe; ne kako bi pobjeglo od stvarnosti ili prezrelo granicu, nego kako bi se ispunilo u ljubavi. Vjera poznaje »onkraj« koji izvire iz Božjega dara. Ta je preobrazba djelo Duha Svetoga. Kako je učio sveti Toma Akvinski, taj proces uzdizanja i preobrazbe »nadi-lazi sposobnost naravi«¹³⁴, jer postoji beskrajna udaljenost¹³⁵ između naše naravi i Božjega života. Pa ipak, mo-

¹³⁴ SVETI TOMA AKVINSKI, *Summa Theologiae*, I-II, q. 112, a. 1, co; q. 114, a. 5, co.: ed. Leonina, VII, Rim, 1892., 323. i 349.

¹³⁵ Usp. *Isto*, q. 114, a. 1, co.: ed. Leonina, VII, 344.

guće nam je ucijepiti se u krilo toga neiscrpiva života, čak i dok koračamo unutar granica ovoga svijeta. A onaj tko omogućuje taj put može biti samo Beskrajni koji se daruje: sâm Bog nadilazi taj »beskrajni« nesrazmjer.¹³⁶ Tako se događa ponovno stvaranje čovjeka: »Je li tko u Kristu, nov je stvor. Staro uminu, novo, gle, nastala!« (2 Kor 5,17).

128. Kada prihvatimo mogućnost da s Božjom milošću nadidemo sami sebe, mi ne niječemo sebe niti postajemo manje ljudski. Naprotiv, kako je objasnio papa Franjo, »postajemo u punini ljudi kada se izdignemo iznad svoje ljudskosti, kada dopustimo Bogu da nas povede onkraj nas samih kako bismo doprli do najveće istine o svom biću«¹³⁷. Tu leži osnovna razlika u odnosu na prometejske snove: čovjeka ne spašava osnažena samodostatnost, nego odnos koji oslobađa, zajedništvo koje preobražava. Pred time tehnologija koja klasificira i optimizira ono što već postoji može, i ne htijući, postati prepreka promjeni i rastu. Za algoritam pogreška je nešto što treba ispraviti; za osobu ona može biti početak duboke promjene. Budućnost neke osobe ne može se izračunati, nego je povjerena njezinoj slobodi, koju uzdiže neiscrpna Božja milost, te vezama koje njeguje.

¹³⁶ Usp. *Isto, Super Boetium de Trinitate*, q. 1, a. 2, ad 3: ed. Leonina, L, Rim, 1992., 96.; *Theologiae*, I, q. 7, a. 1, ad 3: ed. Leonina, IV, Rim, 1888., 72.

¹³⁷ PAPA FRANJO, Apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenoga 2013.), 8: *AAS* 105 (2013.), 1022.

Dva grada i dvije ljubavi

129. Kršćanski humanizam ne odbacuje znanost i tehniku, nego ih prihvaća u zahvalnosti i trezvenosti te ih postavlja »s nogama na zemlji«, unutar višega poziva. Kreativna inteligencija ljudskoga bića dar je koji može ublažiti patnju i otvoriti nove mogućnosti, ali mora ostati usmjerena na opće dobro, pravednost, brigu za ranjive i za stvoren svijet. U tom smislu, stvarna alternativa nije između oduševljenja i straha, nego između dvaju načina izgradnje: napretka koji služi pojedincima i narodima ili napretka koji ih podlaže logikama moći. Naposljetku, presudno pitanje ostaje ono koje je postavio sveti Ivan Pavao II.: Čini li umjetna inteligencija »ljudski život na zemlji u svim njegovim vidovima 'čovječnijim'? Čini li ga 'čovjeka dostojnijim'?«¹³⁸ Ako je odgovor »da«, onda u njoj možemo prepoznati dobru priliku koju treba odgovorno prihvatiti, na putu strpljive i zajedničke obnove, prema uzoru na ponovno rađanje Jeruzalema opisano u Knjizi o Nehemiji. Ako pak moć raste dok srce vene, a veze pucaju, onda smo suočeni s novim Babilonom: s veličanstvenom, ali nečovječnom građevinom.

130. Propitivati se o tom alternativnom putu napretka te o načinu na koji ga tumačimo i živimo, u ko-

¹³⁸ SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Redemptor hominis* (4. ožujka 1979.), 15: *AAS* 71 (1979.), 286-287.

načnici uvijek znači propitivati i vlastito srce. Naime, način na koji promišljamo i izgrađujemo odnose, rad i institucije, očituje naše temeljne vrijednosti i, naposljetku, izvire iz onoga što nam je najviše pri srcu. Ljubav je ta koja nas vodi: ono što uistinu volimo, kao pojedinci ili kao društvo, usmjerava naš život i naše djelovanje. Sveti Augustin opisuje ljudsku povijest kao mjesto borbe između dviju ljubavi koje su izgradile dva načina nastanjivanja svijeta i suživota, dva »grada«: s jedne strane, ljubav prema Bogu i bližnjemu, a s druge, ljubav isključivo prema samome sebi. »Dvije su ljubavi stvorile dva grada: zemaljski grad, ljubav prema sebi, sve do prezira Boga, i nebeski grad, ljubav prema Bogu, sve do prezira sebe.«¹³⁹ Kao i u cijeloj ljudskoj povijesti, i danas se ove dvije ljubavi bore za prevlast u našem srcu. Doba umjetne inteligencije ne izmiče tome pravilu: izgradnja Babilona ili Jeruzalema počinje u svakome od nas.

¹³⁹ SVETI AUGUSTIN, *De civitate Dei*, XIV, 28: CCSL 48, Turnhout, 1955., 451.

ČETVRTO POGLAVLJE

OČUVANJE ČOVJEŠTVA
U VREMENU PREOBRAZBE

Istina, rad, sloboda

131. Nakon što smo ocrtili okvir u koji se smješta izazov tehnološke preobrazbe, osobito one povezane s umjetnom inteligencijom i s transhumanističkim i posthumanističkim strujama, ne možemo ostati samo na razini opće analize. Kada se mijenjaju jezici i alati, mijenjaju se i svakodnevna kretanja te društveni odnosi. Zbog toga je potrebno zaustaviti se na nekim područjima u kojima te preobrazbe imaju vrlo konkretne, katkad i dramatične posljedice. U svjetlu načela socijalnog nauka Crkve, digitalna preobrazba od nas traži da ponovno otkrijemo istinu kao opće dobro, da zaštitimo dostojanstvo rada i očuvamo slobodu od svakog oblika ovisnosti i komercijalizacije.

Istina kao opće dobro

Istina i demokracija

132. Korištenje digitalnih platformi i sustava umjetne inteligencije ubrzava duboke promjene u javnoj i političkoj komunikaciji. Alati koji bi mogli potaknuti raspravu i sudjelovanje često se koriste za izgradnju iskrivljenih narativa i brisanje granica između istinitoga i lažnoga, čime se miješaju podatci i mišljenja. Dezinformacije nisu nastale s umjetnom inteligencijom, ali danas u njoj pronalaze snažan multiplikator. Mogućnost manipulacije sadržajima, slikama i videozapisima izlaže ljude pristranim ili obmanjujućim perspektivama. Taj se problem tiče kulturne i moralne dimenzije, jer kvaliteta javne komunikacije izravno ovisi o društvenom povjerenju i utječe na njega. Naime, istinita informacija ne nastaje centraliziranom ili automatiziranom kontrolom. U javnom govoru vjerodostojnost činjenica ima racionalnu dimenziju jer zahtijeva provjeru, potvrdu izvora i argumentiranu odgovornost; štoviše, ona je duboko relacijska: izgrađena vezama povjerenja i zajedničke prakse, u iskrenom suočavanju s drugima i sa svijetom. Samo zajednička potraga za vjerodostojnošću činjenica, prihvaćena kao opće dobro, može utemeljiti pravednu komunikaciju.

133. Oni koji raspolažu moćnim tehničkim i ekonomskim resursima – a time i brojnim ljudskim resursima za djelovanje – imaju veliku sposobnost poticati kulturne promjene i, u konačnici, uvjeriti znatan broj ljudi u to što je istina o ljudskom biću, o svijetu, o smislu postojanja, o obitelji, pa čak i o Bogu. To je čista moć lišena istine, koja suptilno ili otvoreno nameće ono što želi da drugi smatraju istinitim. Iza svega toga krije se zatrovani korijen koji je teško prepoznati: to da »suvremeni čovjek gdježkad živi u lažnome uvjerenju da je tvorac sâmoga sebe, svojega života i društva. To uvjerenje, [...] vodi egoističnom zatvaranju u vlastitu osobu.«¹⁴⁰ Zbog toga on misli da može graditi stvarnost i da vrijedi ono što najbolje odgovara njegovim zahtjevima. Sveti Ivan Pavao II. promišljao je o posljedicama koje uzrokuje »kriza oko istine«, ustvrdivši: »Čim se izgubila ideja univerzalne istine o dobru, spoznatljive ljudskom razumu, neizbježno se promijenio i pojam savjesti.«¹⁴¹ Tako nestaje prepoznavanje univerzalno važećih istina koje nam prethode i koje savjest mora prihvatiti. To je potaknulo papu Franju da se u stvarnosti zapita: »Što je zakon bez uvjerenja – toga cilja do kojega vodi dug put razmišljanja i mudrosti – da je svako ljudsko biće sveto i nepovrjedivo?«, te da zaključi: »Da bi društvo imalo

¹⁴⁰ BENEDIKT XVI., Enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 34: *AAS* 101 (2009.), 668-669.

¹⁴¹ SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Veritatis splendor* (6. kolovoza 1993.), 32: *AAS* 85 (1993.), 1159.

budućnost, ono mora razviti duboko poštovanje istine ljudskoga dostojanstva, kojoj se podlažemo. Tada će se ljudi suzdržavati od počinjenja ubojstva ne iz straha od društvenog prijezira i zakona, nego iz uvjerenja. To je nepobitna istina koju prepoznamo razumom i prihvaćamo savješću. Promicanje traženja istine i privrženost temeljnim istinama ono je što društvo čini plemenitim i uglednim.«¹⁴²

134. Potraga za istinom bitan je element demokracije, koja je i sama sredstvo sudjelovanja u općem dobru. Kada pitanje o tome što je istinito izgubi na važnosti i prevlada pragmatizam koji se zadovoljava onim što se čini korisnim ili učinkovitim, demokratski život slabi. Demokracija, naime, ne živi samo od pravila i procedura, nego ponajprije od dobre usklađenosti s činjenicama i od stvarne usmjerenosti prema dobru pojedinaca i društvenoga tkiva. Ravnodušnost prema istini polako ali neumitno klizi prema totalitarizmu, za koji, kako je napisala filozofkinja Hannah Arendt, idealni podanici nisu toliko oni koji su ideološki uvjereni, koliko »ljudi za koje više ne postoji razlika između činjenice i fikcije (tj. stvarnost iskustva) i razlika između istinitog i lažnog (tj. norme mišljenja)«¹⁴³.

¹⁴² PAPA FRANJO, Enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 207; AAS 112 (2020.), 1043.

¹⁴³ H. ARENDT, *The Origins of Totalitarianism*, III, New York, 1962., 474.

Komunikacija i kolektivna imaginacija

135. S obzirom na to, važno je podsjetiti da komunikacija »nije samo prijenos informacija, već i oblikovanje kulture«¹⁴⁴. Sadržaji koji kruže digitalnim prostorima utječu na način na koji ljudi doživljavaju svijet te u zajedničku svijest unose slike i priče koje usmjeravaju želje i utječu na svakodnevne izbore. »To nije paralelan ili isključivo virtualan svijet«¹⁴⁵ jer ono što nastaje na mreži sada postaje dijelom života ljudi, osobito najmlađih.

136. Zbog toga oni koji kontroliraju digitalne platforme i sredstva komunikacije posjeduju iznimnu sposobnost utjecaja na kolektivnu imaginaciju i predstavljanja određene vizije stvarnosti kao poželjne. Takva moć zahtijeva da neprestano bude osvijetljena potragom za istinom i poštivanjem ljudskog dostojanstva, kako kultura koja se rađa na mreži ne bi postala sredstvo pretjeranog odvlačenja pažnje, ujednačavanja i dominacije, nego prostor u kojemu mogu sazrijevati unutarnja sloboda i kritičko mišljenje.

¹⁴⁴ *Govor predstavnicima medija* (12. svibnja 2025.): AAS 117 (2025.), 682.

¹⁴⁵ BENEDIKT XVI., *Poruka za 47. Svjetski dan društvenih komunikacija* (24. siječnja 2013.): AAS 105 (2013.), 183.

Za ekologiju komunikacije

137. Naša prva zadaća nije demonizirati niti idolatrizirati te alate, nego njima upravljati polazeći od čvrstog uporišta da je istina opće dobro, a ne vlasništvo onih koji imaju moć ili javnu vidljivost. Stoga je potrebno promicati ekologiju komunikacije; na razini javnih propisa to znači donijeti norme koje će učiniti transparentnijima logike kojima se sadržaji odabiru i šire, te koje će zaštititi osobne podatke; na društvenom i kulturnom planu to podrazumijeva jačanje posredničkih tijela, ozbiljno novinarstvo i prostor za raspravu u kojemu će obrazlaganje i provjera činjenica vrijediti više od trenutačne reakcije; na razini škole i obitelji to traži sazrijevanje potrebe za novom odgojnom sviješću i formaciju za ispravno i kritičko korištenje digitalnih alata, umjetne inteligencije, te kupovnih i ulagačkih platformi; na sveučilišnoj razini to donosi velik izazov integracije znanja, kojim se razvija kako sposobnost povezivanja i stapanja spoznaja radi razumijevanja složenosti, tako i razvoj vještina za provjeru činjenica.

138. I kršćanske se zajednice moraju posvetiti transparentnoj komunikaciji i iskrenom traganju za činjenicama. Nažalost, nije uvijek bilo tako. Sa stidom smo svjedočili mučnom otkrivanju bolnih istina koje se tiču i članova Crkve i crkvenih stvarnosti. Osobito su neki novinari, vođeni žarom za istinom, odigrali ključnu

ulogu u razotkrivanju nepravdi i zlostavljanja. Njima bih želio ponoviti riječi koje je papa Franjo uputio vatikanskim izvijestiteljima: »Zahvaljujem vam i stoga što izvještavate o onomu što u Crkvi nije dobro, pomažete nam da to ne guramo pod tepih i dajete da se čuje glas žrtava zlostavljanja.«¹⁴⁶ Ipak, budnost i transparentnost prvenstveno su teška odgovornost same Crkve i ne smijemo čekati da nas drugi prisile da se suočimo s neugodnim istinama o nama samima.

Odgojni sporazum za digitalno doba

139. U vremenu u kojem se istina često podređuje interesima i komunikacijskim strategijama, svijet odgoja i obrazovanja dobiva presudnu važnost. No, brze tehnološke promjene razotkrivaju koliko smo na tom polju nepripremljeni. Sveprisutnost digitalnih medija rađa instant-kulturu prekomjerne stimulacije, što dovodi do zamora, dosade i apatije pred naporom koji je potreban za traženje istine.

140. S druge strane, odgojni procesi traže vrijeme sazrijevanja, suočavanja sa stvarnošću s onu stranu pri-

¹⁴⁶ PAPA FRANJO, *Govor prigodom dodjele odlikovanja Viteza i Dame Velikoga križa Pijeva reda gospodinu Philipu Pullelli i gospođi Valentini Alazraki* (13. studenoga 2021.): *L'Osservatore Romano*, 13. studenoga 2021., 12.

vida i strpljiv hod. To je temeljno pitanje jer svaka tehnologija odgaja onoga tko se njome služi. Odgajati za korištenje umjetne inteligencije stoga podrazumijeva odgajati za donošenje odluke kada je i za što *ne* koristiti. Brzina i lakoća kojom se dolazi do odgovora ili sažetka prijete gašenjem želje za postavljanjem pitanja, koja tek trajanjem donose plod. Kako piše Platon, najdublje i najvažnije stvari uče se tek nakon mnogo vremena i mnogo truda, uključujući se u raspravu s drugima i »krešujući« ideje i iskustva kao kremen o kresivo, sve dok u nama ne bljesne iskra razumijevanja.¹⁴⁷ Moramo, dakle, naučiti postiti od umjetne inteligencije i štititi naše mlade od obećanja savršenoga stroja, od one suptilne zavodljivosti zbog koje se ljudska misao čini nepotrebnom, upravo kada je najpotrebnija.

141. Posljednjih godina psihološka i psihijatrijska literatura sve glasnije dokumentira kako rana i neposredna izloženost digitalnim uređajima i društvenim mrežama može negativno utjecati na san, pažnju, emocionalnu kontrolu i odnose, osobito u najranjivijoj dobi, katkad s tragičnim posljedicama. Tome se pridružuje i lak pristup prizorima nasilja ili okrutnosti, koji ranjavaju osjetljivost, pornografskim i hiperseksualiziranim sadržajima, porukama koje banaliziraju tijelo i afektivnost, te prijedlozima koji normaliziraju rizična ponašanja. Na mreži nisu

¹⁴⁷ Usp. PLATON, *Sedmo pismo*, 344b-c: izd. SOUILHÉ, XIII/1, Pariz, 1931. (CUF, *Série grecque* 63), 54.

rijetke pojave vabljenja, ucjene i seksualnog iskorištavanja maloljetnika, a postaju još podmukliji uporabom lažnih profila, algoritama koji umnožavaju opasne kontakte i alata umjetne inteligencije koji manipuliraju slikama i videozapisima. Prerano posjedovanje vlastitog mobilnog uređaja i njegovo korištenje bez nadzora odraslih, može pojačati ranjivost i pogodovati ovisnostima kod djece, izlažući ih izolaciji, vršnjačkom i elektroničkom nasilju, kao i pritisku da dijele intimne slike ili osjetljive podatke.

142. Roditeljima je teško samima se oduprijeti utjecaju komercijalnih modela koji unovčuju pažnju i vrijeme. Zato je neophodan sporazum između politike, odgojnih institucija i obitelji, koji je kadar konkretno podržati odrasle u njihovoj zadaći. Potrebno je dalekosežnim javnim odlukama suprotstaviti se trenutačnom interesu platformi – koncentriranih u rukama nekolicine – kada je on u suprotnosti s dobrom maloljetnika. U tom pogledu dobrodošli su zakonski zahvati koji postavljaju dobne granice, pozivaju na odgovornost pružatelje usluga – bez prebacivanja tereta ograničenja isključivo na obitelji – te predviđaju specifičnu zaštitu od svakog oblika iskorištavanja i seksualnog nasilja na mreži, kako bi se uistinu zaštitilo djetinjstvo i adolescenciju kao dragocjena dobra povjerena našoj skrbi.¹⁴⁸ Istodobno, potrebno je odgajati

¹⁴⁸ Usp. *Govor sudionicima konferencije »Dostojanstvo djece i adolescenata u doba umjetne inteligencije«* (13. studenoga 2025.): *L'Osservatore Romano*, 13. studenoga 2025., 3.

djecu i mlade kako bi naučili prepoznati manipulacije, braniti vlastito dostojanstvo i poštivati dostojanstvo drugih i u digitalnim prostorima.¹⁴⁹

Središnja uloga škola

143. Škola je mjesto u kojemu novi naraštaji mogu naučiti tražiti i ljubiti istinu, promišljati o smislu života i dostojanstvu svake osobe. Zato mnogi roditelji, koji žele da im djeca odrastaju sposobna za odnose, kritičko mišljenje i čvrste vrijednosti, u nju polažu velika očekivanja kao u dragocjena saveznika u odgoju svoje djece. Pa ipak, roditeljima pripada prvenstveno i neotuđivo pravo na izbor vrste odgoja i obrazovanja za svoju djecu, u skladu s vlastitim moralnim, kulturnim i religijskim uvjerenjima. Svijet škole danas se nalazi pred nekoliko neodgodivih izazova.

144. Prvi je izazov društveno-politički. Kako unutar pojedinih nacija, tako i u različitim krajevima svijeta, opstaju velike nejednakosti u pristupu osnovnom obrazovanju i visokim studijima. U mnogim zemalja država još nije uložila potrebna sredstva kako bi svima zajamčila kvalitetno obrazovanje, bilo odgovarajućim podupiranjem javnog školskog sustava, bilo potporom

¹⁴⁹ Usp. *Govor članovima Savjetodavnog odbora Akademije RCS* (7. studenoga 2025.): *L'Osservatore Romano*, 7. studenoga 2025., 4.

privatnim ustanovama koje nude tu temeljnu uslugu. Kada je znatan dio obrazovanja na različitim razinama povjeren privatnim ustanovama, može se dogoditi da pristup školi previše ovisi o ekonomskim mogućnostima obitelji, u nedostatku odgovarajuće javne potpore. Nasuprot tom riziku, valja ipak priznati i poduprijeti doprinos mnogih katoličkih odgojnih djela koja, iako su privatne ustanove, jamče ukljuživ pristup djeci i mladima svakoga podrijetla, čak i kada ekonomske prilike njihovih obitelji to ne dopuštaju.

145. Drugi je velik izazov pedagoški. Mnogi se obrazovni sustavi s mukom osuvremenjuju u ritmu promjena i teško prate cjelovit razvoj učenika. Razvoj informatičkih tehnologija i umjetne inteligencije ubrzano čini neodgovarajućima nastavne programe osmišljene za neko drugo doba, dok organizacija škole, prostori, metode vrednovanja i uloga samih učitelja zahtijevaju propitivanje u svjetlu uistinu cjelovitog odgoja, otvorenog svim dimenzijama osobe. Potrebno je podupirati trajno stručno usavršavanje učitelja tijekom cijeloga profesionalnog vijeka, kako bi znali pozitivno dijalogizirati s novim tehnologijama pomažući učenicima da se njima služe odgovorno, kritički i kreativno, radije nego da pasivno podliježu njihovoj utjecaju.

146. Treći je velik izazov intelektualan i mudrostan. Ako ne budemo budni, može se oblikovati obrazovni sustav bez ljubavi prema istini, u kojemu neprestan pro-

tok informacija zamjenjuje provedbu istraživanja, promišljanja i razlučivanja. Kako znanje postaje sve rascjepkanije, postaje sve teže obuhvatiti stvarnost u njezinoj cjelini, postavljati pitanja o smislu i razvijati autentično kritičko i kreativno mišljenje. Mnogi odgojitelji već primjećuju znakove mogućega raščovječenja, pri čemu ljudi »mnogo toga znaju«, ali s mukom usmjeravaju vlastit život, također zbog nesposobnosti da povežu informacije i spoznaje, te da ne izgube iz vida cjelovit smisao. Potrebno je promicati istinsku higijenu pažnje: ritmove koji uključuju tišinu, duboko proučavanje, čitanje i promišljen dijalog; bez tih elemenata unutarnja sloboda može biti ugrožena.

147. Socijalni nauk Crkve poziva obitelji, škole, kršćanske zajednice i javne ustanove da obnove odgojni sporazum. On postaje konkretan kada se temeljna načela pretoče u odgojne ciljeve: odgajati za umjerenost i osjećaj za granicu; odgajati za priznavanje prava drugoga i onih koji će doći poslije nas, i uživati u dobrima koja su nam darovana ili koja ljudski um čini dostupnima; odgajati za slobodu i odgovornost; za smisao prema transcendenciji i za opće dobro. Škola nije pozvana juriti za tempom digitalnoga svijeta, nego nuditi ono što digitalno samo po sebi ne može pružiti: zajedničko vrijeme za učenje i odnose pune povjerenja.

Dostojanstvo rada u digitalnoj tranziciji

Vrijednost rada

148. Još od samih početaka socijalnog nauka, enciklikom *Rerum novarum*, Crkva je svraćala pozornost na zaštitu radnika i na potrebu suprotstavljanja svakom obliku izrabljivanja. Učiteljstvo je nadasve u radu prepoznalo »bitan ključ«¹⁵⁰ za razumijevanje cijeloga socijalnoga pitanja, jer upravo radom čovjek razvija mnoge dimenzije svojega postojanja. U tom svjetlu, jasnije se vidi i velika intuicija svetoga Benedikta iz Nursije, koji je povezao molitvu i rad, ukazujući na svakodnevnu djelatnost kao na dio čovjekova odgovora na Božji poziv. Stvoreni na sliku Stvoriteljevu, svojim djelima na neki način nastavljamo njegovo djelo: pridonosimo napretku društva i izgradnji općega dobra, donosimo plodove primljenih sposobnosti, unapređujemo i uljepšavamo svijet, uzdržavamo obitelji, uključujemo se u odnose suradnje, te slušanjem i dijalogom učimo zajedno graditi nešto što nitko ne bi mogao ostvariti sâm.

149. Zbog tih razloga, rad nije samo obično sredstvo, već izražava i uvećava dostojanstvo našega života. On je potreba utkana u ljudsko stanje, redovit hod

¹⁵⁰ SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Laborem exercens* (14. rujna 1981.), 3: AAS 73 (1981.), 584.

prema zrelosti, razvitku i osobnom ostvarenju. U tom smislu, ekonomska pomoć siromašnima katkad ostaje prijeko potrebna u izvanrednim okolnostima, ali ne može postati jedini odgovor jer cilj je, naime, omogućiti svakomu da dostojanstveno živi od vlastita rada.¹⁵¹

150. Isprepletenost automatizacije, robotike i umjetne inteligencije danas ubrzano mijenja samu strukturu rada. Kaže se da će to svima donijeti velika poboljšanja. U stvarnosti, ti »novi načini« rada nisu nužno bolji, jer »iako UI obećava povećanje produktivnosti preuzimanjem uobičajenih zadataka, radnici su često prisiljeni prilagoditi se brzini i zahtjevima strojeva, umjesto da su strojevi projektirani da pomognu onima koji rade. Zbog toga, suprotno razглаšavanim prednostima UI-ja, trenutačni pristupi tehnologiji paradoksalno mogu *dekvalificirati* radnike, podvrgnuti ih automatiziranom nadzoru i svesti ih na krute, repetitivne zadatke. Potreba za praćenjem tempa tehnologije može narušiti osjećaj vlastite sposobnosti radnika za djelovanje i ugušiti inovativne kapacitete koje su pozvani unijeti u svoj rad.«¹⁵² Upravo kako bi se izbjeglo to zastranjenje, potrebno je projektirati sustave usmjerene na osobu, a ne isključivo na učinak.

¹⁵¹ Usp. PAPA FRANJO, Enciklika *Laudato si'* (24. svibnja 2015.), 128: AAS 107 (2015.), 898.

¹⁵² DIKASTERIJ ZA NAUK VJERE – DIKASTERIJ ZA KULTURU I OBRAZOVANJE, Nota *Antiqua et nova* (14. siječnja 2025.), 67: AAS 117 (2025.), 188-189.

Problem nezaposlenosti

151. Sveti Ivan Pavao II. podsjetio je da je nezaposlenost teško zlo te da, osobito kada poprimi masovne razmjere, može postati prava društvena katastrofa koja na poseban način izaziva odgovornost države.¹⁵³ Danas, u jeku »četvrte industrijske revolucije«, ta zabrinutost postaje još veća, jer se inovacija nerijetko usvaja samo radi smanjenja troškova i povećanja profita.¹⁵⁴ U pojedinim je okolnostima opravdan strah od brzog i znatnog smanjenja broja radnih mjesta, što ostavlja lančane posljedice koje duboko pogađaju obitelji, mlade i mjesne ekonomije. U mnogim se područjima to već očituje u novim oblicima nesigurnosti i nejednakosti, uz vrlo visoke zarade za visokospecijaliziranu manjinu i sve niže plaće za velik dio aktivnoga stanovništva.

152. Svakako je poželjno da tehnologija rastereti čovjeka, osobito teških, ponavljajućih ili opasnih poslova, i pruži inteligentnu potporu ljudskoj djelatnosti, ali opće pravilo mora ostati očuvanje radnih mjesta i nezamjenjiva uloga čovjeka. Težnja za većim profitom ne može opravdati izbore koji sustavno žrtvuju zaposlenost, jer ljudska

¹⁵³ Usp. SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Laborem exercens* (14. rujna 1981.), 18: *AAS* 73 (1981.), 622-625.

¹⁵⁴ Usp. PAPA FRANJO, Enciklika *Laudato si'* (24. svibnja 2015.), 109: *AAS* 107 (2015.), 891.

je osoba svrha, a ne sredstvo, i ekonomski poredak mora ostati podređen njezinu dostojanstvu i općemu dobru.

153. Istodobno moramo priznati da svaka stvarna tranzicija napreduje kroz diskontinuitet; ona je neujednačena, rascjepkana i katkad konfliktna. Stoga ne postoji jedinstven model promjene niti globalno rješenje; postoje područja i okolnosti koje traže različite odgovore. S obzirom na nejednakost koja obilježava naš svijet, širenje umjetne inteligencije i računalnih sustava proizvodi različite učinke na različitim mjestima. Bogata se društva automatiziraju brzo i kaotično, smanjujući potrebu za radnom snagom, što stvara prostor nezaposlenosti i institucionalnog trvenja. Nasuprot tome, velike regije svijeta ostaju zarobljene u hibridnim ekonomijama, gdje potplaćen ljudski rad i polovične tehnologije supostoje bez postizanja istinske preobrazbe. Ta područja postaju rezervoari nesigurne radne snage i žarišta nestabilnosti i prisilnih migracija. Stoga se rješenja moraju tražiti na nacionalnoj i mjesnoj razini, uključivanjem posredničkih zajednica. Potrebni su prilagodljivi alati: razrađeni modeli, lokalne inicijative, postupne preraspodjele i nova prava pristupa temeljnim dobrima. Bez težnje za apstraktnim skladom, moramo izgraditi konkretne oblike ljudskog suživota u vremenu preobrazbe.

154. Rad ostaje temeljna dimenzija ljudskog iskustva; on nije samo sredstvo uzdržavanja, već i mjesto

izražavanja, odnosa i doprinosa zajednici. Stoga se problemi vezani uz rad ne tiču samo prihoda prijeko potrebnih za preživljavanje obitelji. Društvo koje bi jamčilo rad samo malom dijelu stanovništva, mnoge bi izložilo stanju prisilne besposlenosti, nedostatku odgovornosti te nedostatku svakodnevnih obveza i poticaja. To bi dovelo do ljudskog i kulturnog osiromašjenja, posve oprečnoga visokom stupnju tehničkog razvoja. Našli bismo se pred paradoksom materijalnog napretka i antropološkog nazadovanja, u kojemu bi nestali uvjeti za pravedan i stabilan društven mir. Zato socijalni nauk Crkve ustraje na tome da pristup radu za sve mora ostati prioritetan cilj javnih politika i ekonomskih procesa, mjerilo po kojemu se procjenjuje ljudska kvaliteta nekog razvojnog modela.¹⁵⁵ Štoviše, u onim dijelovima svijeta gdje se rad smanjuje ili korjenito mijenja pod utjecajem tehnoloških i organizacijskih procesa koji izmiču demokratskoj kontroli, potrebno je promisliti o samom radu i njegovu odnosu prema građanstvu, kako nezaposlenost ne bi ugrozila sudjelovanje u društvenom životu.

155. U svjetlu toga uvjerenja, možemo ponovno sagledati i povijest socijalnog nauka Crkve nakon enciklike *Rerum novarum*. Inicijative koje su iz nje proizišle – udruge, sindikati, zadruge, karitativna djela – na

¹⁵⁵ Usp. BENEDIKT XVI., Enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 32: AAS 101 (2009.), 666.

presudan su način pridonijele poboljšanju radnog zakonodavstva, zaštiti najranjivijih i promicanju čovječnijih uvjeta.¹⁵⁶ Međutim, danas ta sredstva više nisu sama po sebi dovoljna pred preobrazbama koje donose umjetna inteligencija, nova organizacija tržišta i konkurentnost koja se rijetko brine za društvenu održivost. Potrebni su novi zajednički naponi političkih vođa, radničkih organizacija, poduzetničkoga svijeta i znanstvene zajednice, kako bi se u kratkom roku oblikovala prikladna i opće-prihvaćena pravila i zaštite, i na međunarodnoj razini.¹⁵⁷ Sindikalne organizacije, koje je Crkva oduvijek podupirala, pozvane su otvoriti se novim oblicima rada i novim radnicima, kako bi ih predstavljale i branile u kontekstu u kojemu se, bez odvažnih odluka, nazire još veće siromaštvo i još veća nejednakost, s mnoštvom isključenih, okruženih strojevima i automatiziranim sustavima koji su zauzeli njihovo mjesto.

156. U ovoj tranziciji nije dovoljno reagirati tek kada radna mjesta nestanu, nego valja unaprijed upravljati preobrazbom. Jedan održiv put ponajprije je uspostava društvenih mjerila za inovaciju: svako uvođenje automatizacije i umjetne inteligencije trebale bi pratiti provjerljive odluke o očuvanju zaposlenosti, prekvalifikaciji

¹⁵⁶ Usp. PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, 268.

¹⁵⁷ Usp. BENEDIKT XVI., Enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 64: *AAS* 101 (2009.), 698.

i sudjelovanju radnika, kako bi tehnologija bila usmjerena na oslobađanje ljudskoga vremena i sposobnosti, a ne na stvaranje isključenosti. Drugo, neophodno je da aktivne politike omoguće trajno stručno usavršavanje i profesionalne prijelaze dostupne svima, osiguravajući da teret prilagodbe ne padne na pojedince. Naposljetku, potrebna je poduzetnička odgovornost koja će kvalitetu i dostojanstvo rada uvrstiti među pokazatelje uspjeha. Kad su ti uvjeti ispunjeni, inovacija može postati saveznik sigurnijega, kreativnijega i dostojanstvenijega rada; bez njih, ona se redovito pretvara u akcelerator nepravde.

Ekonomija koja cijeni dostojanstvo

157. Tržište rada jedno je od područja u kojemu se rizici novih tehnologija jasnije očituju. Zato je potrebno podsjetiti da ekonomska sloboda nije apsolutna i da se uvijek mora mjeriti općim dobrom i dostojanstvom svake osobe. Poduzetnička inicijativa može biti istinski poziv, kadar stvarati bogatstvo i unaprjeđivati život svih, pod uvjetom da stvaranje dostojanstvenog rada i vrijednosti prepozna kao bitan dio svojega služenja društvu, a ne kao varijablu koja ovisi isključivo o profitu.¹⁵⁸

¹⁵⁸ Usp. PAPA FRANJO, Enciklika *Laudato si'* (24. svibnja 2015.), 129: AAS 107 (2015.), 899.

158. Proročanskim je duhom papa Franjo upozorio na ekonomsku slobodu koja se proglašava samo riječima, dok stvarne okolnosti mnoge sprječavaju da od nje uistinu imaju koristi.¹⁵⁹ Ekonomski modeli koji veličaju učinkovitost i pojedinačan uspjeh, skloni su smatrati beskorisnim ili malo isplativim ulaganje u ljude koji kreću s nepovoljnijih položaja ili imaju sporiji razvojni put, kao da njihova sudbina ovisi isključivo o sposobnosti da uhvate korak s pobjednicima. Uistinu, pravedno društvo zahtijeva prisutnu državu i civilne ustanove koje su sposobne prevladati isključivo logiku učinkovitosti osiguravajući da resursi, kreativna rješenja i zakoni idu u korist najranjivijih.¹⁶⁰ Umjesto da čekamo blagodati rasta koji će »na kraju« doprijeti i do siromašnih, potrebne su odluke koje rast čine uključivim od samoga početka. Iskustva proteklih desetljeća pokazuju da u ekonomskim i financijskim krizama najvišu cijenu uvijek plaćaju siromašni, dok se teorije koje obećavaju automatsko opće blagostanje, nerijetko ispostavljaju iluzornima.

159. Primjećuje se potreba da se nadiđu sadašnja mjerila za procjenu stupnja razvoja – koja su više od osamdeset godina usidrena u konceptu bruto domaćeg proizvoda – jer ona gotovo sustavno zanemaruju vidove bitne za cjelokupnu dobrobit ljudi i okoliša. Istodobno, ta mjerila

¹⁵⁹ Usp. *Isto*.

¹⁶⁰ Usp. ISTI, Enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 108: AAS 112 (2020.), 1006.

vrednuju djelatnosti koje kratkoročno ili dugoročno opterećuju život našega planeta. Razvoj mjerila i pokazatelja koji bi nadopunili BDP, ključan je za poboljšanje baza podataka koje se koriste pri izradi analiza, donošenju političkih i ekonomskih odluka te odabiru regionalnih, nacionalnih i međunarodnih prioriteta. Uvođenje novih mjerila omogućit će da se, uz širok pogled primjeren vremenu, procijene učinci zakonodavnih i regulatornih odluka na dostojanstvo rada, zajednički napredak, smanjenje nejednakosti i očuvanje okoliša. To će utjecati na sâm pojam razvoja, na odgojno-obrazovne procese, na mentalitet i javno mnijenje, kao i na mir koji je istinski samo ako je utemeljen na pravednosti.

160. Financije su posljednjih godina zadobile sve veći značaj i doživjele snažnu inovaciju, napose uvođenjem kriptovaluta. Promišljanja i smjernice sadržane u učiteljstvu mojih predšasnika, osobito u enciklikama, jasno su pokazali kako funkcioniranje financijskog posredovanja, »kada je bilo lišeno odgovarajućih antropoloških i moralnih temelja, ne samo da je iznjedrilo očigledne zlouporabe i nepravde, već se pokazalo da može stvoriti i sustavne i globalne krize«¹⁶¹. Jednako je tako

¹⁶¹ Usp. DIKASTERIJ ZA NAUK VJERE – DIKASTERIJ ZA PROMICANJE CJELOVITOG LJUDSKOG RAZVOJA, *Oeconomicae et pecuniariae quaestiones. Promišljanja za etičko razlučivanje o nekim aspektima današnjeg ekonomsko-financijskog sustava* (6. siječnja 2018.), 6: AAS 110 (2018.), 772.

točno da prihod od kapitala prijete zamjenom za prihod od rada, koji je često potisnut na margine glavnih interesa ekonomskog sustava. Pa ipak, štednja koja se pretvara u kredit za realnu ekonomiju, a time i za stvaranje nesamostalnog i samostalnog rada, ostaje središnja za razvoj i za ulaganja koja moraju pratiti tekuće tranzicije. Socijalna uloga kredita ostaje nezamjenjiva. Financije radi samih financija nešto su posve drugo od financija u službi razvoja te stvaranja i evolucije rada.

161. Ovu perspektivu valja ugraditi u širi pogled na globalnu dinamiku. Dok je svjetsko bogatstvo u apsolutnom smislu poraslo, sve je više koncentrirano u rukama nekolicine produbljujući nejednakosti, i među državama i unutar jedne zemlje: »Malobrojni imaju previše, a mnogobrojni premalo, to je logika današnjice.«¹⁶² Znanstveni i tehnološki napredak, čak i na medicinskom polju, nije lako dostupan golemoj većini stanovništva, što se dramatično vidjelo tijekom nedavne pandemije. Dok se u nekim regijama ulaže u suvišne zahvate ili u snove o poboljšanju čovjeka, koje si tek rijetki mogu priuštiti, u drugim dijelovima svijeta još uvijek nedostaje osnovna oprema za spašavanje milijuna ljudskih života. Misliti da će nove tehnologije automatski donijeti korist svima, znači igno-

¹⁶² PAPA FRANJO, *Pozdrav osoblju Međunarodnog fonda za poljoprivredni razvoj (IFAD)*, (14. veljače 2019.): AAS 111 (2019.), 309. Usp. BENEDIKT XVI., Enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 22: AAS 101 (2009.), 657.

rirati jasnu istinu: ako se preobrazbama ne upravlja tako da se kao prioritetan cilj, već u etapi projektiranja, postavi sprječavanje daljnjih i novih razlika, tehnološki napredak sâm po sebi rađa strukturne nejednakosti. Pravednost se danas ostvaruje i pristupom blagodatima inovacije kao što su liječenje, znanje, alati i prilike.

162. Zasigurno su prijeko potrebni pravedni zakoni i sredstva preraspodjele koji ispravljaju neravnoteže, pa i putem poreznih sustava koji olakšavaju teret najslabijima, a traže više od onih koji raspolažu većim resursima. No, traganje za socijalnom pravednošću ne bi trebalo smatrati zasebnim pitanjem koje slijedi tek nakon stvaranja bogatstva, kao da ekonomija jednostavno treba stvarati vrijednost, a politika intervenirati tek naknadno radi njezine raspodjele. Naprotiv, pravednost se tiče svih etapa ekonomske djelatnosti, od pribavljanja resursa do financiranja, od proizvodnje do potrošnje, i svaki odabir ima moralne posljedice.¹⁶³

163. Tim više, u eri umjetne inteligencije i robotike više nije moguće pouzdati se samo u »nevidljivu ruku« tržišta;¹⁶⁴ politika ima zadaću usmjeravati ekonomsko-tehnološku dinamiku prema općem dobru promičući dostojanstven rad, socijalnu uključenost i pravednu

¹⁶³ Usp. *Isto*, 36: *AAS* 101 (2009.), 671-672.

¹⁶⁴ Usp. PAPA FRANJO, Apostolska pobudnica *Evangelii gaudium* (24. studenoga 2013.), 204: *AAS* 105 (2013.), 1105-1106.

raspodjelu blagodati inovacija. Budući da mnoge ekonomske odluke nadilaze granice država, neophodna je i međunarodna suradnja koja je kadra definirati zajedničke strategije, osobito u korist najranjivijih zemalja i skupina, kako bi se promicao razvoj i nadvladao asistencijalizam. Logika koja nadahnjuje ove izbore, logika je neizmjernog dostojanstva svake osobe, općeg dobra i svijeta koji je uistinu osmišljen za sve. Međusobna ovisnost mira i razvoja, kako je proročanski 1967. godine napisao sveti Pavao VI.,¹⁶⁵ danas bi se mogla osuvremeniti: napredak može pridonijeti izgradnji i jačanju mira samo ako je široko rasprostranjen, uključiv i održiv.

164. Konkretno govoreći, usmjeriti ekonomiju prema dostojanstvu znači prihvatiti određena djelovanja čvrstih mjerila i u eri umjetne inteligencije. Ponajprije, transparentnost i odgovornost: kada podatci i algoritmi utječu na raspodjelu kredita, odabir osoblja, pristup uslugama ili prilikama, prijeako je potrebno da odluke budu razumljive, osporive i podložne nadzoru, kako čovjek ne bi bio sveden na profit. Drugo, uključivost i pristup: blagodati inovacija moraju pratiti ulaganja u vještine, infrastrukturu i osnovne usluge, kako tehnologija ne bi produbila jaz između onih koji imaju i onih koji nemaju. Naposljetku, mjere pravednosti: oporezivanje, socijalna zaštita i industrijske politike moraju ispravljati

¹⁶⁵ Usp. SVETI PAVAO VI., Enciklika *Populorum progressio* (26. ožujka 1967.), 87: AAS 59 (1967.), 299.

neravnoteže stvorene koncentracijom bogatstva i moći. Ta mjerila nisu kočnica inovaciji: ona je uistinu čine podnošljivom i humanom.

Obitelji i mladi: društveni uvjeti nade

165. Obitelj je primarno društveno dobro. Utemeljena na trajnoj zajednici muškarca i žene, ona je prvo okruženje u kojemu svatko razvija svoje potencijale, postaje svjestan svojega dostojanstva i usvaja prve oblike istine i dobrote, upijajući navike koje ga pripremaju za društveni život.¹⁶⁶ Kao prvo prirodno društvo, koje posjeduje izvorna prava, obitelj je temeljna i nezamjenjiva stanica svake društvene organizacije.¹⁶⁷ Stoga, kada je politički projekti i velike ekonomske odluke guraju na rubnu ili drugotnu ulogu, nanosi se teška šteta istinskom rastu svega društvenoga tijela.¹⁶⁸

166. Obitelj je, međutim, krhko društveno dobro, izravno osjeća ekonomske i tehnološke promjene koje mijenjaju rad, što zahtijeva kulturnu, pravnu i ekonom-

¹⁶⁶ Usp. SVETI IVAN PAVAO II., Enciklika *Centesimus annus* (1. svibnja 1991.), 39: AAS 83 (1991.), 841.

¹⁶⁷ Usp. PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, 211.

¹⁶⁸ Usp. SVETI IVAN PAVAO II., Pismo obiteljima *Gratissimam sane* (2. veljače 1994.), 17: AAS 86 (1994.), 903-906.

sku potporu. Dobro je poznato kako pogubno nezaposlenost i nesigurnost utječu na obiteljsko tkivo. Kratkoročno, može se činiti korisnim smanjivati troškove rada ili maksimizirati financijsku učinkovitost, ali dugoročno, to potkopava same temelje suživota; dok slavimo tehnološke uspjehe, društveno se ustrojstvo postupno nagriza kao pod utjecajem kakva tihoga virusa.

167. Za mlade je nesigurnost zaposlenja osobito dramatična. Kako napominju biskupi Sjedinjenih Američkih Država, rad nije samo izvor prihoda, nego i presudno područje na kojemu čovjek oblikuje svoj identitet, isprepleće prijateljstva i odnose, uči se konkretnim odgovornostima i razlučuje vlastit poziv.¹⁶⁹ Kada visoke stope nezaposlenosti, neodgovarajući obrazovni sustavi ili strukturne prepreke otežavaju pristup tržištu rada, mnogi mladi doživljavaju blokadu na svojem putu ljudskoga i profesionalnog ostvarenja. Potreba da tijekom života više puta promijene zaposlenje zahtijeva trajno usavršavanje i prekvalifikaciju, kako bi novi naraštaji postali sposobni stručno i samostalno preuzeti rizike promjenjivog i često nepredvidljivog ekonomskog okruženja.¹⁷⁰

¹⁶⁹ Usp. BISKUPSKA KONFERENCIJA SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA, *Sinovi i kćeri svjetla: Pastoralni plan za poslanje među mladima* (12. studenoga 1996.), Washington D. C., 1996., I, 3.

¹⁷⁰ Usp. PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnoga nauka Crkve*, 290.

168. Iz toga proizlazi posebna javna odgovornost. Država je dužna podupirati poduzetničku djelatnost tako što će stvarati uvjete pogodne za zapošljavanje, promicati rad ondje gdje ga nedostaje i braniti ga u vremenima krize, jer je on iskonsko dobro za obitelji i za društvo.¹⁷¹ Osobito u doba dubokih tehnoloških promjena, potrebna nam je politička kreativnost u korist rada koja će u središte staviti obitelj i nove naraštaje, ne želimo li da se ekonomski napredak pretvori u nove oblike nesigurnosti i isključenosti.

169. Da bismo u ovoj tranziciji poduprli obitelji i mlade, moramo donijeti odluke koje će omogućiti stabilnost. Kako je već prije navedeno, potrebne su politike rada koje promiču kontinuitet i kvalitetu zapošljavanja, koje se bore protiv nesigurnosti kao normalnoga životnog stanja i potiču ostvarive putove ulaska na tržište rada i profesionalnoga rasta. Drugo, potrebne su mjere koje jamče ritam života dostojan čovjeka: bez ravnoteže između rada, društvenog života i odmora, obitelj slabi, a mladi teško sazrijevaju u odgovornosti. Nadalje, presudno je ulagati u dostupno obrazovanje i prekvalifikaciju, kako profesionalna mobilnost, koju zahtijeva digitalna ekonomija, ne bi postala okrutna selekcija između onih koji se mogu usavršavati i onih koji to ne mogu. Naposljetku, valja podupirati društvene veze: odgojno-

¹⁷¹ Usp. *Isto*, 214.

-obrazovne mreže i zajednice koje prate životne izbore i sprječavaju da neizvjesnost dovede do usamljenosti i ovisnosti. Tako možemo proći kroz tehnološku preobrazbu bez urušavanja onoga što društvo čini plodonosnim: sposobnosti izgradnje budućnosti.

Zaštita slobode od ovisnosti i komercijalizacije

Ovisnosti i društvena kontrola

170. Nakon promišljanja o istini i odgoju, radu i obitelji, moramo progovoriti i o utjecaju digitalne revolucije na ljudsku slobodu, uzimajući u obzir kako se suočiti s rizicima koji su povezani s mentalnim zdravljem pojedinca, ali i s velikim društvenim dramama. Ne smijemo podcjenjivati suptilnije oblike ovisnosti koje nameće digitalna ekonomija pažnje, u kojoj su platforme i usluge osmišljene tako da zarobe korisnikovo vrijeme i pogled, iskorištavajući njegovu ranjivost i slabeći njegovu unutarnju slobodu. Kada poduzetnički modeli cvjetaju na ljudskoj slabosti, s osobom se postupa kao sa sredstvom, a ne svrhom, pa oni koji osmišljavaju ili financiraju takve sustave preuzimaju moralnu odgovornost koju ne mogu izbjeći. Moramo hitno promicati takvu uporabu tehnologije koja jača unutarnju slobodu: odgajati za digitalnu umjerenost, štititi maloljetnike i suzbijati modele koji profitiraju na tuđoj ranjivosti.

171. Dodatni rizik, koji je manje vidljiv, ali ne i manje ozbiljan, jest društvena kontrola koju omogućuje masovno prikupljanje podataka i uporaba algoritamskih sustava. Kada svaki naš korak ostavlja trag – kreiranje, kupnja, odnosi, interesi – stvara se nov oblik moći, točnije moći profiliranja, predviđanja i utjecaja na ponašanje, često bez potpune svijesti pojedinca. Ako se ti podatci koriste za donošenje odluka koje utječu na konkretne životne prilike (pristup kreditima, odabir zaposlenika, javne usluge), prijeti opasnost da povrijedimo slobodu i diskriminiramo najranjivije. Osim toga, ne kontrolira se samo izravnim zabranama, već i samom arhitekturom vidljivosti: ono što se umnožava ili pak čini nevidljivim, ono što se nagrađuje ili kažnjava, u konačnici oblikuje mišljenja i izbore, potičući konformizam i samocenzuru. Stoga sloboda u digitalno doba nije samo osobno pitanje; ona je i javno pitanje koje zahtijeva jasna pravila, transparentnost, mogućnost pravnoga lijeka i razmjerne granice uporabe invazivnih tehnologija, kako bi tehnika ostala u službi čovjeka, a ne postala oblikom gospodarenja nad savjestima.

172. U korijenu ovih problema leži tehnokratski i posthumanistički mentalitet koji ljudsku osobu želi promatrati kao objekt podložan manipulaciji ili kao resurs koji treba optimizirati,¹⁷² uklanjajući sve što po-

¹⁷² Usp. PAPA FRANJO, *Poruka za 48. Svjetski dan mira* (8. prosinca 2014.), 4: AAS 107 (2015.), 70-71.

stavlja granice maksimiziranju profita; važna je samo učinkovitost, a ne poštovanje slobode i ljudskog dostojanstva. Neke posthumanističke struje idu čak tako daleko da zamišljaju postojanje ljudskih bića »drugog reda«, podređenih interesima elita koje sebe smatraju nadmoćnima; to je uznemirujuća perspektiva, utoliko teža ukoliko se udružuje s tehnološkim alatima koji eksponencijalno povećavaju moć nadzora i selekcije. I određene logike strukturne zaduženosti, koje cijele narode drže u stanju ovisnosti, razotkrivaju isti mentalitet koji u novim oblicima prihvaća odnose podređenosti bliske ropstvu.

Raskinuti lance novih oblika ropstva

173. Ova izobličena slika čovjeka danas se očituje u različitim oblicima poroboljenosti, koji su izravno povezani s digitalnom ekonomijom. Ništa u svijetu umjetne inteligencije nije nematerijalno ni čarobno. Svaki odgovor koji nam se čini trenutačnim i savršenim potječe iz dugog lanca posredovanja, iz razgranate mreže prirodnih resursa, energetske infrastrukture i, nadasve, ljudi. Značajan dio funkcioniranja digitalne ekonomije počiva na tihom radu milijuna ljudi, zaposlenih u slabo vidljivim, ali neophodnim djelatnostima: označavanju podataka, moderiranju sadržaja – koji su nerijetko uznemirujući – te obučavanju modela. U mnogim je

slučajevima riječ o mladima, ponajviše ženama, koje teško rade za minimalnu plaću. Tom nevidljivom trudu pridružuje se još brutalniji rad na vađenju resursa potrebnih za proizvodnju uređaja i mikroprocesora na kojima počiva umjetna inteligencija. U nekim regijama svijeta djeca i adolescenti rade u opasnim uvjetima, drobeći materijale iz kojih se dobivaju rijetke zemlje (rijetki zemni metali, nap. prev.). Njihova su tijela puna ožiljaka, osakaćena i istrošena, a sve zato da se ne prekine računalni tijek. Nadalje, kriminalne se mreže služe mrežnim platformama, sustavima za razmjenu poruka, anonimnim plaćanjima i tehnikama profiliranja, kako bi vrbovale, kontrolirale i prebacivale žrtve trgovine ljudima, među kojima su često i maloljetnici, svodeći muškarce i žene na »podatke« koje treba pratiti i »pakete« koje treba prenositi unutar istih digitalnih krugova koji podržavaju veći dio globalne ekonomije. Ta stvarnost duboko pogađa savjest našega doba. Nije dovoljno pozivati se na učinkovitost ili slaviti blagodat inovacije ako su one izgrađene na lancu izrabljivanja koji namjerno ostaje skriven. Ako tehnologija obećava oslobođenje, a proizvodi nove oblike globalne podređenosti, onda proturječi temeljnom načelu ljudskoga dostojanstva.

174. Borba protiv novih oblika ropstva presudan je ispit za etičko razlučivanje umjetne inteligencije i digitalne preobrazbe. Slijedeći tradiciju koju je započeo Lav XIII., Crkva ponovno izriče svoju čvrstu osudu

svakoga oblika ropstva, trgovine ljudima i pretvaranja osobe u robu, te poziva na hitnu potrebu širokog promišljanja i djelovanja koje će u središte staviti neotuđivo dostojanstvo svakog ljudskog bića i opće dobro, kao ciljeve društva i kao mjerila svake osobne, društvene i političke odluke. Bez tog etičkog i očovječujućeg promišljanja, rastuća moć digitalnih sustava mogla bi nas odvesti u nova zvjerstva, ništa manje sramotna od onih iz prošlosti zbog kojih danas žalimo, dok se istodobno i dalje prikazujemo kao »napredna« i »civilizirana« društva.

175. Trgovinu ljudima moramo prepoznati kao suvremen oblik ropstva i kao tešku povredu ljudskog dostojanstva; ako propustimo reagirati odlučno ili na bilo koji način toleriramo ove prakse, znači da, u određenoj mjeri, postajemo suodgovornima za grijehе počinjene u prošlosti, kada se ropstvo opravdavalo ili se o njemu šutjelo.¹⁷³

176. U dozrijevanju svojega nauka, Crkva je postupno stjecala svijest o težini tih stvarnosti. Istina je da povijesne događaje ne možemo prosuditi ahistorijski, kao da su nam mjerila oblikovana tijekom vremena bila oduvijek dostupna. Pa ipak, ne možemo poreći niti umanjiti zakašnjenje s kojim su Crkva i društvo osudi-

¹⁷³ Usp. MEĐUNARODNA TEOLOŠKA KOMISIJA, *Sjećanje i pomirenje: Crkva i grijesi prošlosti*, Vatikan, 2000., 5.3.

li pošast ropstva. Premda su u antici i srednjem vijeku mnogi pojedinci i crkvene ustanove posjedovali robove, rimska je Apostolska Stolica već u novom vijeku, na poticaj vladarâ, više puta intervenirala kako bi uredila i ozakonila načine podjarmljivanja, a u nekim slučajevima i porobljavanja »nevjernika«. ¹⁷⁴ Tek je u 19. stoljeću, osobito s Lavom XIII., nastupila službena, apsolutna i opća osuda ropstva. ¹⁷⁵ To je jasan primjer rasta Crkve u sve dubljem razumijevanju vječnih istina Objave koju čuva. Iako o samom pitanju ne nalazimo ujednačenost – s obzirom na to da je Crkva dugo tolerirala ropstvo i tek ga naknadno u potpunosti osudila – tijekom cijele povijesti postoji neprekinuta svijest o dostojanstvu svakog ljudskog bića, stvorenog na sliku Božju, premda tijekom osamnaest stoljeća to nismo uspjeli službeno

¹⁷⁴ Kao u papinskim bulama *Sicut dudum* (13. siječnja 1435.) i *Etsi suscepti* (9. siječnja 1442.) Eugenija IV., te u papinskim bulama *Dum diversas* (18. lipnja 1452.) i *Romanus pontifex* (8. siječnja 1455.) Nikole V., politički, a katkad i ekonomski pritisci prevagnuli su nad zahtjevima evanđelja. Potrebu za evangelizacijom često se kompromitiralo ili barem pogrešno shvaćalo u korist svjetovnih moćnika, čime se relativizirala problematična nespojivost ropstva s kršćanskom savješću.

¹⁷⁵ Usp. LAV XIII., Enciklika *In plurimis* (5. svibnja 1888.), *Acta Leonis XIII*, VIII, Rim, 1889., 169-192. Valja uzeti u obzir da je još 1866. godine Sveti Oficij razlikovao nemoralne i moralne vidove ropstva bez njegove potpune osude: Rim, Arhiv Dikasterija za nauk vjere, *Uputa 1293: Uputa Svetoga Oficija o raznim dvojabama monsinjora Massaije, apostolskog vikara u zemlji Galla*, travanj 1866., odgovor na pitanje br. 15.

izreći kao potpuno nespojivo s ropstvom. Riječ je o rani u kršćanskom pamćenju od koje se ne možemo izuzeti.¹⁷⁶ Neizbježno osjećamo duboku bol kada pomislimo na golemu patnju i poniženje koje je ropstvo nanijelo tolikim ljudima, što je sasvim u suprotnosti s njihovim beskonačnim dostojanstvom kao ljudskih bića koje Gospodin beskrajno ljubi. Stoga, u ime Crkve, iskreno molim za oprostjenje.

177. Upravo zato sjećanje na suučesništvo i sljepoću iz prošlosti pred nepravdom ropstva, postaje naš poziv na budnost: ono što smo naučili moramo pretvoriti u razlučivanje i odgovornost u sadašnjosti. Ako ne želimo moliti za oprostjenje u budućnosti, zbog toga što nismo ostali vjerni blagu ljudskoga dostojanstva koje krije naša vjera, moramo danas izravno i odlučno osuditi trgovinu ljudima u svim njezinim oblicima i, korak po korak, zajedno sa svima koji se za to zauzimaju, podržati stvarna nastojanja oko prevencije, zaštite, oslobođenja i rehabilitacije.

178. Kolonijalizam u naše vrijeme poprima dosad neviđeno lice. On više ne gospodari samo tijelima, već prisvaja i podatke, pretvarajući osobne živote u informacije koje može iskoristiti. Cijela područja, osobito ona s manjim geopolitičkim utjecajem i većom strukturnom

¹⁷⁶ Usp. SVETI IVAN PAVAO II., Bula *Incarnationis mysterium* (29. studenoga 1998.), 11: *AAS* 91 (1999.), 139-141.

krhkošću, danas prožima nova logika izrabljivanja, i to izrabljivanja zdravstvenih podataka, epidemioloških profila, genetskih karata i demografskih pokazatelja. Upravo su to nove »rijetke zemlje« moći: životno važne informacije koje se, nakon što se međusobno povežu, mogu koristiti za obuku predviđajućih modela, vođenje investicijskih strategija, predviđanje kriza i, nadasve, za odabir tko i što vrijedi. Tko posjeduje zdravstvene podatke cijelih naroda – koji se danas često prikupljaju pod krinkom pomoći, istraživanja ili inovacije – zapravo posjeduje strukturnu polugu za upravljanje budućnošću: može oblikovati potrebe i tržišta. Tako može prije drugih odlučiti komu će namijeniti lijekove, ulaganja i zaštitu. Upravo se tu odvija jedna od najhitnijih moralnih rasprava našega doba: kako zajedničko znanje pretvoriti u opće dobro, a ne u polugu za gospodarenje; kako narodima vratiti ne samo podatke koji ih opisuju, već i mogućnost da sami odlučuju kako će se oni koristiti, tko će ih koristiti i za koga. U protivnom, digitalno doba neće biti postkolonijalno, nego kolonijalno u drugom obliku.

179. Novi oblici ropstva održavaju se pomoću ekonomskih lanaca i digitalne infrastrukture. Stoga valja djelovati u više smjerova: ponajprije, potrebno je postrožiti transparentnost lanaca opskrbe koji podržavaju tehnološku industriju i digitalnu ekonomiju, kako se nikakva konkurentska prednost ne bi gradila na nevidljivoj

iskorištavanju. Drugo, potrebno je da tvrtke i ulagači prihvate jasna mjerila prethodne etičke provjere (*due diligence*), uvrštavajući među prioritete zaštitu radnika, suzbijanje prisilnog rada i procjenu društvenog utjecaja poslovnih modela temeljenih na podatcima. Nadalje, valja pozvati digitalne platforme na odgovornu suradnju s vlastima i civilnim društvom, kako bi se spriječilo da komunikacijski alati, sustavi plaćanja i profiliranja, postanu kanali za vrbovanje i kontrolu žrtava. Kad se ta nastojanja međusobno usklade, digitalno okruženje može se iz prostora grabeži preobraziti u prostor zaštite, prevencije i promicanja dostojanstva.

Zajednička odgovornost

180. Različita područja koja smo razmotrili – težnja za istinom u javnom djelovanju, odgoj i obrazovanje u digitalnom okruženju, preobrazba rada, krhkost obitelji i novi oblici ropstva – nisu izolirani fenomeni. Oni očituju isti ulog: postane li tehnika apsolutno mjerilo, prijeti opasnost da s osobom postupamo kao s podatkom, kotačićem u sustavu ili robom; prihvatimo li, naprotiv, tehniku s mudrošću, može postati prigodom za rast, pravednost i bratstvo.

181. U tom svjetlu, socijalni nauk Crkve poziva na zajedničku odgovornost. Traži da tim procesima uprav-

ljamo dalekovidno: počevši od ustanova koje su u stanju upravljati bez gušenja i štititi bez preotimanja uloga onih koje štite; preko tvrtki koje u radu i dostojanstvu prepoznaju mjerilo uspjeha; posredničkih tijela i odgojno-obrazovnih zajednica koje iznova grade povjerenje i veze; sve do građana koji njeguju odgovornost, umjerenost, razlučivanje i osjećaj za istinu. Samo tako inovacija može uistinu postati cjelovit ljudski razvoj, a ne čimbenik isključenosti i gospodarenja; i samo se tako obećanje napretka može prepoznati kao istinito jer se mjeri nepovredivim dostojanstvom svakoga muškarca i svake žene.

PETO POGLAVLJE

KULTURA MOĆI I
CIVILIZACIJA LJUBAVI

182. Nakon što smo razmotrili kako UI mijenja pojedine dimenzije života i društva, s teškim posljedicama za ljudsko dostojanstvo, moramo svratiti pogled na još dramatičnije područje: rat. Ovdje se pitanje ne odnosi samo na učinkovitost novih alata, već i na rizik da tehnika, odvojena od etike i odgovornosti, donošenje odluka o životu i smrti učini bržim i bezličnijim, a uporabu sile prikaže kao trenutačnu i ostvarivu mogućnost. U svijetu koji je sve više međuovisan, mir nije samo jedno od pitanja, već preduvjet općeg dobra i ispit moralne zrelosti narodâ, osobito onih koji su pozvani na upravljačku odgovornost.

183. Digitalna revolucija mijenja narav sukoba. Vidljivomu ratu pridružuju se hibridni oblici: kibernetički napadi, manipuliranje informacijama, kampanje utjecaja i automatizacija strateških odluka. Umjetna inteligencija ulazi u te procese kao čimbenik ubrzanja, u

okolnostima u kojima su mnoge tehnologije same po sebi dvoznačne: ono što je stvoreno za obranu može se brzo prenamijeniti za napad, a granica između zaštite i agresije postaje nejasna. UI može osnažiti obranu i zaštitu civila, ali može i sniziti prag uporabe sile, odgovornost učiniti nejasnom i poticati kulturu u kojoj se neprijatelj svodi na podatak, a žrtva na »kolateralnu štetu«. Suočeni s tim preobrazbama, moramo se prisjetiti načela socijalnoga nauka – dostojanstvo osobe, opće dobro, opću namjenu dobara, supsidijarnost, solidarnost i pravednost – kao mjerila po kojima se prosuđuje služe li tehnologije uistinu čovječanstvu ili ga podjarmljuju, i uzeti ih kao smjernice za vlastite izbore.

184. U ovom poglavlju želim, dakle, usporediti dvije oprečne logike na koje sam već podsjetio biblijskim slikama: s jedne strane, iskušenje da gradimo Babilonsku kulu uzdajući se u snagu i ponos; a s druge, strpljivost da ponovno izgradimo Jeruzalem, kao u Nehemijino doba, »dio po dio«, čuvajući čovječstvo i opće dobro.

185. Gledamo li svjetska kretanja, sve jasnije prepoznajemo širenje kulture moći, sazdana od polarizacija i nasilja. Moderni Babilon nije samo globalizirana tehnokratska paradigma već i sukob na daljinu između suprotstavljenih imperijalizama, između sila koje žele očuvati prvenstvo i sila koje ga nastoje osvojiti, uz mnoštvo mjesnih sukoba. To je, ujedno, i utrka za razvijanjem

sve moćnijih tehnologija ili za osiguranjem kontrole nad njima, prema raščovječujućoj dinamici koja naizgled ne poznaje granice. Pa ipak, usred tog zastranjenja, naslućujemo kako veći dio čovječanstva nastoji ostati čovječnim i truditi se oko izgradnje grada suživota i mira. U tome smo svi mi često nesvjesni tvorci i nesložni graditelji, sposobni za velikodušne uzlete, ali bez cjelovite vizije; takva je gradnja sporija, manje vidljiva i manje razvikana te čeka da je bolje shvatimo i snažnije uskladimo, kako bi postala svjesna i jasna obveza svake zajednice, od obitelji do državnih vlasti i njihovih međusobnih odnosa. Taj vidik zauzetosti, to gradilište nade, nazivamo »civilizacijom ljubavi«.

Civilizacija ljubavi u digitalno doba

186. Kad je sveti Pavao VI. uveo pojam »civilizacija ljubavi«¹⁷⁷, svijet je bio usred Hladnog rata, utrke u naružanju i duboke ekonomske nejednakosti. U takvom je ozračju Crkva ponudila alternativan put ideološkoj suprotstavljenosti sustavâ, zamišljajući društven poredak u kojemu se isprepleću pravednost i ljubav, dok ljubav postaje temeljno načelo uređenja gospodarskoga, političkog i kulturnog života. Danas moramo snažno obno-

¹⁷⁷ Usp. SVETI PAVAO VI., *Regina caeli* (17. svibnja 1970.): *Insegnamenti di Paolo VI*, sv. VIII, Vatikan, 1971., 506.

viti tu viziju: civilizacija ljubavi nije naivna utopija, nego zahtjevan projekt. Ona se sastoji u tome da ugrađujemo ljubav u strukture pravednosti, institucionalno oblikujemo bratstva i prihvaćamo drugoga – bio on pojedinac ili narod – kao nezaobilazna saveznika u izgradnji općeg dobra. Kako nas je podsjetila enciklika *Fratelli tutti*, samo ta socijalna ljubav, sposobna prerasti u kulturu i normu, može stvoriti stabilan međunarodni poredak i preobraziti naoružan suživot u zajedničku sudbinu.¹⁷⁸

187. Danas, u jeku digitalnoga preokreta, to se za-
pažanje još više čini presudnim. Digitalne mreže, glo-
balizirano gospodarstvo i razvoj umjetne inteligencije,
stvaraju sve tješnje veze povezujući u stvarnom vremenu
odluke donesene na jednome mjestu, koje utječu na zbi-
vanja drugdje. Stoga su i danas aktualne riječi Drugo-
ga vatikanskog koncila o sve većoj uzajamnosti narodâ:
opće dobro poprima sve univerzalniju dimenziju, s pra-
vima i dužnostima koje obvezuju cijelu ljudsku obitelj.¹⁷⁹
Projekt civilizacije ljubavi ovdje dobiva presudnu za-
daću: preobraziti tu doživljenu uzajamnost u željenu i
svjesno odabranu solidarnost. To je kriterij kojim valja
usmjeravati tehnološke procese; nije dovoljno da nam
umjetna inteligencija pomogne u većoj učinkovitosti ili

¹⁷⁸ Usp. PAPA FRANJO, Enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 183; AAS 112 (2020.), 1033-1034.

¹⁷⁹ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, 26; AAS 58 (1966.), 1046-1047.

povezanosti, ona mora služiti izgradnji te univerzalne ljudske obitelji sa zajedničkim pravima i dužnostima, u kojoj digitalna blizina postaje stvarna prigoda za susret i uzajamnu brigu.

Kultura moći

188. U vremenu u kojemu živimo sve se više učvršćuje kultura moći, u kojoj posjedovanje sredstava i sposobnost gospodarenja žele nametnuti plan djelovanja i mjerila odlučivanja, potiskujući pritom opće dobro čovječanstva u pozadinu i svodeći konkretnu dramu rata pogođenih naroda na sporednu varijablu u odnosu na strateške interese. Ta kultura moći prodire u društvo, mijenja odnose i ponašanja, te se širi normalizacijom rata, težnjom za sve većom vojnom moći, iskorištavanjem krize multilateralizma i poticanjem lažnoga realizma koji neprestano ponavlja da alternative ne postoje.

Normalizacija rata

189. Godine 1965. snažno je odjeknuo vapaj svetoga Pavla VI. pred Općom skupštinom UN-a: »Nikad više rat, nikad više rat!«¹⁸⁰ Moramo priznati da su, una-

¹⁸⁰ SVETI PAVAO VI., *Govor na 20. zasjedanju Opće skupštine Ujedinjenih naroda* (4. listopada 1965.): AAS 57 (1965.), 881.

toč željama i proglasima mira, proteklih šezdeset godina potresali sukobi zastrašujuće okrutnosti, koji su često masovno pogađali civilno stanovništvo, uzrokujući nevine žrtve, valove izbjeglica, društvenu nestabilnost i dugotrajne rane. Unatoč tome, u javnom je govoru vladalo opće uvjerenje da rat mora ostati krajnje sredstvo (*extrema ratio*), podložno strogim etičkim i pravnim granicama i uvijek unutar političke vizije usmjerene prema miru. Slijedom razvoja započetog u razdoblju između dvaju ratova, nakon Drugog svjetskog rata nastupio je preokret: mir je postavljen u središte međunarodnoga poretka, što osobito potvrđuje *Povelja Ujedinjenih naroda* s ciljem da »spasimo buduće naraštaje od užasa rata«¹⁸¹; isto su tako mnogi nacionalni ustavi uporabu oružja sveli na krajnje i strogo ograničene slučajeve. Čak i tijekom Hladnoga rata, usred teških sukoba, opstajala je svijest da pod svaku cijenu valja izbjeći novi svjetski sukob.

190. Danas, međutim, svjedočimo stvarnoj promjeni paradigme u javnome govoru i odlukama o ponovnom naoružanju, uz zabrinjavajući povratak rata kao sredstva međunarodne politike, dok se istodobno rastaču upravo ona etička mjerila koja su ograničavala njegovu uporabu. Regionalni sukobi koji se godinama protežu, povećane napetosti i uzajamne prijetnje, postaju gotovo uobičajeni, a ponovno se javljaju i oblici

¹⁸¹ UJEDINJENI NARODI, *Povelja Ujedinjenih naroda*, San Francisco (26. lipnja 1455.), Preambula.

sukoba sa željom teritorijalnog širenja, za koje smo vjerovali da su prevladani. Polarizirajući medijski izvještaji postupno usmjeravaju javno mnijenje i privikavaju ga na takvo stanje, a njih često pojačavaju algoritmi koji daju prednost sukobu i napetostima.

191. Svjedočimo i zabrinjavajućem gubitku povijesnoga pamćenja. Kako jenjava izravno svjedočanstvo o holokaustu i dvama svjetskim ratovima, olakšava se selektivno ili iskrivljeno prepravljanje prošlosti, u ozračju u kojemu lažne vijesti i manipuliranje pričama zamagljuju naučene lekcije. Bez živog sjećanja na ratne strahote, prijeti opasnost da vlasti donose političke odluke na temelju moći, bez ikakvog razmatranja dugoročnih posljedica.

192. Svemu tome pridružuje se nov i presudan čimbenik: medijska i digitalna dimenzija. Komunikacijske mreže, rascjepkana informacijska okruženja i algoritmi koji nagrađuju sukob mogu uvećati polarizaciju i ogorčenost, ubrzati propagandu i otežati zajedničko razlučivanje. Tako rat ne samo da se vodi, nego se i kulturno priprema pojednostavljenjem priče, logikom prijatelj-neprijatelj, dezinformacijama i strahom. Kada izbljedi povijesno pamćenje i oslabe etička mjerila koja štite civile i najranjivije, lakše je prikazati nasilje kao neophodno, neizbježno ili čak »čisto«. U tome ozračju čovječanstvo klizi u nasilnu kulturu moći, gdje se mir više ne doživljava kao zadaću koju treba preuzeti, nego

kao krhak interval između sukoba. Danas je, uz čvrsto očuvanje prava na zakonitu obranu shvaćenu u najužem smislu, važnije nego ikada potvrditi da je teorija o »pravednom ratu« nadideena, s obzirom na to da se njome prečesto opravdavao bilo koji rat.¹⁸² Čovječanstvo posjeduje mnogo učinkovitija sredstva koja promiču ljudski život i omogućuju rješavanje sukoba, kao što su dijalog, diplomacija i praštanje. Upotreba sile, nasilja i oružja svjedoči o siromaštvu odnosa, što uvijek dovodi do pogubnih posljedica za civilno stanovništvo.

Sila bez granica

193. Presudan čimbenik suvremenoga stanja jest rast vojne industrije, koja je postala ključno područje u gospodarstvu pojedinih zemalja. Bliska povezanost ekonomskih interesa, vojnog aparata i političkih odluka, stvara

¹⁸² Usp. PAPA FRANJO, Enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 258: AAS 112 (2020.), 1061: »Zapravo su posljednjih desetljeća svi ratovi navodno bili 'opravdani'. U *Katekizmu Katoličke Crkve* govori se o 'mogućnosti legitimne obrane oružanom silom', uz preduvjet dokazivanja postojanja nekih 'strogo određenih uvjeta moralne zakonitosti'. Lako je, međutim, pasti u preširoko tumačenje ovoga mogućeg prava. Tako se također želi nevjerodostojno opravdati 'preventivne' napade ili ratna djelovanja koja će zasigurno sa sobom donijeti 'zla i nereda veće od zla kojem se želi doskočiti'.«; Usp. *Katekizam Katoličke Crkve*, 2309.

»naoružanu naciju«, u kojoj se rat pojavljuje gotovo kao prirodan nastavak politike, a tržište oružja postaje samostalan pokretač ratnih odluka. Ne možemo zanemariti goleme ekonomske interese koji stoje iza rata. Industrija naoružanja i zemlje koje isporučuju oružje ostvaruju dobit na tržištu koje cvjeta upravo zahvaljujući sukobima. U tom smislu, i ekonomska logika pridonosi raspirivanju napetosti u različitim regijama svijeta.

194. Vojni arsenali ponovno uživaju veliku pozornost. U prošlosti je prepoznavanje prijetnje koju predstavlja oružje sposobno uništiti cijelo čovječanstvo potaknulo putove smanjenja napetosti i pregovore o razoružanju. Nažalost, napustili smo taj obzor, a razvoj nuklearnog arsenala – uključujući i mogućnost njihove »taktičke« uporabe – omogućuje da se posezanje za takvim napravama doima kao sve manje daleka mogućnost. U tom kontekstu, *Ugovor o zabrani nuklearnog oružja*, koji je stupio na snagu 2021. uz potporu više od sedamdeset zemalja, predstavlja važan znak, ali prijeti opasnost da ostane u velikoj mjeri simboličan, jer mu glavne nuklearne sile ne pristupaju. Tako se proširilo pogrešno uvjerenje da je nuklearno odvracanje neizostavan preduvjet sigurnosti, što je također pridonijelo novoj i slabo kontroliranoj utrci u naoružanju, koju prati i postupan prekid sporazuma o smanjenju nuklearnog naoružanja, kao i razvoj »minijaturiziranih« naprava, zbog čega ih se lakše smatra ostvarivom mogućnošću.

195. Istu logiku uočavamo i u konvencionalnim sukobima: vojna sila, slabe diplomatske inicijative i zamršeni interesi na djelu, pogoduju sukobima koji téže dugotrajnom stanju, uz iznimno visoku ljudsku i ekološku cijenu. Mnogo je lakše započeti rat nego zaustaviti ga, pa ipak, promišljanje o sprječavanju sukoba ostaje dramatično po strani.

196. Okolnosti dodatno destabiliziraju novi naoružani akteri – džihadističke skupine, privatne vojske, kriminalne mreže – koji označavaju kraj državnoga monopola nad silom. Ove skupine često isprepleću nejasne ideološke motive s vrlo opipljivim ekonomskim interesima, pretvarajući rat u stvaran način života cijelih naraštaja djece i mladih; cilj više nije konačna pobjeda, nego trajno održavanje sukoba kao izvora moći i zarade.

Oružje i umjetna inteligencija

197. S ovim se scenarijem povezuje i neprestan razvoj sustavâ oružja, napose onoga koji uključuje umjetnu inteligenciju. Sveta Stolica nedavno je primijetila da sve veća lakoća kojom se mogu primijeniti autonomni operativni sustavi oružja čini rat »izvedivijim« i manje podložnim ljudskoj kontroli, što se protivi načelu da uporaba oružane sile smije biti tek krajnje sredstvo

u slučaju legitimne obrane.¹⁸³ Stoga razvoj i uporaba umjetne inteligencije u ratovanju moraju biti podložni najstrožim etičkim ograničenjima, kako bi se poštivalo ljudsko dostojanstvo i svetost života, te izbjegla utrku u naoružanju.¹⁸⁴

198. Katkad se govori o »umjetnim moralnim agentima«, kao da je stroj sposoban dosljednije od ljudskoga bića jamčiti razlikovanje dobra i zla. No, moralan se sud ne može svesti na izračun; on uključuje savjest, osobnu odgovornost i prepoznavanje drugoga kao osobe. Stoga nije dopušteno umjetnim sustavima povjeravati smrtonosne ili u svakom slučaju nepovratne odluke. Ne postoji algoritam koji bi rat mogao učiniti moralno prihvatljivim. UI ne oduzima sukobu njegovu urođenu nečovječnost, može ga samo učiniti bržim i bezličnijim, snižavajući prag posezanja za nasiljem i pretvarajući obranu u operativno predviđanje, pri čemu se žrtve svode na podatke. Tako nas privikava na misao da je nasilje neizbježno i da ga treba samo optimizirati. Zato je od najveće važnosti utisnuti vrijednosti i razborit sud u programiranje umjetnih sustava koje gradimo kako bi mogli pridonijeti moralnom ekosustavu u kojemu će ljudi moći bolje osluškivati vlastitu savjest i u kojemu

¹⁸³ Usp. DIKASTERIJ ZA NAUK VJERE – DIKASTERIJ ZA KULTURU I OBRAZOVANJE, Nota *Antiqua et nova* (14. siječnja 2025.), 99: AAS 117 (2025.), 202-203.

¹⁸⁴ Usp. *Isto*, 103: AAS 117 (2025.), 204.

će modeli umjetne inteligencije postaviti odgovarajuće granice.

199. Nije dovoljno samo se općenito pozivati na etiku: potrebno je uspostaviti točna mjerila razlučivanja. Prvo se odnosi na osobnu odgovornost. Kada odluka o napadu postane automatizirana ili zamagljena, raste rizik da izgubimo osjećaj odgovornosti. Zbog toga lanac odgovornosti mora ostati prepoznatljiv i provjerljiv: onaj tko osmišljava, obučava, odobrava i primjenjuje, mora polagati račun za svoje odluke. Drugo se mjerilo odnosi na vrijeme moralnoga suda. UI teži skratiti vrijeme donošenja odluka, no u ratu vrhovna mjerila nepovratnih odluka ne mogu biti brzina i učinkovitost. Treće je mjerilo razlikovanje i zaštita civila. Svaka tehnologija koja olakšava napad, ne videći pritom lice drugoga, snižava moralan prag sukoba. Odabir ciljeva i primjena sile ne smije brkati vojnike i civile, niti smije zanemariti učinak na nezaštićeno stanovništvo.

200. Iz tih kriterija proizlaze neki neizostavni zahtjevi. Ponajprije, za svaki sustav koji se primjenjuje na ratnom području mora se zajamčiti mogućnost praćenja i rekonstrukcije odluka, kako se odgovornost i eventualna krivnja ne bi rasplinule »u stroju«. Drugo, odluka o primjeni smrtonosne sile ne smije se prebaciti na zamagljene ili automatizirane procese, nego mora ostati pod stvarnim, svjesnim i odgovornim ljudskim

nadzorom. Naposljetku, potrebno je utvrditi zajednička pravila, i na međunarodnoj razini, koja će obuzdati utrku u tehnološkom naoružanju i osigurati posebnu zaštitu civila i infrastrukturu prijeko potrebnu za njihov opstanak.

Kriza multilateralizma

201. Kultura moći također proizlazi iz krize multilateralnog sustava. Ustanove koje su nastale kako bi očuvale ideju o zajedničkoj sudbini narodâ i o svjetskom općem dobru djeluju oslabljeno, ne samo zbog njihovih strukturnih ograničenja, već često i zbog nedostatka zajedničke volje da ih se podupre, reformira i da im se prizna moralni autoritet. Umjesto da napredujemo, mi nazadujemo u odnosu na povijesni preokret u 20. stoljeću. Nakon 1989., slom komunističkih sustava u Europi pratila je pretežno ekonomska globalizacija, lišena prikladnoga političkog okvira koji bi bio u stanju podupirati dijalog i mir. Sposobnost stvaranja blagostanja, demokracije i stabilnosti gotovo je slijepo povjerena tržištima, dok u stvarnosti globalizacija nije automatski donijela jedinstvo i mir, nego je potaknula fundamentalističke, identitetske i nacionalističke reakcije. Ishod je daleko od istinskog multilateralizma; umjesto toga djeluje kao nesređen i konfliktnan multipolarizam u kojemu prevladava nepovjerenje prema drugomu.

202. Ponovno se javlja iskušenje da se kolektivni identitet gradi nasuprot neprijatelju, potičući narative u kojima se svatko prikazuje kao žrtva koja ima pravo na odmazdu. Kada se pojednostavi u sheme – »prvo ja«, »prijatelj – neprijatelj«, »mi – vi« – to olakšava donošenje često neodgovornih odluka koje potkopavaju uzajamno povjerenje među narodima. Snaga međunarodnoga prava tako se zamjenjuje tobožnjim »pravom jačega«, a njezina sredstva – od sudova za ratne zločine do sudova za rješavanje sporova među državama – često se zaobilaze ili slabe, što ostavlja razorne posljedice na političku kulturu i zajednički život.¹⁸⁵

203. U tom kontekstu izgradnja mira pala je u drugi plan; suradnja u razvoju, razoružanje, sprječavanje sukoba i izgradnja uzajamnoga povjerenja zanemaruju se u ime logike moći. Tako slabe i stečevine humanitarnoga prava: načelo razmjernosti u odgovoru na agresiju, zaštita pristupa vodi, hrani i osnovnim potrepštinama, te poštivanje života civila i djece smatraju se naivnim ostatcima prošlosti.

¹⁸⁵ Usp. *Govor sudionicima plenarnog zasjedanja Unije djela za pomoć Istočnim Crkvama (ROACO)* (26. lipnja 2025.): AAS 117 (2025.), 847-849.

Prividan politički realizam

204. Živimo u vremenu velike duhovne i kulturne sljepoće. Lažni pragmatizam navodi nas da odrežemo korijene sjećanja, kao da je moguće proglasiti svojevrsno »novo stvaranje« odvojeno od prošlosti; čak i oni koji se pozivaju na velika moralna načela mogu pasti u ovaj povijesni nihilizam, zavaravajući se da se strahote 20. stoljeća više ne mogu ponoviti. U stvarnosti, iste se dinamike ponovno pojavljuju u novim oblicima. Čini se da se ponovno nameće logika oružane ravnoteže i odvrćanja. No danas, nasuprot dvosmjernom scenariju Hladnoga rata, umnažanje aktera i bojišnica čini ovu logiku sve krhkijom. Pooštreni sukobi vode nas prema asimetričnim i »hibridnim« ratovima koji se vode i na ekonomskom, financijskom i informatičkom polju, uz korištenje dezinformacija i kampanja koje potiču strah, kako bi utjecale na javno mnijenje. U mnogim zemljama, pa tako i na globalnom Jugu, povećana vojna potrošnja predstavlja se kao jedini odgovor na neizvjesnu budućnost ili uočene prijetnje, dok stvarni teret pada na najsiromašnije, kojima se smanjuju sredstva namijenjena zdravstvu, obrazovanju i socijalnim uslugama.

205. Na izvoru svega toga stoji lažni »realizam«, utemeljen ne samo na uvriježenoj logici sile, već i na kulturnom i antropološkom uvjerenju da je rat neizbježan dio ljudske naravi. Uvijek je bilo tako, kaže se, izuzev

kratkih predaha, i tako će uvijek biti! Stoga problem više nije mir, koji se izgubio kao putokaz na međunarodnoj sceni, nego kako i kada vojno djelovati, dok se tvrdi da bi bilo neodgovorno ne pripremati se za sukob. Naprotiv, ono što je uistinu neodgovorno jest *Realpolitik*, taj oblik političkog »realizma« koji u savjest i kulturu sije stav mirenja s neizbježnim ratom, a mir i dijalog smatra utopijskim ili iracionalnim stavovima koji zanemaruju postojeće rizike. Nasuprot tomu, mir nije naivna nada ni samo odsustvo rata: on je uvijek moguć plod pravednosti i ljubavi.

206. U tom ozračju, nihilizam i pragmatizam na posljetku se isprepleću i opravdavaju najteže pogreške: vjerski ekstremizam i identitetski fanatizam udružuju se s iracionalnim ekonomizmom, dok politika s lakomćom poseže za dezinformacijama, ismijavanjem protivnika i sustavnim širenjem straha i mržnje. Tako se drukčijost drugoga sve više doživljava kao prijetnja, što hrani želju za posjedovanjem, volju za gospodarenjem, hegemonističke težnje, zlouporabe moći i strah od različitosti, pripremajući tlo na kojemu novi sukobi mogu sazrijeti gotovo da i ne primijetimo.¹⁸⁶

207. To je plodno tlo za nove ratove, možda još opasnije od onih iz prošlosti, jer su skloni izgubiti svaku

¹⁸⁶ Usp. PAPA FRANJO, *Poruka za 53. Svjetski dan mira* (8. prosinca 2019.): *AAS* 112 (2020.), 54-61.

etičku granicu. Ono što se nekoć smatralo neprihvatljivim, danas se može provesti gotovo bez oklijevanja, dok se međunarodna reakcija prilagođava koristima pojedinih vlada, a ne objektivnoj težini činjenica. Čini se da odlukama sada upravljaju gotovo isključivo ekonomski izračuni, opravdani medijskim iluzijama, umjetnom euforijom i »snovima« koji se neizbježno ruše, stvarajući frustraciju i novo nasilje. Kada se uvjerimo da ništa nije uistinu istinito i da su »načela« samo prazna ljuštura, tada se u srcima ljudi pali fitilj novih eksplozija netrpeljivosti i agresije.

208. U takvim scenarijima, pitanje stvarnih jamstava protiv novih nasilja ostaje otvoreno. Kada neka kultura normalizira i opravdava sukob, počinje opasno zastranjenje: ono što se danas čini nezamislivim, sutra može postati prihvatljivo na temelju izračuna koristi ili sigurnosti. U zemljama koje su obilježene teškim društvenim napetostima ne možemo isključiti da netko u konačnici prihvati oružan sukob kao učinkovit način skretanja pozornosti s unutarnjih problema i kao sredstvo ciničnog upravljanja složenim stanjima.

209. Posebna odgovornost leži na onima koji djeluju u svijetu istraživanja. Svi nositelji razvoja na tom polju – znanstvenici, poduzetnici, ulagači, akademske vlasti, političari i drugi – pozvani su raditi transparentno i odgovorno, održavajući živu svijest o širem kontekstu tehnoloških napredaka kojima pridonose, uključujući i one

povezane s umjetnom inteligencijom. Kada se ograničimo na promatranje samo vlastitog sektora, zavaravamo se da obavljamo moralno neutralan zadatak i izbjegavamo pitanja o krajnjim ciljevima koji usmjeravaju određena ispitivanja: tako riskiramo da, možda i ne hoteći, surađujemo u mračnim projektima koji raspiruju nove oblike nasilja, manipulacije i dominacije.

Izgradnja civilizacije ljubavi

210. Izgradnja svijeta u stanju trajnog sukoba jest zlo i treba ga nazvati pravim imenom. Ovaj se način da opišemo stvarnost u kojoj živimo može činiti mračnim ili pesimističnim, ali smatram da je prijeko potrebno to učiniti. No, kršćanska se perspektiva ne iscrpljuje u osudi zla. Mi povijest gledamo u svjetlu Krista raspetoga i uskrsloga, kojemu je Otac dao svu »vlast na nebu i na zemlji« (Mt 28,18). Sadašnjost ne tumačimo kao zaokruženu sudbinu, nego kao priliku za osobno i zajedničko obraćenje. I vjerujemo u snagu Kraljevstva koje se razvija iz malenosti gorušičina zrna, poput sjemena koje, jednom posijano, klija i raste (usp. Mk 4,26-32). Dok nas okružuje buka pomutnje, dobroti tiho raste iz zemlje. Riječima proroka: »Evo, činim nešto novo; već nastaje. Zar ne opažate?« (Iz 43,19).

211. Potvrda toga leži u pomnom iščitavanju povijesti. Čak i u najmračnijim noćima Gospodin podiže

muškarce i žene koji ne posustaju i koji ustraju u dobru, koje štite ranjive i otvaraju putove pomirenja. Spomen na svetce i pravednike, na često zaboravljene graditelje mira, pokazuje da milost ne uklanja sukob magičnim potezom, nego stvara djelotvoran otpor zlu i zadivljujuću kreativnost u dobru. Kršćani vide tamu i nazivaju je njezinim imenom, ali ne ostaju nepomični u promatranju; poznaju svjetlo i znaju da ga tama nije obuzela i da ga ne može pobijediti (usp. Iv 1,5). Zato oni služe dobru i ondje gdje se čini da bol ima posljednju riječ, ohrabreni teološkom nadom koja stvarnosti daje obzor i smjer.

Svi možemo dati svoj doprinos

212. No, na ovom se mjestu uvlači suptilna napast, to jest pomisao da su problemi preveliki, a mi premali, i da stoga naše odluke ništa ne mijenjaju. To je elegantan oblik predaje, često prerušen u realizam. Dakako, nemaju svi istu moć utjecaja na stvarnost: ima onih koji vladaju, koji odlučuju o ulaganjima, vode ustanove, istražuju, odgajaju, informiraju, proizvode; a ima i onih koji naizgled imaju samo svoj svagdašnji život. Pa ipak, nitko nije bez odgovornosti. Svatko raspolaže vlastitim poljem djelovanja i upravo je ondje – nigdje drugdje – pozvan izabrati hoće li hraniti logiku sile (pa makar samo ravnodušnošću, cinizmom, lažima, mržnjom) ili će čuvati logiku mira (istinom, umjerenošću, blizinom, brigom).

213. Katolički pisac 20. stoljeća, John Ronald Reuel Tolkien, riječima jednog od glavnih likova svojega romana, ovako je opisao našu odgovornost: »Nije na nama da savladamo sve plime ovoga svijeta, nego da učinimo što možemo da pomognemo u godinama u kojima smo se našli, da iskorjenjujemo zlo u poljima koja poznajemo, tako da će oni koji dolaze poslije nas obrađivati čistu zemlju.«¹⁸⁷ Civilizacija ljubavi ne rađa se iz jednog jedinog i spektakularnog čina, nego iz zbroja malih i ustrajnih djela vjernosti koja podižu branu protiv raščovječenja. Zato vrijedi zastati i razmotriti neke načine kako svatko u svojem području može sudjelovati u njezinoj izgradnji. Bez namjere da iscrpim tu temu, predlažem pet smjernica svakodnevne i javne odgovornosti: razoružati riječi, graditi mir u pravednosti, usvojiti pogled žrtava, njegovati zdrav realizam, oživjeti dijalog i multilateralizam.

Razoružati riječi

214. Prvi doprinos koji možemo dati čovječnijoj civilizaciji jest da pripazimo na svoje riječi. »Razoružajmo riječi i pridonijet ćemo razoružanju Zemlje.«¹⁸⁸ Riječi

¹⁸⁷ J. R. R. TOLKIEN, *The Lord of the Rings. Part III: The Return of the King*, New York, 1965., 190.

¹⁸⁸ *Govor predstavnicima medija* (12. svibnja 2025.): AAS 117 (2025.), 682.

imaju golemu moć, a tomu svjedočimo u svakodnevnoj komunikaciji kada nam netko kaže nešto što mijenja naše raspoloženje, nabolje ili nagore. »Mir počinje sa svakim od nas: od načina na koji gledamo druge, slušamo druge, govorimo o drugima; i u tom smislu, način na koji komuniciramo od temeljne je važnosti: moramo reći 'ne' ratu riječima i slikama, moramo odbaciti paradigmu rata.«¹⁸⁹ Stoga svi moramo ispitati savjest o riječima koje koristimo, o predrasudama kojima su natopljene i o otvorenoj ili skrivenoj agresiji koja u njima leži. Imamo stvarnu priliku pridonijeti dobru svaki put kad govorimo istinu, kad udijelimo mudar savjet, kad smo oslonac onomu tko treba utjehu, kad osudimo nepravdu, kad smo glas onih koji glasa nemaju.

Graditi mir u pravednosti

215. Svi mi, na bilo kojoj razini, možemo pridonijeti izgradnji temelja mira, a to je pravednost. Naime, mi ne tražimo bilo kakav mir, odsutnost sukoba pod svaku cijenu, nego onaj pravi mir koji se rađa iz pravednosti. »Postoji uska povezanost između pravde svakog pojedinca i mira svih.«¹⁹⁰ Komentirajući psalam u ko-

¹⁸⁹ *Isto.*

¹⁹⁰ SVETI IVAN PAVAO II., *Poruka za 31. Svjetski dan mira* (1. siječnja 1998.), 1: AAS 90 (1998.), 147.

jemu stoji da će se »pravda i mir zagrliti« (Ps 85,11b), sveti Augustin piše: »Ne postoji nitko tko ne bi htio mir, dok nasuprot tomu, nisu svi spremni činiti pravdu. [...] Izvršuj ipak djela pravednosti: imajući na umu da se pravda i mir grle, da nisu nesložni. Zašto se želiš postaviti nasuprot pravednosti? Evo ti, primjerice, pravednosti koja ti govori da ne kradeš, ali ti je ne slušaš; da ne činiš preljub, a ti se praviš gluh; da ne činiš drugima ono što sâm ne bi htio trpjeti; da o bližnjemu ne govoriš ono što ne bi htio da se govori o tebi. [...] Želiš li, dakle, postići mir? Čini pravdu!«¹⁹¹ Ne umarajmo se stoga tražiti pravdu!

Usvojiti pogled žrtava

216. Ima okolnosti u kojima, želimo li ostati ljudi, moramo prestati oklijevati i zauzeti stav. U nekim sukobima nije pravedno ostati neutralan niti je dovoljno samo tvrditi da »nismo suučesnici«¹⁹². Kada svjedočimo bombardiranju civila, napadima na bolnice, škole ili infrastrukturu od životne važnosti, nasilju koje pogađa djecu, suočavamo se sa sablaznima koje ranjavaju samo čovječstvo. Zbog toga ne možemo ostati na razi-

¹⁹¹ SVETI AUGUSTIN, *Enarrationes in Psalmos*, 84, 12: CCSL 39, Turnhout, 1956., 1172-1173.

¹⁹² Usp. PAPA FRANJO, Enciklika *Dilexit nos* (24. listopada 2024.), 22: AAS 116 (2024.), 1375-1376.

ni apstraktnih analiza. Kako je podsjetio papa Franjo, moramo »dotaknuti tijelo« onih koji pate:¹⁹³ gledati lica, slušati priče, priznati rane. Bolni događaji zahtijevaju i povijest i sjećanje, jedno, da pokuša ispričati činjenice, a drugo, da posvjedoči o proživljenu iskustvu.

217. Otvorimo li u medijima i obrazovanju prostor za pogled i glas žrtava, to će nam pomoći da uistinu postanemo svjesni ponora zla koje se krije iza rata i, općenito, u svakom nasilju; da ne prihvatimo logiku sukoba kao nešto normalno; da ne okrenemo glavu kad se vrijeđa ljudsko dostojanstvo; te da pogođenim osobama vratimo dostojanstvo tako što ćemo ih priznati i saslušati.¹⁹⁴ Kad obratimo pažnju na te glasove, porast će i naše uvjerenje da, izuzmemo li nasilne manjine, čovječanstvo ne želi rat. Crkva na poseban način može biti mjesto živog sjećanja na žrtve. Kako je podsjećao sveti Pavao VI., Crkva osjeća dužnost biti glas mrtvih iz prošlih ratova i glas živih koji i danas nose rane, kako bi njihov krik postao poziv na mir i slogu, a ne uvod u nove sukobe.¹⁹⁵

¹⁹³ Usp. ISTI, Enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 115: AAS 112 (2020.), 1008-1009.

¹⁹⁴ Usp. *Isto*, 261: AAS 112 (2020.), 1062.

¹⁹⁵ Usp. SVETI PAVAO VI., *Govor na 20. općoj skupštini Ujedinjenih naroda* (4. listopada 1965.): AAS 57 (1965.), 878-879.

Njegovati zdrav realizam

218. Potreban nam je zdrav realizam koji izbjegava politički idealizam i cinizam. Postoji, naime, oblik idealizma koji, kako bi spasio vlastit pogled na svijet, odbire činjenice, iskrivljuje ih, preimenuje i na kraju prebiva u stvarnosti izgrađenoj po mjeri vlastitih uvjerenja. S druge strane, postoji i izopačeni oblik realizma koji brka utvrđivanje činjenica s ravnodušnošću: budući da sila prevladava, zaključuje da tako mora biti. Autentičan realizam ne odustaje od toga da mijenja svijet; on polazi od jasnog sagledavanja interesa, strahova, ograničenja i odnosa snaga, upravo zato da bi proračunao što je moguće postići i kojim koracima. Ne svodi politiku na moraliziranje, ali ne prepušta je ni nasilju; traži izvedive putove kako bi mir bio više od riječi – vjerodostojnim ustanovama, provjerljivim jamstvima, strpljivim pregovorima sprječavanja sukoba i zaštitom civila.

Oživjeti dijalog

219. Kako bismo izgradili civilizaciju ljubavi, moramo prakticirati dijalog. To je glavno sredstvo suživota među ljudima i narodima i alternativa otvorenom sukobu. Na to je već podsjećao Pio XII. uoči Drugoga svjetskog rata, kada je tvrdio da se mirom ništa ne gubi,

dok se ratom može izgubiti sve, te da se ljudi moraju ponovno vratiti razgovoru, jer iskrene i ustrajne rasprave uvijek otvaraju mogućnost časnog rješenja.¹⁹⁶

220. Dijalog je neizostavan dio ljudskog života i ne tiče se samo odnosa među državama. On uključuje stjecanje stava za izgradnju bratskih veza izgrađenih na slušanju, iskrenim pogledima, posvećenom vremenu, pa čak i zajedničkom gubljenju vremena. Jer ako doživimo istinski susret s drugim, drukčijim, strancem, migrantom, postaje mnogo teže čak i zamisliti rat.

221. Na političkoj razini hitno moramo prijeći s »kulture moći« na istinsku »kulturu pregovaranja« u kojoj će dijalog i diplomatski odnosi postati redovit put za suočavanje sa sukobima, kao što je priželjkivao Giorgio La Pira: »Metodu rata morat ćemo zamijeniti metodom mira: metodom pregovaranja, susreta, približavanja stavova: to jest izvorno ljudskom metodom!«¹⁹⁷ Svijest o zajedničkoj sudbini narodâ zahtijeva da kultura pregovaranja sve više postaje zajednička politička i kulturna obveza koja će postupno znati udaljiti čovječanstvo od spirale nasilja.

¹⁹⁶ Usp. PIO XII., *Radioporuka »Sudbonosni čas«* (24. kolovoza 1939.): AAS 31 (1939.), 334.

¹⁹⁷ G. LA PIRA, *Riflessioni sul Concilio*. Govor profesora Giorgija La Pire, gradonačelnika Firence, udruženju »Guides de France« (Rim, 4. rujna 1962.), Firenca, 1962., 6.

222. Onima koji imaju čast i odgovornost upravljanja, želio bih ponoviti riječi koje sam izrekao na početku svojega pontifikata: »Narodi žele mir, a ja odgovornima za sudbinu narodâ otvorena srca poručujem: sastanimo se, razgovarajmo, pregovarajmo! Rat nikada nije neizbježan, oružje može i mora utihnuti jer ono ne rješava probleme, nego ih umnaža; jer će u povijest ući onaj tko sije mir, a ne onaj tko žanje žrtve; jer drugi nisu ponajprije neprijatelji, nego ljudska bića: nisu zlotvori koje treba mrziti, nego osobe s kojima valja razgovarati. Klonimo se manihejskih pogleda svojstvenih nasilnim narativima koji svijet dijele na dobre i zle.«¹⁹⁸

223. U odbacivanju logike nasilja, presudnu ulogu ima međureligijski dijalog, jer se u središtu velikih duhovnih putova nalazi poruka mira.¹⁹⁹ Tko se služi Božjim imenom kako bi opravdao terorizam, nasilje ili rat, izdaje njegovo lice: boriti se u ime religije zapravo znači napadati samu religiju.²⁰⁰ »Duh Asiza«, koji je pokrenuo sveti Ivan Pavao II., a nastavio se zalaganjem pape Franje – primjerice u dijalogu s velikim imamom Al-Azha-

¹⁹⁸ *Govor sudionicima Jubileja Istočnih Crkava* (14. svibnja 2025.): AAS 117 (2025.), 686.

¹⁹⁹ Usp. PAPA FRANJO, Enciklika *Fratelli tutti* (3. listopada 2020.), 271; AAS 112 (2020.), 1066.

²⁰⁰ Usp. ISTI, *Apel za mir u Asizu na Svjetski dan molitve za mir »Žeđ za mirom. Vjere i kulture u dijalogu«* (20. rujna 2016.): AAS 108 (2016.), 1124.

ra – pokazuje da vjernici mogu iznova crpiti s najvjero-dostojnijih izvora vlastitih duhovnih tradicija, u kojima nema mjesta za sakraliziranu mržnju.

Nužnost diplomacije i multilateralizma

224. U međunarodnim odnosima dijalog je nezamjenjivo sredstvo diplomacije u sprječavanju sukoba i obnovi narušenog povjerenja. Nasuprot impulzivnoj komunikaciji, agresivnoj retorici i logici moći koje obilježavaju naše vrijeme, »poziv diplomacije jest promicati dijalog sa svima, pa i sa sugovornicima koje se smatra 'najnezgodnijima' ili za koje se drži da nemaju legitimitet za pregovore«²⁰¹, do krajnjih granica poniznosti i strpljivosti, kako bi se povezali i najmanji znakovi dobre volje sukobljenih strana, te tako pokrenuo proces pomirenja.

225. I kibernetički je prostor postao bojno polje: kibernetički napadi, manipulacija podacima i kampanje utjecaja kojima se orkestrira uz pomoć UI-ja, mogu destabilizirati cijele države i prije nego što dođe do otvorenog oružanog sukoba. Štoviše, u tom je području utvrđivanje odgovornosti često neizvjesno: kada nije jasno tko je izveo napad, raste opasnost od nesrazmjernih

²⁰¹ ISTI, *Govor članovima diplomatskog zbora akreditiranog pri Svetoj Stolici* (9. siječnja 2025.): AAS 117 (2025.), 110.

reakcija, pogrešnih procjena i spirale eskalacije. Zato je potrebna diplomacija, kadra djelovati i u tom novom okruženju, koja će dogovarati zajednička pravila o uporabi digitalnih tehnologija i štititi civile i najranjivije od nevidljivih, ali jednako stvarnih oblika nasilja.

226. Međunarodne organizacije, osobito UN, ostaju bitni alati za promicanje civilizacije ljubavi podupiranjem dijaloga među narodima, mirnog rješavanja sukoba, cjelovitog razvoja narodâ, zaštite najranjivijih osoba, razoružanja i skrbi za stvoren svijet. Putem tih tijela međunarodna zajednica može raditi na smanjenju nejednakosti, obrani prava izbjeglica i manjina, preraspodjeli sredstava namijenjenih za naoružanje kako bi ih usmjerila u promicanje čovjeka, te očuvanju zajedničkoga doma. Sveta Stolica podupire i prati te napore, premda priznaje da trenutačne slabosti UN-a i međunarodnoga političkog sustava ukazuju na potrebu za dubokim reformama; pritom nije riječ samo o tehničkim prilagodbama, jer kriza uvjerenja i vrijednosti dotiče i same etičke temelje života narodâ, te otežava usmjeravanje multilateralizma prema istinskom općem dobru.²⁰²

227. U međunarodnom kontekstu, diplomacija Sveće Stolice usvaja evanđeosko načelo milosrđa kao konkretno mjerilo političkog djelovanja. To je jedan od

²⁰² Usp. ISTI, *Govor sudionicima 38. konferencije FAO-a* (20. lipnja 2013.): AAS 105 (2013.), 616-617.

načina na koji se Sveta Stolica stavlja u službu čovječanstva, pozivajući pritom na savjest u ime ljubavi i istine, čuvajući dostojanstvo svake osobe i govoreći u ime siromašnih, migranata i žrtava rata. Na taj način papinska diplomacija izražava katolištvo Crkve i pridonosi izgradnji civilizacije ljubavi u kojoj su i nove tehnologije usmjerene prema općem dobru.

Moliti i nadati se

228. Ti putovi zalaganja crpe snagu iz molitve, te je zauzvrat osnažuju. Za nas, naime, mir ponajprije »dolazi od Boga, Boga koji nas sve bezuvjetno ljubi«²⁰³. To je dar koji je Isus ostavio svojim učenicima na dan Uskrsa: »Mir vama! To je mir uskrsloga Krista, mir bez oružja i mir koji razoružava, ponizan i ustrajan.«²⁰⁴ Tim sam riječima pozdravio Crkvu i svijet na dan svojeg izbora na Petrovu stolicu i želim ih ponoviti kako bih sve pozvao da mole za taj dar. Ne umarajmo se moliti za mir i zalagati se za njegovo ostvarenje u našim odnosima i u društvu.

²⁰³ *Prvi blagoslov »Urbi et Orbi«* (8. svibnja 2025.): AAS 117 (2025.), 660.

²⁰⁴ *Isto*.

ZAKLJUČAK

229. »Svaki neka pazi kako naziđuje« (1 Kor 3,10): riječi su to svetoga Pavla koji potiče kršćane u Korintu da čuvaju jedinstvo. Draga braćo i sestre, promišljali smo o svijetu koji gradimo, pitajući se što znači očuvati ljudsku osobu u doba umjetne inteligencije. Na kraju ovoga promišljanja želim vam povjeriti odmjeran i zahtjevan plan kršćanskoga života kako biste u svjetlu evanđelja živjeli u ovom vremenu povijesnih promjena. To je put koji izvire iz razmatranja Božjega nauma, živi crkveno jedinstvo hraneći se Riječju i Euharistijom, gradi svijet u dobru i moli u zajedništvu s Djevicom Marijom.

I Riječ tijelom postade

230. U svijetu prožetom tolikim manevrima kojima se teži osvajanju tržišta i interesnih područja, često zaodjevenih umirujućom retorikom i zavodljivim ideološkim konstrukcijama, naše srce osjeća potrebu otkriti drukčiji, mudar i blagonaklon naum, sličan onomu koji Marija razmatra u hvalospjevu *Magnificat*, kada proglašava da se dobrota Božja proteže od koljena do koljena

nad onima što se njega boje.²⁰⁵ Taj se naum milosrđa nastavlja odvijati kroz povijest i danas, usred najbržih i najnemirnijih mijena koje donose algoritmi i globalne mreže, te postaje kompas za evanđeoski život u digitalno doba.

231. U središtu je otajstvo utjelovljenja: I Riječ tijelom postade i nastani se među nama. Siromašno i ranjivo tijelo Sina doziva u pamet tijelo tolike braće i sestara koji su lišeni svojega dostojanstva i ušutkani;²⁰⁶ kroz tu blizinu dar mira ulazi u svijet na paradoksalan način: kao moć da postanemo djeca Božja, koja se budi kada dopustimo da nas dotakne plač malenih, krhkost starijih, šutnja žrtava, trud onih koji se bore protiv zla koje ne žele činiti.²⁰⁷ U tom ranjenom i ljubljenom tijelu, Otac nam pokazuje istinsko čovječstvo života, koje se ostvaruje u otvorenosti i zajedništvu, sve dok u nama ne probudi želju da se njegova volja vrši kako na nebu tako i na zemlji.²⁰⁸

²⁰⁵ Usp. *Homilija na Prvoj večernjoj svetkovine Svete Marije Bogo-rodice* (31. prosinca 2025.): *L'Osservatore Romano*, 2. siječnja 2026., 1-2.

²⁰⁶ Usp. *Homilija na misi svetkovine Božića – Danja misa* (25. prosinca 2025.): *L'Osservatore Romano*, 27. prosinca 2025., 3.

²⁰⁷ Usp. *Isto*.

²⁰⁸ Usp. *Anđeo Gospodnji na svetkovinu Bogojavljenja* (6. siječnja 2026.): *L'Osservatore Romano*, 7. siječnja 2026., 3.

232. U obećanjima transhumanizma i nekih posthumanističkih struja, koji jure za poboljšanim i gotovo bestjelesnim čovještvom, prepoznamo čežnju koja se i nas tiče: potrebu za punijim životom, manje izloženim krhkosti i patnji. No, utjelovljenje otvara drukčiji put. Dok stare i nove ideologije tjeraju čovjeka na tehničko nadilaženje granica i na uzdizanje iznad drugih radi uspostave dominacije, otajstvo Sina Božjega koji ulazi u naše ljudsko stanje govori o posve suprotnom kretanju: živi Bog silazi u našu povijest kako bi nas oslobodio svakog ropstva,²⁰⁹ naše slabosti uzima na se, i pretvara je u mjesto spasenja. Nema trenutka ni stanja ljudskoga bića koje ne bi bilo dostojno Boga: »Prema nauku naše vjere, u našim otajstvima imamo i štujemo Boga koji se rađa u jaslama, Boga koji živi i putuje Judejom, Boga koji umire na križu, mrtvoga Boga koji leži u grobu.«²¹⁰ Budućnost čovječanstva tako nalazi svoje mjerilo u sposobnosti prihvaćanja te božanske blizine, dijeljenja tereta svijeta i preoblikovanja odnosâ iznutra. »O divna li čuda [...] čovjek je Bog i taj Bogočovjek prolazi kroz sve te etape, podnosi sva ta stanja i oplemenjuje ih, posvećuje i pobožanstvenjuje u samomu sebi!«²¹¹ Čovjeka

²⁰⁹ Usp. *Homilija na misi svetkovine Božića – Polnočka* (24. prosinca 2025.): *L'Osservatore Romano*, 27. prosinca 2025., 2.

²¹⁰ P. DE BÉRULLE, *Discours de l'état et des grandeurs de Jésus, Discours IV, Unité de Dieu en l'incarnation: Œuvres complètes*, Pariz, 1856., 218.

²¹¹ *Isto*.

spašava božanska ljubav koja silazi do najkrhkije točke njegove povijesti i obnavlja je iz korijena.

233. Stoga, kao vjernik među vjernicima, pozivam vas da se zagledamo u *veličanstveno čovještvo* u licu Sina, koje rasvjetljuje i doba umjetne inteligencije. U Kristu razumijemo da je čovjek pozvan biti suradnikom u djelu stvaranja, a ne samo rezigniranim promatračem tehnoloških procesa koji mu ograničavaju slobodu i odgovornost.²¹² Dostojanstvo koje Duh Sveti utiskuje u svakoga od nas prepoznaje se i u sposobnosti kritičkoga promišljanja, slobodnoga izbora i darovane ljubavi, te stupanja u iskrene odnose. Nijedan računalni sustav, kolikogod napredan bio, ne može oblikovati srce koje se daruje ni savjest koja razlučuje dobro. Čak i kada su strojevi najučinkovitiji, središte povijesti ostaje ljudsko lice koje traži da ga se pogleda. To je ljudsko lice punina prema kojoj povijest hodi. To je otajstvo rekapitulacije, sigurnost da je Otac odredio da sve što je na nebesima i što je na zemlji ponovno sastavi u Kristu, jedinog Glavi (usp. Ef 1,10). U tom naumu ništa od onoga što je istinski ljudsko neće propasti, nego će se sve pročititi i sjединiti u Onomu koji skuplja svaku krhotinu života, svaku suzu i svako istinsko ljudsko postignuće, kako bi ih oteo ništavilu te ih otkupljene predao Ocu.

²¹² Usp. Govor na konferenciji »Umjetna inteligencija i briga za naš zajednički dom« (5. prosinca 2025.): *L'Osservatore Romano*, 5. prosinca 2025., 2.

Jedno tijelo u Kristu

234. Potrebna nam je euharistijska duhovnost, to jest duhovnost crkvenoga jedinstva u ljubavi. Utjelovljenje i vazmeno otajstvo objavljuju Boga koji ulazi u naše ljudsko stanje i preobražava ga u darivanju samoga sebe. Taj dar ostaje prisutan i djelatan u Euharistiji, u kojoj nam se Gospodin priopćuje i okuplja Crkvu, kako bi njegova žrtva postala načelo jedinstva i izvor novoga života. Iz toga zajedništva izvire i kršćanska solidarnost, jer »postati jedno s Kristom znači istodobno postati jedno sa svima onima kojima se on daruje«²¹³. Kako sveti Augustin objašnjava novokrštenicima svoje Crkve, kruh i vino na oltaru sakrament su jedinstva vjernika u Kristu: »Ono što se vidi ima materijalan izgled, ono što se spoznaje proizvodi duhovan učinak. Ako želiš shvatiti [otajstvo] tijela Kristova, poslušaj Apostola koji kaže vjernicima: Vi ste tijelo Kristovo i, pojedinačno, udovi (1 Kor 12,27). Ako ste, dakle, vi tijelo i udovi Kristovi, na Gospodnji je stol stavljeno vaše otajstvo: primajte svoje otajstvo. Na ono što jeste odgovarate: *Amen* i tim odgovorom to potpisujete. Kaže ti se, naime: *Tijelo Kristovo*, a ti odgovaraš: *Amen*. Budi ud Kristova tijela da tvoj *Amen* bude istinit.«²¹⁴

²¹³ BENEDIKT XVI., Enciklika *Deus caritas est* (29. prosinca 2005.), 14: AAS 98 (2006.), 228.

²¹⁴ SVETI AUGUSTIN, *Sermones*, 272: *In die Pentecostes ad infantes de sacramento*: PL 38, Pariz, 1865., 1247.

235. *Amen* koji izgovaramo u liturgiji, Tijelo koje blagujemo i Krv koju pijemo, oblikuju cijeli naš život. Euharistija »je posve osoban susret s Gospodinom, pa ipak nikada nije samo čin pojedinačne pobožnosti«²¹⁵. U njoj se vidljivo pokazuje da smo »Crkva Kristova, da smo njegovi udovi, njegovo tijelo. Braća smo i sestre u Njemu. I u Kristu, premda mnogi i različiti, jedno smo: *In Illo uno unum.*«²¹⁶ Euharistija nas otvara pravednosti i dijeljenju, s povlaštenom brigom za one koji nose teret siromaštva i marginalizacije. I dok nove ekonomske i tehnološke mreže mogu dovesti do isključenosti, izolacije i ovisnosti, Crkva, hranjena Euharistijom, pozvana je učiniti vidljivim drukčije mjerilo, čuvajući povezanost, dajući glas nevidljivima i usmjeravajući procese prema ljudskom dostojanstvu.

Gradilište našega vremena

236. Duhovnost koju vam želim povjeriti, duhovnost je »mudroga graditelja« koji je, vođen nadom u Kraljevstvo Božje, predan izgradnji svijeta u dobru (usp. 1 Kor 3,10). Kao što sam spomenuo na početku

²¹⁵ BENEDIKT XVI., *Homilija na Misi večere Gospodnje* (21. travnja 2011.): AAS 103 (2011.), 321.

²¹⁶ *Govor Rimskoj kuriji prigodom razmjene božićnih čestitki* (22. prosinca 2025.): *L'Osservatore Romano*, 22. prosinca 2025., 6-7.

ovog promišljanja,²¹⁷ našoj izgradnji danas temelj mora biti odnos s Bogom, mjerilo prihvaćanje ljudskoga ograničenja kao prirodne i pozitivne stvarnosti, a stil suodgovornost i jezik evanđelja. Na kraju ovoga puta jasnije se ocrtava projekt civilizacije ljubavi, a gradilište se već čini otvorenim, ponajprije zahvaljujući tolikom živom kamenju čvrsto sjedinjenom s Kristom, zaglavnim kamenom (usp. 1 Pt 2,4-6). U tom smo djelu pozvani preuzeti aktivnu ulogu, ne sklanjajući se u spiritualizam ili u svoje male svjetove; moramo biti vjerni istini, ulagati u odgoj i obrazovanje, njegovati odnose i ljubiti pravednost i mir.

237. Ostanimo vjerni istini! Živeći uronjeni u neprekidne tokove informacija, mišljenja i slika, znamo kako je lako utjecati na odluke i izbore uz pomoć sve naprednijih algoritama.²¹⁸ U takvim je okolnostima važno sačuvati srce koje ljubi istinu, koje više želi ono što je pravedno negoli sadržaje koji privlače najviše pažnje, koje traži mudrost više od trenutačnoga učinka. Nikada ne smijemo izgubiti iz vida istinu o Bogu i o ljudskom biću, onako kako nam je to objavio Krist. Valja napustiti individualistički i tehnički pogled na čovjeka, kao da je stvarnost samo čista materija koju se može obliko-

²¹⁷ Usp. *Isto*, br. 11-14.

²¹⁸ Usp. *Govor na konferenciji »Dostojanstvo djece i adolescenata u eri umjetne inteligencije«* (13. studenog 2025.): *L'Osservatore Romano*, 13. studenog 2025., 3.

vati prema sebičnim interesima, bilo pojedinačnim bilo skupnim.²¹⁹ Radije negujmo ono o čemu je papa Franjo govorio kao o »situiranom antropocentrizmu«²²⁰, koji prepoznaje ljudsko biće kao stvorenje utkano u mrežu odnosa s drugim živim bićima i sa svime stvorenim. Vjernost istini traži od nas da mogućnosti koje nudi tehnika integriramo u hod mudrosti, koji će znati očuvati dostojanstvo svake osobe kao i budućnost našega zajedničkoga doma.

238. Ulažimo u obrazovanje, počevši od nas samih! Svi trebamo naučiti kako na čovječan način živjeti u digitalnom svijetu, kao sastavnom dijelu odgoja u vjeri i dobrog evanđeoskog života. Digitalni svijet moramo promatrati kao novi kontinent koji treba evangelizirati, a koji traži velikodušne misionare zrele u vjeri. Na poseban način, k tome, potrebni su odrasli koji će ponovno otkriti svoj poziv istinskih odgojitelja, spremnih na svakodnevan, strpljiv rad, uz potporu širokih i zajedničkih odgojnih sporazuma. Pratiti djecu i mlade u korištenju tehnologija kao prostora za odgovorne odnose, pomažući im prepoznati rizike i izabrati ono što pridonosi rastu unutarnje slobode, danas predstavlja konkretan oblik ljubavi i očuvanja njihova dostojanstva. Poučavati nove

²¹⁹ Usp. BENEDIKT XVI., Enciklika *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.), 34: *AAS* 101 (2009.), 668-670.

²²⁰ PAPA FRANJO, Apostolska pobudnica *Laudate Deum* (4. listopada 2024.), 67: *AAS* 115 (2023.), 1059.

naraštaje tome da tehnološki razvoj ne drže kao neizbježan put, nego da se može usmjeriti osobnom i zajedničkom odgovornošću, jedan je od najdragocjenijih načina služenja općem dobru.

239. Njegujmo odnose! U doba koje teži brzini i raspršenosti, ljudsko tijelo čezne za nježnom rukom, toplom riječju i pažljivim srcem koje će ga njegovati i prepoznati. Digitalna kultura umnaža veze i nudi nove mogućnosti susreta; unatoč tomu, ljudsko srce zadržava neotuđivu potrebu za blizinom. Pozivam vas da sačuvate mjesto i vrijeme u kojemu tjelesna prisutnost ostaje presudna: zajednički stol, kršćansku zajednicu koja se okuplja, posjet usamljenima, služenje siromasima. To su znakovi čovječstva koje i dalje vjeruje da je svako tijelo hram Duha Svetoga i dom Božji, i upravo taj savez između slave i krhkosti postaje mjerilo za vrednovanje antropoloških modela koje nudi suvremena kultura.

240. Ljubimo pravednost i mir! Tehnologije koje olakšavaju komunikaciju i pristup resursima ujedno mogu podupirati modele koji iskorištavaju najranjivije, potiču nova ropstva i pretvaraju sukob u priliku za zaradu. Svaka tehnička ili ekonomska odluka postaje mjesto duhovnoga razlučivanja, prilika za procjenu otvara li napredak umjetne inteligencije prostore pravednosti i sudjelovanja, ili pak koncentrira bogatstvo i moć u rukama nekolicine. Pozivam vas da jasno sagledate lance digi-

talne proizvodnje, uvjete rada skrivene iza naših uređaja, mehanizme koji profitiraju od manipulacije i rata, te da istodobno tražite konkretne načine za rast pravednosti, dioništva i skrbi za stvoren svijet. Nada koju naviještamo dolazi s neba »zato da ovdje na zemlji iznjedri novu povijest«; upravo se stoga vjernik zalaže da nejednakosti ustupe mjesto pravdi, a »ratna industrija mirotvorstvu«²²¹.

241. Gledajući prema budućnosti, želim ponovno podsjetiti na lik Nehemije, kojega smo na početku ovoga puta odabrali za suputnika i vodiča. Nehemija sluša vapaj ranjenoga grada, prinosi tu bol u molitvi, razlučuje pred Bogom, traži pomoć, dobiva dopuštenje za polazak, organizira posao, suočava se s unutarnjim i vanjskim otporima te, ciglu po ciglu, s narodom obnavlja jeruzalemske zidine. U njemu prepoznajem svijetli primjer našega poziva da u doba digitalne transformacije ne budemo rezignirani promatrači društvenih i kulturnih pukotina ili samo komentatori ruševina, već žene i muškarci koji ulaze na gradilišta povijesti – u istraživačke laboratorije, tehnološke tvrtke, škole, medije, ustanove, lokalne zajednice – kako bi podigli ono što je porušeno i zaštitili ono što je ugroženo. Poput Nehemije, i mi smo pozvani povezati slušanje i hrabrost, molitvu i odgovornost, kako bi ljudski grad postao ljepše mjesto za život, čak i kada se čini da tehnokratska logika i parcijalni interesi prevladavaju.

²²¹ Usp. *Anđeo Gospodnji na svetkovinu Bogojavljenja* (6. siječnja 2026.): *L'Osservatore Romano*, 7. siječnja 2026., 3.

242. Slika obnove Jeruzalema doziva u pamet obećanje Novoga zavjeta o svetom gradu koji nam se prvenstveno daje kao dar. U Otkrivenju novi Jeruzalem silazi k nama kao dar za cijeli Božji narod, »opremljen kao zaručnica nakićena za svoga muža« (Otk 21,2). Jeruzalemske zidine više nisu obrambene utvrde, nego dragocjeni ukrasi Zaručnice Jaganjčeve. Njegova vrata, koja je Nehemija tako brižno čuvao, ostaju trajno otvorena svim narodima. Božja prisutnost svima nudi svjetlo i život. Taj je grad novi Eden, sa svojom vodom živom koja se nudi žednima i sa svojim stablom života čije lišće »za zdravlje je narodima« (usp. Otk 22,2). Dok iščekujemo njegovo ispunjenje, ova vizija pred nama je kao poticaj, poziv da prevladamo svoje podjele i radimo zajedno: to je put Isusa Krista, jučer, danas i uvijek.

Pjesma nade: Magnificat

243. Četvrta točka ovoga programa kršćanskog života – nakon vjere koja razmatra Očev naum ljubavi, ljubavi koja nas sjedinjuje u jedno crkveno tijelo, i nade koja podupire naše djelovanje u svijetu – jest molitva. Marijin hvalospjev prati naš trud. Pred Elizabetom koja joj naviješta da je postala Majka Gospodina, Marija klicanjem izriče himan hvale i radosti: njezina duša veliča Gospodina i klikće duh njezin u Bogu, njezinu Spasitelju, jer je On za svoj naum spasenja odabrao mladu, siromašnu i poniznu djevojku. Marija vidi cijelu povijest očima tog

otkrića. Ništa se oko nje nije promijenilo: društveno-političke prilike njezina vremena ostaju iste, Rimljani i dalje vladaju njezinom zemljom, a njezin je narod podijeljen i ponižen. Pa ipak, sve se promijenilo u njoj, a to joj omogućuje da vidi nevidljivo. Bog je *već* iskazao snagu mišice svoje, *već* je raspršio oholice, silne zbacio s prijestolja, uzvisio neznatne, gladne napunio dobrima, a bogate otpustio prazne. On je *već* prihvatio Izraela, slugu svoga. Bog »staje na stranu posljednjih. Njegov je naum često skriven iza privida ljudskih zbivanja u kojima naizgled trijumfiraju 'oholice, silni i bogati'. Pa ipak, njegova je tajna moć u konačnici predodređena objaviti se.«²²²

244. Djevica Marija ne samo da nas uči vidjeti nevidljivo Božje djelo, već usmjerava naš pogled i »na točke loma čovječanstva, ondje gdje svijet postaje iskrivljen, u opreci između poniznih i moćnih, siromašnih i bogatih, sitih i gladnih«, odgajajući nas »da usvojimo drukčije stajalište kako bismo svijet gledali odozdo, očima onih koji pate, a ne iz perspektive velikih; kako bismo povijest gledali pogledom malenih, a ne iz perspektive moćnika; kako bismo tumačili povijesne događaje s gledišta udovice, siročeta, stranca, ranjenog djeteta, prognanika, bjegunca«²²³. Tako Djevica postaje »pjesnikinja i proro-

²²² BENEDIKT XVI., *Opća audijencija* (15. veljače 2006.): *L'Osservatore Romano*, 16. veljače 2006., 4.

²²³ *Meditacija prigodom molitvenog bdjenja i krunice za mir* (11. listopada 2025.): *L'Osservatore Romano*, 13. listopada 2025., 2.

čica otkupljenja« jer s njezinih usana izvire »najsnažniji i najnapredniji hvalospjev koji je ikada izrečen – *Magnificat*; Ona je ta koja objavljuje preobražavajući naum kršćanske ekonomije, povijesni i društveni ishod koji i danas iz kršćanstva crpi svoje podrijetlo i svoju snagu«²²⁴.

245. Istom vjerom koju je imala Marija, postanimo graditelji nade u svijetu, dijeleći ono što jesmo i što imamo, kako bi među nama rasla Isusova prisutnost i poprimilo oblik njegovo Kraljevstvo. U poniznoj svagdašnjoj vjernosti, i doba umjetne inteligencije može postati prijelaz u kojemu Duh daje da u našem životu sazrije civilizacija ljubavi: Gospodin i dalje čini sve novo i svakom dobu pruža priliku da u svjetlu utjelovljenja postane dijelom povijesti spasenja. Povjeravam tu čežnju Majci Kristovoj, ženi hvalospjeva *Magnificat*, da ona prati naše korake u sadašnjosti, koja se mijenja i u svakome od nas očuva povjerenje u evanđelje, kako bismo mogli svjedočiti ljepotu veličanstvenoga čovječstva u kojemu prebiva Bog.

Dano u Rimu, pri Svetom Petru, dana 15. svibnja godine 2026., druge godine mojega pontifikata.

PAPA LAV XIV.

²²⁴ SVETI PAVAO VI., *Homilija u marijanskom svetištu Naše Gospe od Bonarije* (24. travnja 1970.): AAS 62 (1970.), 301.

SADRŽAJ

UVOD	5
<i>Res novae</i> našega vremena	7
Dvije biblijske slike	10
Graditi za opće dobro	13
Ostati ljudskijima	15
 PRVO POGLAVLJE	
DINAMIČNA MISAO VJERNA EVANĐELJU	19
Crkva na putu kroz ljudsku povijest	20
<i>Mudrost Božje riječi i dijalog s ljudskim znanostima</i>	<i>24</i>
<i>Socijalni nauk kao zajedničko razlučivanje</i>	<i>26</i>
Razvoj socijalnog nauka od Lava XIII. do danas	29
<i>Prvi koraci socijalnog nauka Crkve</i>	<i>29</i>
<i>Godine Drugoga vatikanskog koncila</i>	<i>34</i>
<i>Novije učiteljstvo</i>	<i>39</i>
Tumačenje povijesti u svjetlu vjere	45
 DRUGO POGLAVLJE	
TEMELJI I NAČELA SOCIJALNOG NAUKA CRKVE	47
Temelji socijalnog nauka	48
<i>Ljudsko biće: slika Trojedinoga Boga</i>	<i>48</i>
<i>Jednako dostojanstvo svih ljudskih bića</i>	<i>50</i>
<i>Uzvišena vrijednost ljudskih prava</i>	<i>53</i>
Načela socijalnog nauka	57
<i>Načelo općeg dobra</i>	<i>57</i>
<i>Načelo opće namjene dobara</i>	<i>61</i>
	191

<i>Načelo supsidijarnosti</i>	63
<i>Načelo solidarnosti</i>	66
<i>Načelo socijalne pravednosti</i>	70
Cjeloviti ljudski razvoj	74
Ispit za Crkvu	76

TREĆE POGLAVLJE

TEHNOLOGIJA I DOMINACIJA. Veličina čovječstva u svjetlu obećanja umjetne inteligencije	81
Tehnokratska paradigma i digitalna moć	82
Umjetna inteligencija	85
<i>Dragocjena pomoć koja zahtijeva budnost</i>	87
<i>Odgovornost, transparentnost i upravljanje umjetnom inteligencijom</i>	89
Što ne smijemo izgubiti	96
<i>Temeljni narativi: transhumanizam i posthumanizam</i>	97
<i>Granica, srce, veličina ljudske osobe</i>	99
Istinsko »više od ljudskog«: milost i kršćanski humanizam	105
Dva grada i dvije ljubavi	107

ČETVRTO POGLAVLJE

OČUVANJE ČOVJEŠTVA U VREMENU PREOBRAZBE. Istina, rad, sloboda	109
Istina kao opće dobro	110
<i>Istina i demokracija</i>	110
<i>Komunikacija i kolektivna imaginacija</i>	113
<i>Za ekologiju komunikacije</i>	114
<i>Odgovorni sporazum za digitalno doba</i>	115
<i>Središnja uloga škola</i>	118

Dostojanstvo rada u digitalnoj tranziciji	121
<i>Vrijednost rada</i>	<i>121</i>
<i>Problem nezaposlenosti</i>	<i>123</i>
<i>Ekonomija koja cijeni dostojanstvo</i>	<i>127</i>
<i>Obitelji i mladi: društveni uvjeti nade</i>	<i>133</i>
Zaštita slobode od ovisnosti i komercijalizacije	136
<i>Ovisnosti i društvena kontrola</i>	<i>136</i>
<i>Raskinuti lance novih oblika ropstva</i>	<i>138</i>
Zajednička odgovornost	144

PETO POGLAVLJE

KULTURA MOĆI I CIVILIZACIJA LJUBAVI	147
Civilizacija ljubavi u digitalno doba	149
Kultura moći	151
<i>Normalizacija rata</i>	<i>151</i>
<i>Sila bez granica</i>	<i>154</i>
<i>Oružje i umjetna inteligencija</i>	<i>156</i>
<i>Kriza multilateralizma</i>	<i>159</i>
<i>Prividan politički realizam</i>	<i>161</i>
Izgradnja civilizacije ljubavi	164
<i>Svi možemo dati svoj doprinos</i>	<i>165</i>
<i>Razoružati riječi</i>	<i>166</i>
<i>Graditi mir u pravednosti</i>	<i>167</i>
<i>Usvojiti pogled žrtava</i>	<i>168</i>
<i>Njegovati zdrav realizam</i>	<i>170</i>
<i>Oživjeti dijalog</i>	<i>170</i>
<i>Nužnost diplomacije i multilateralizma</i>	<i>173</i>
<i>Moliti i nadati se</i>	<i>175</i>
	193

ZAKLJUČAK	177
<i>I Riječ tijelom postade</i>	<i>177</i>
<i>Jedno tijelo u Kristu</i>	<i>181</i>
<i>Gradilište našega vremena</i>	<i>182</i>
<i>Pjesma nade: Magnificat</i>	<i>187</i>

